Diſcurſus Politicus

DE

INCREMENTIS IMPERIORUM, EORUMQUE AMPLITUDINE procurandâ.

CUI INSERTA EST Diſſertatio ſingularis, De Novo Orbe.

AUCTORE,

CHRISTOPHORO BESOLDO, JCto.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III
NAPOLI

ARGENTORATI,

Impenſis Hæredum LAZARI ZETZNERI.

Anno Domini M DC XXIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

Diſcurſus Politicus,
DE
INCREMENTIS IMPERIORUM, EORUMQUE amplitudine procurandâ.

CAP. I.

Amplificationi, ſeu augmento Reipublicæ operam dandam eſſe.

IMperij Natura, ad Amplificationem ſuâ ſponte incitatur: quia, quò auguſtius, amplius & potentius, Regnum quodque eſt; eò firmius, tutius, & diuturnius habetur. Quodlibet autem, adpetit conſervationem ſui: dum verò ritè Reſpublica conſervatur, ea ſui naturâ augetur, eſtq; amplificatio, fructus conſervationis. Quippè quemadmodum arbores culturâ creſcunt: ita & Reſpublica, ſi rectè adminiſtretur. Et uſu quoque conſtat, ampliſſimis Regni finibus, ſubditos ſub Rege maxumo beatiùs vivere. Sunt namque hac ratione, ab injuriis Principum finitimorum tutiores; & bellis civilibus, quæ ab impotenti potentiorum cupiditate oriuntur, vacant plerunque: cùm potentiſſimi Regis Imperio facillimè [illegible]ntur. Ac quemadmodum ſub Rege maxumo atque potenti, cui ſatis ſuperque eſt, unde [illegible] licet: ita miſerrimum eſt, anguſtâ unius Tyrannide concludi; niſi Princeps optimè à naturâ, melius etiam ab optimis artibus imperandi fuerit ſubornatus. Bodinus, *Lib. 6. de Republ. cap. 4. ad fin. num. 716. & ſeq.* Hincque vulgò fertur: ſub Rege magno vivere, ſummam eſſe libertatem.

II. Hincque augendæ, amplificandæque Reipublicæ ſtudium, nunquam eſt intermittendum: cujus etiam Cæſares noſtri, glorioſiſſimo titulo ſuo admonentur; cùm Auguſti, & propagatores Imperii (als jezeit Mehrer des Reichs) indigitantur. Herman. Kirchnerus, de Repub.

Digitized by Google

pub. Diſp. 15. theſ. 1. lit. a. Eâque de cauſsâ, Palatinus Rheni, in Coronatione Imperatoris dicit: Accipe globum Sphæricum, ut omnes terræ Nationes, Romano Imperio ſubijcias, & Auguſtus Glorioſus valeas adpellari. Ioh. Cammann. *Diſp. de iurib. Maieſt. 1 theſ.* 109. Et pariter Imperatoris officium proprium eſſe reputatur: Augere & Recuperare. Imperator Iuſtinianus, *in proœm. Inſtitut.* Clariſs. Dn. D Bocer, *tract. de Regal. cap. 4. num. 24.* Rectèque aſſertat Engelbertus Abbas Admontenſis: *de ortu & fine Romani Imperii, cap.* 18. nulli Imperatori unquàm licuiſſe, vel licere, fines Imperij imminuere: quia tunc caderet à nomine & dignitate Auguſti; quod ſignificat, Imperium debere ſemper augeri, & nunquàm minui; Adeoque Imperatores contrarium facientes, non Auguſtos, ab augendo; ſed Anguſtos, ab anguſtando fines Imperij Romani, poſſe adpellari. Undè illa, hodieque uſitatiſſima formula, in Edictis, Codicillis, Diplomatis, & Litteris ferè quibuſcunque Imperialibus: *Imperator, ſemper Auguſtus.* Sunt verò qui putent, Inſcriptionem hanc, non facilè cũ Adverbio *Semper*, ante Hadriani IV. Pontificis Maximi, & Imperatoris Friderici I. tẽpore inveniri, eamq; Aulicos conſiliarios, ac priſcos Iuris Gloſſatores mutuatos eſſe, ex Epigraphe Imperatoris Iuſtiniani iſtâ: Pius, Felix, Inclytus, Victor, ac Triumphator ſemper, Auguſtus. Accurſium nempè cum aſſeclis, perperàm *τὸ ſemper*, junxiſſe vocabulo Auguſtus: cùm potiùs præcedentibus illis; Victor, ac Triumphator, ſine diſtinctiunculæ notâ, fuiſſet connectendum. Videatur Goldaſtus, *Tomo 1. Conſtitutionum Imperialium, in rationali, ſeu notis, ad Litteras Hadriani IV. Pontificis Maximi, & Friderici I. Imperatoris, pag. 65.* qui ait; Accurſianam hanc etymologiam, noſtros Interpretes exædificare Pontifices Romanos docuiſſe, Imperij incubatores. Veruntamen Accurſius, ut aliâs nimis ſæpè, omne præter meritum vapulat, à Criticâ cenſurâ: ita & eum hac in parte vindicat, (ſimulque ipſos Pontifices Goldaſtianâ impetitione, liberat hâc in parte) Vir Clariſſimus, Dn. Thomas Lanſius. *pareg. 1. ſubiunctæ Diſſertationi, de curâ Religionis*, laudans Symmachum, *epiſt. 30. lib. 2.* ubi nominat Theodoſium, ſemper Auguſtum. *Et lib.* 10. idem, in titulis plerarumque Epiſtolarum habet: Dn. Valentiniano, ſemper Auguſto. Dn. Theodoſio, ſemper Auguſto. DDnn. Theodoſio, & Arcadio, ſemper Auguſtis. Sic & apud Auctorem Panegyrici, Maximiano, & Conſtantino Auguſtis dicti: Maximiane, velis, nolis, ſemper Auguſte. &c. Sed nihilominus certiſſimum eſſe videtur, Auguſtum, primitùs non ab augendo, ſed ab augurio fuiſſe denominatum; Et ſic loca quoque religioſa, ac in quibus auguratò quid conſecratur, Auguſta dicuntur: *ab auctu*, vel ab avium geſtu, guſtuve, Sueton. *in Auguſt. cap. 7.* Vndè Ennius:

Augu-

Digitized by Google

Auguſto augurio poſtquàm incluta condita Roma eſt.

Erat vero *augere*, verbum ſacrorum: & ita alibi Suetonius; augeri hoſtias juſſit. Caſaubon. *in animadvers. ad Sueton. dict. cap. 7. ibidemq́, vide Interpretes alios.* De cognomento item Auguſti, Lucius Forus *in calce operis*. Tractatum etiam in Senatu, an quia condidiſſet Imperium, Romulus vocaretur: ſed ſanctius & reverentius viſum eſt nomen Auguſti: ut ſcilicèt jam tùm, dum colit terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur, Sicque Ovidius 1. *Faſtorum.*

Sancta vocant Auguſta patres, auguſta vocantur
Templa Sacerdotum ritè dicata manu.

Et ſic dicitur Auguſtus; veluti hominis naturâ amplior, Sacro-Sanctus, & Veneratione dignus. Græcis ἅγιος, & σεβαστὸς, vocitatur. Dionyſ. *Hiſtor. Rom. lib. 53. fol. mihi 507. & alicubi* Strabo. addantur quoque Weſenbec. Mynſing. Borcholt. & reliqui *ad proem. Inſtitut.* Franciſc. Duaren. *in Commentar. in 1. part. Pandect. cap. 1.* Sed nihilominus Accurſio noſtro conſentit, auctumque pro incremento ſumit Egeſippus, qui ſic ſcribit, *in 5. Belli Iudaici libro*: Auguſtus, apud Romanos nomen Imperij eſt, quòd augeat ſuos, non quòd opprimat alienos.

CAP. II.

De Reipublicæ interno augmento: inprimis autem, de Aedificiorum ſplendore.

I. AVgetur Reſpublica; vel internè; vel externè (ſeu ut alij loqui ſolent; vel qualitatis, vel quantitatis ratione) quorum illud cùm fit, *Melioratio* potiùs, quàm amplificatio nominari debet. *Et internum* quidem *augmentum*; vel naturale eſt, vel induſtriale. Naturalis Reipublicæ amplificatio eſt, ubi prædominatur natura, quamvis induſtria accedat. Eaque eſt vel Populi multiplicatio, vel Territorij cultura. Populi multiplicatio, inprimis hîc procurari debet. Nam & pleraſque gentes, quibus curæ fuit Imperij proferre fines; in id ſummè animum induxerunt, ut hominibus replerent, & popularent civitatem. Idque fit (1) per civium propagationem: hucque pertinet favor & promotio connubiorum. Hippol. à Collib. *in Principe cap. 31.* Ego *lib. 1. politic: cap. 10. n. 15. &c.* Sic apud Spartanos, cœlibes à virginum nudarum certantium ſpectaculo arcebantur; brumâ etiam cogebantur nudi forum obire, & in ſe compoſitam occinere cantilenam: honoris item & obſervantiæ

quam ſenioribus juvenes præſtabant, expertes erant. Apud Romanos eandem ob cauſam, Lex Iulia, de maritandis ordinibus lata eſt: hâcq; uxores ducere, omnes omninò coacti fuerunt; ne orbitas in urbe prævaleret; ſed potiùs ut fortiores Imperij vires, hominum adjectione fierent, & vagi concubitus, impuræque libidines reprimerentur. Sed & Educatio hâc in parte plurimùm prodeſt. Aegyptus olim, numero hominum, omnes ferè gentes ſuperavit. Cauſſam autem frequentiæ hujus, Diodorus Siculus, *lib. 1. cap. 3. & 6.* hanc adfert; quòd filiorum educatio, minimò illis conſtet; propter victus & amictus frugalitatem. Hûc & Principum liberalitas accedit, quæ multùm ad propagationem prodeſſe ſolet. Ideò Coccejus Nerva, puellas pueroſque, natos parentibus egeſtuoſis, ſumptu publico ali juſſit. Sicque Adrianus, pueris & puellis, quibus etiam Trajanus detulerat alimenta, incrementum liberalitatis adiecit. Spartian. *in Adrian.* Populus etiam multiplicatur, (2) cùm alienæ Reipublicæ homines, ſeſe nobis ut aggregent, illiciis variis invitantur. Idque fit; ſi alii vident, in noſtrâ Republicâ, ſummâ curâ, communem foveri libertatem, publicamque ſalutem. Sic & à Cadmo, per manus acceptum eſt Ius aſyli: & Leges item tutelares, quibus peregrinos Romæ fovebant; ut jam olim Athenis, Epheſi, ac Thebis. Priſciſque ferè omnibus ſtudium fuit, alienigenas adſciſcendi, aſcitos receptoſque fovendi, honores ampliſſimos conferendi, privilegia tribuendi, immunitates concedendi. Pluribus item Xenophon, *in prudentiſſimo Diſcurſu de ratione redituum*, de advenarum curâ agit: huncque proventum, ex optimis eſſe ait. Quippè cùm illi ſeipſos alant, & multis commodis adficiant civitatem; non tamen ullam accipiunt mercedem, ſed potiùs etiam penſionem offerunt, advenis impoſitam. &c. ubi & alia hâc de re ſubiunguntur. Ad Territorij autem culturam refero, cùm ſterilia loca, fructuoſa redduntur, & ſi quæ ſunt ſimiles rationes, quibus ingenium excolitur ſoli. Ego, *in Diſcurſu de Aerario, cap. 3. num. 5.* Meritoque alicubi conqueritur Bodinus; quod deſerta & inculta Galliæ loca, ſi aquas & vias adjungamus, duos auferant totius Regni trientes: quodq; grandium arborum tanta inopia ſit, ut ad navium ac ædificiorum fabricam, ex peregrinis regionibus trabes conquirendæ ſint; quodque arbores fructiferæ, antè cædantur, quàm fructum pecoribus utilem, proferre poſſint. Plurimùm item ligni incremento nocet, copia ferarum, quodq; ſylvæ ſucciſæ in paſcua convertuntur.

II. Induſtriale Reipublicæ augmentum, tùm in Reipublicæ altitudine ac dignitate; tùm in facultatum ac opum, tàm publicarum, quàm privatarum copiâ conſiſtit. Quò etiam pertinent Admiranda ædificiorum: quæ ferè magnitudinem Reipublicæ ſequuntur; & ideò maxu-

maxumâ diligentiâ ſunt procuranda. Et ita Auguſtus, moribundus glo-riabatur, ſe è lateritiâ marmoream feciſſe urbem. Ejuſque rei, veteres Germani, negligentiores cùm fuiſſent: Tacitus *de moribus Germanorum*, Carolus Magnus, Henricus Auceps, Ottomes & alij, eò incubuerunt, ut Germaniam è ceſpitibus vetuſtis, erigerent in ſplendorem Imperio dignum: eaque nunc, teſtibus etiam exteris, cæteras ferè omnes gentes, urbium magnitudine, multitudine & elegantiâ ſuperare videtur. Aeneas Sylvius *in Epiſt. ad Mejer.* Sicque Iſraëlitici Imperij magnitudo, ex eo colligi poteſt; quòd Salomoni fuerunt ſeptuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte: abſque præpoſitis, qui præerant ſingulis operibus, numero trium millium, & trecentorum. 3. Regum, *cap.* 5. Sic & Pyramidum miracula, magnitudinem adhuc monſtrant Imperij, quod olim Aegyptij habuerunt. Et nec magnitudinem ſolùm, ſed & ingenium populi illius teſtantur. Scriptum enim de ijs invenimus, nullas eas jácere umbras: undè Auſonius in Moſellâ:

—— Cui quadrato ad faſtigia cono
Surgit, & ipſa ſuas conſumit Pyramis umbras.

Faſtigio nempè ſpacium baſis exæquant; adeò ut umbra hæreat intùs, quando maxumè Sol radios ſuos ſublimis demittit: quod ingenioſè explicat, & etiam διάγραμμα σχολησικὸν proponit, Ioachimus Camerarius, *quaſt. promiſcuar. decur.* 9. *problem.* 7. & extat *in Tom.* 4. Theſauri Critici, Dn. Gruteri. Formam quoque & molem, quales adhûc viſuntur, videre licet apud Iohannem Helffrich / in ſeiner Rayß auß Venedig nach Hieruſalem: qui tertiæ Pyramidis anfractus internos varios, miroſque graphicè, & teſtis oculatus deſcribit. Ut & Sr. de Villamont, ac Petrus Bellonus, *obſervat. lib.* 2. *cap.* 42. *& ſeqq.* vbi ad earum ſplendorem & ſuperbiam, Romanorum fabricas, & opera antiqua, nihil accedere ait. Harum item Pyramidum Hiſtoriam, Herodotus, Diodorus, Plinius, Strabo, Mela, Ammianus Marcellinus, & multi alij produnt. Referuntur etiam inter celebria miracula mundi, quorum adhûc ſex alia vulgò enumerantur. (1) Babyloniæ nempè muri, de quibus Diodorus Siculus, Plinius, Curtius, Strabo & Oſorius. (2) Coloſſus Rhodi, ſuprà portum poſitus, ex æreque magno artificio conflatus; quem Plinius & Oſorius deſcribunt; ac propter quem Rhodij Coloſſenſes dicti, cujuſque fragmenta demùm Anno Chriſti 650. tempore Martini I. Pontificis Maximi à Saracenis avecta fuerunt, Platinâ, & Sabellico teſtibus. (3) Mauſoleum, Cariæ Regis Sepulchrum. Herodotus, Strabo, Plinius, Mela, Agellius. (4) Epheſiæ Dianæ Templum. Plinius, Solinus. (5) Aegyptiaca pharus. Iulius Cæſar, Plinius, Ammianus Marcellinus. (6) Olympijſo-

pij Iovis ſimulachrum. Strabo, Mela. vid. Pedro Mexia, *lib. 3. de varia Lecion, cap. 32. & ſeq.*

III. De Magnitudine & admirandis urbis Athenarum, multis Plutarchus agit, in Pericle, *num. mihi 9. & ſeq.* ubi apparatum donariorum, quibus Athenas exornavit, talem fuiſſe ait, quòd & ſummæ voluptati, decorique eſſet urbi, & maximam apud alios admirationem excitaret; uniceque teſtificaretur, non eſſe ea conficta, quæ de potentiâ Græciæ, priſtiniſque divitijs referuntur. Prudentiſſimumque conſilium ejuſdem Periclis fuit, inſumere pecuniam ſociorum, ad urbem ſuam exornandam. Scilicèt ad id abſolvendum, utebatur omni genere artium atque operarum; ſicque & omnes artes excitabantur, & omnis manus labore occupabatur, totaque propemodùm civitas mercedem indè accipiebat; iiſdemque rebus alebatur ſimul, & exornabatur. Et eò quoque Periclis opera, admirationem majorem merentur; quòd parvo temporis ſpatio effecta, diutiſſimè durarunt. Nam ut Plutarchus ſcribit, propter elegantiam formæ, unum quodlibet eorum jam tùm antiquùm videbatur; vigor autem is inerat, ut tempore Plutarchi quoque ſingula nova, recensque facta viderentur. Adeò floruit ijs in operibus novitas quædam, cujus formæ nulla ætas officere potuit; & inerat quoque quaſi perpetuò virens, & ſenectæ expers anima quædam. Refertq; idem Plutarchus *in comparatione Periclis cum Fabio*: cum Magnificentiâ operum, Templorum, ædificiorumque, quibus Pericles Athenas exornavit; ne univerſa quidem ea, quæ Romæ ante Cæſares ſunt extructa, civitatis ornandæ gratiâ, conferri mereri: adeò magnitudinem & ſplendorem operum Periclis, præſtantiam quandam, omni comparatione ſuperiorem habuiſſe. Romanæ Vrbis, Imperijque Romani magnitudinem, demonſtrare ſatis poſſe videntur, vel rudera admirandorum operum illorum, quæ cùm Romæ, tùm alibi in orbe Romano, paſſim inveniuntur. vid. Sebaſt. Serlij Architecturæ opus, *lib. 3. per. diſcurſ.* aliosque de hiſce antiquitatibus, urbiſq; Romanæ deſcriptionibus agentes: ut ſunt Bernardo Gamuci, *dell' antichità della città di Roma. Marlianus in Topographia urbis Romæ. &c.* Vereque quidam;

Roma quanta fuit, ipſa ruina docet.

Heliogabalus, collegiſſe fertur decem millia pondo aranearum; hincq; intelligendum eſſe dixit, quàm magna eſſet Roma, *Lamprid.* ut in totâ vitâ, ſic & hâc in parte abſurdus. At verò Romanorum tanta opera fuerunt: ut neſcias; nùm ingeniorum, an corporum, plùs quàm humanas illas vires, debeas mirari: crederes Palladem Gigantibus Architectonicam monſtràſſe. vid. Lipſium, *lib. 3. admirandor. per tot.* ubi magnitudinem urbis, & ſuburbiorum; ædificiorum altitudinem, decorem & ornatum,

ornatum, Templorum Majeſtatem; amplitudinem fororum; Balneorum & Thermarum, in modum provinciarum (ut loquitur alicubi Ammianus) extructorum ſumptuoſitatem; artificium ſtatuarum; viarum & pontium munitiones; ac etiam miracula cloacarum, graphicè admodum depingit. Præcipuè autem Romani (qui admirandam induſtriam ſuam ubique demonſtrârunt) ex aquis maxumè mira præſtitiſſe, Plinius teſtabatur, *lib. 36. cap. 15.* hiſce verbis: Si quis diligentiùs æſtimaverit aquarum abundantiam, in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, villis, ſpatioque advenientis extructos arcus, montes perfoſſos, convalles æquatas; fatebitur nil magis admirandum eſſe in toto terrarum orbe. adde Iacob. Chiffletium, *Veſontionis, part. 1. cap. 32.* Magnitudinem Hiſpanici Imperij (quod nunc Monarchiam dicitur adfectare) teſtatur maxumè Eſcuriale, quod Octavum mundi miraculum vocitant Iberi: eminens inter omnia ea, quæ noſtro ſeculo merentur admirationem. vid. la premiere Continuation, de Mercure François, *fol. mihi 461.* & Petri Bertij Geographicas Tabulas. Regia verè moles; in quam Philippum II. ducenties centena millia coronatorum, ſive viginti auri milliones inſumpſiſſe ferunt. Poſt Petrum Matthæum, *in Hiſtoria Henrici IV. lib. 1. narrat. 4.* Clariſſimus Dn. Lanſius, *Orat. pro Hiſpaniâ, fol. 205.* Nil illic ad ſummam perfectionem, peritiſſimi artifices requirant: materiâ inibi rarius nil, & ne Vitruvius quidem Architecturam dederit exactiorem. Magnitudinis etiam tantæ eſt, ut vel hoſpitium præbuerit quatuor Regibus ſimul. Hortorum nitori, fontium amoenitati, umbraculis ſylvarum, ne ipſa ſe comparaverit Antiochiæ Daphne. Sed verò non ſemper ex aſpectu urbis & ædificiorum, de ejus potentiâ judicandum eſt. Nam & de Lacedæmonibus Thucydides *lib. 1. à princ.* ſcribit: ſi eorum urbs deſolaretur, Templis ſolùm, & ædificiorum areis relictis, incredibilem poſteris, poſt longiùs elapſum tempus, eorum potentiam gloriamque fore; cùm ea urbs, neque tectis frequens, neque Templis & ædificijs ſumptuoſis exornata ſit: verùm antiquo Græciæ more, vicatim fuerat habitata, imparque famæ ſuæ viſa. Sin autem idem eveniat in Athenienſium urbem; duplò majorem quàm eſt reverâ, eorum potentiam, urbis faciem intuenti apparituram. Turcæ item ab ædificationis magnificentiâ abhorrent; quòd ſuperbi, elatique, neque ſe ſuo modulo metientis animi eſſe judicant, magnificis ædibus ſtudere: ut ſi quis ſibi immortalitatem, & perpetuam manſionem, in hâc vitâ polliceatur. Domibus ita utuntur, ut diverſorijs peregrinantes: in quibus ſi ſint à latronibus, à frigore, à Sole, ab imbre tuti, reliquas opportunitates non requirunt. Itaque non facilè, totâ Turciâ, quamvis magni, quamvis divitis viri, non paulò elegantius aliquod ædificium

ficium reperire licet; vulgò tugeria & caſæ habitantur, magnates hortis & balneis ſtudent, & ut pro multitudine familiæ, laxas habeant ædes: cœterum ibi nec porticus luculenta, nec atrium viſendum, nec aliud quicquam magnificum, aut admirandum adparet. Busbequius, *epiſt.1.fol.mihi 9.b.* ſed conſiſtit magnitudo imperij Turcici, in vaſtation & ruinâ nationum.

IV. Latus ſe hîc aperit campus, in quo de operum ac ædificiorum, tùm publicorum, tùm etiam privatorum magnificentiâ ac elegantiâ procurandâ, diſcurrere liceret: cuius rei quoque rationem Iurisprudentia noſtra habet. *tot.tit.Cod.de ædific.privat.& ſimilit.* Res & opera expromenda inprimis eſt, in publicis operibus, vetuſtate, & temporum iniuriâ lapſis inſtaurandis. Nec carent invidiæ ſuſpicione, qui antiqua ædificia deceſſorum, per quæ nomen ſuum æternitati conſecrare voluerũt, & ſarta tecta non tuentur. Ioh. à Chokier, *aphoriſm. polit.lib.5.cap. 16. fol.173.* Ita Veſpaſianus, reſtitutionem Capitolij aggreſſus, ruderibus purgandis, manus primus admovit, ac ſuo collo quædam extulit: plurimas per totum orbem civitates, terræ motu, aut incendio afflictas, in melius reſtituit. Sueton. *cap.8.& 17.* Et commendatur modeſtia Septimij Severi qui Romæ omnes ædes publicas, quæ vitio temporum labebantur, reſtauravit; nusquam propè ſuo nomine adſcripto, ſervatis tamen vbique titulis conditorum. Spartianus. Quod & de Alexandro Severo Lampridius teſtatur. Magnanimum Principem decet, ſiſtere ruinas, ſolitudinem pellere, ingentia opera, eodem quo extructa ſunt animo, ab interitu vindicare; muta quidem illa, & animâ carentia, ſentire tamen & læta videntur, quòd niteant, quòd frequententur. Et debent publica ædificia, inprimis magnificè ornari. Ita Traianus, licèt parcus in ædificando privatim; publicè tamen magnificus fuit: hinc porticus, indè delubra: Plinius *in Panegyr.* tot quoque & tanta locis opportunis extruxit, ut orbem terrarum, teſte Eutropio, ædificaſſe videatur. Culpandi tamen ſunt, qui tanto ædificandi deſiderio tenentur, ut nunquam non ædificiis adjiciant ædificia; omnemque operam & curam, in architecturâ magis, quam in πολιτεύματι ponant. Vani prorſus; & neſcij, immoderatum ſtudium hocce, vulgo peringratum eſſe: cui demum is probatur, qui ſuæ pecuniæ parcus, publicæ avarus, effrenatam illam ædificandi cupiditatem (quæ ædificando non tollitur) coercet. Chokier *dict.loc.fol.2?2.* Abſonumque eſt, famam immortalem ſumptuoſis ſubſtructionibus adquirere velle, Loys Guyon, *tom 1 des.diverſes lecons, lib.4.cap.23.* Si non pietati, vel publicæ utilitati conducant. Guyon, *ibid. cap.24* Sicque publicas quod attinet ſtructuras, illud omninò monendum eſt; opera Reipublicæ non inutilia eſſe oportere; ne ſcilicet plus one-

rent,

Digitized by Google

rent, quam ornent; neque reprehenſionem potiùs, quàm laudem mereantur; ac magna potius quàm neceſſaria, & utilia cenſeantur. Ubi Plinius, *lib.36.cap.12.* ſuum de Pyramidibus repeteret judicium: Otioſam, & ſtultam pecuniæ oſtentationem eſſe. Vel Hieronyma Colonna, reiterare quiret, quòd illa de quodam ædificio Nobilis cuiusdam Neapolitani (ſumptu & amplitudine maxumè conſpicuo, ſed proportione & ordine carente) olim dixit: *che come ſarà finita, rappreſenterà due coſe; cioe, troppi danari, e'l poco giudicio del padrone*: Indicare plus nummorum, quàm iudicij ædificantem habere. Fuggilozio d. Tomaſo coſto. *giornata 7. fol. mihi 48.* Laudanda eſt in Principe, æternitatis, perpetuæque famæ cupido, ſi non ſit inconſulta: quam in Nerone, meritò Suetonius culpavit. *cap.5.* Vani & impij ſunt Imperantes, qui, ut poſteris ſui memoriam relinquant, eſurire faciunt ſuæ fidei & tutelæ concreditos à Deo: defraudantes propriam naturam ſuam, & ſuorum, vt habeant quo paſcant oculos aliorum. Quia lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum eſt, reſpondebit: Væ qui ædificat Civitatem in ſanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Habacuc *cap 2. verſ.11. &c.* Sic & Giphanius, *in vita Iuſtiniani Imperatoris, ad finem* ſcribit: eum excuſari vix poſſe, quòd tot operibus, toto orbe moliendis, & ædificandis, tantum pecuniæ abſumpſerit vim, atque planè exhauſerit Fiſcum. Nec gratæ ſunt Deo, licèt ipſi dicatæ Baſilicæ; niſi quas ſuâ quis pecuniâ, aut benè partâ ædificârit; & ſimul vitæ ſuæ actiones, vacuas à ſceleris labe, tanquam hoſtiam Deo offeret. Evagrius, *lib.4. cap.29.* Nihil Deo gratum eſt, quod non idem ſit iuſtum. Quâ ratione autem, in operum publicorum exſtructione, etiam ſubditorum commodum promoveri queat? egregiè Bodinus docet. *lib.6. cap.2. num.670. &c.* Si nempè egeſtati ſimul, & ignaviæ occurratur, inertia è civitate expellatur, opificia condiſcantur, tenues ſubleventur, otioſi exerceantur, urbes exornentur, morbi arceantur. Hinc illæ Pyramides, quæ à Regibus Ægyptiorum, ne plebs otio & ignaviâ langueret, exſtructæ feruntur. Magna ſeculi noſtri labes eſt, quòd pauperes non publico ſumptu conducuntur, ac ad vtilia opera adiguntur: quò ſcilicèt alantur, & ne vagando laborare deſueſcant. Veneti quatuor circiter millia, operibus publicis aſſiduè exercent ac fovent; quo nil aut plebi utilius, aut civitati commodius, aut vniverſis iucundius fieri poteſt: quòd præter opera publica, civitati neceſſaria, etiam publicas opes tenuibus alendis, ſummâ benignitate largiuntur. Imitatus item eſt hocce Chriſtophorus, laudatiſſimus Wurttembergiæ Dux, vt commemorat Balthaſar Bidembachius, *in vita eiuſdem Germanicè deſcripta.* & vide meum Ærarium, *cap.2. num.1. §.5.*

V. Magiſtratus omnibus modis, in pectora ſuorum ſubditorum,

condendorum ædificiorum amorem implantet Nec enim ſolùm publicis operibus, urbis ornatus adſcribi debet; ſed & privatorum excultiſſimæ ædes eandem illuſtrant. Quamvis enim & hic certus ſit modus adhibendus, Dn. Michael Piccart, *Decad.12.cap.4.* Et tamen hâc ratione ſubditi invitabuntur, vt libenter eo in loco, quo aliquid condiderunt, maneant, & ſeſe multiplicent; atque adeò etiam locum iſtum, in quo ædificarunt, excolant laborioſè, & defendant maſculè. Bartholomæus Keckerman. *politic.lib.1.cap.19.ad fin.fol.321.* Sunt quoque Ædiles, vel Architecti conſtituendi, non ſolùm publica qui extruant opera, ſed & conſilio qui iuvent privatos: hoc enim modo Symmetria (vnicum Urbis decus) haut facilè negligitur, opificum callidæ fruſtrantur machinationes, ſumptuſque inanes minuuntur. Verum campeſtrium ſtructurarum magnificentia & ornatus, non facilè ferendus eſt. Köſtliche Luſthäuſer / auff dem Feldt. Sicque de Florentinis Boterus: *I Florentini, per riſcuotere le ruine di quelle tante loro fabriche, hanno ſpeſſe volte fatti accordi indigniſſimi.* Eſt autem in ædificiis urbanis, maxima habenda ratio incendiorum. Et ita, cum præteritis ſeculis, Veſontioni, ædificia plurima è ligno eſſent, frequentiſſima incendia erant. Itaque edicto Gubernatorum ſancitum fuit, vt quæcunque reſtaurarentur, aut de novo ædificia excitarentur, ex quadrato lapide fierent; quod præter utilitatem, maxumam civitati venuſtatem conciliavit. Chifletius, *part.2. Veſontionis, cap.70. ad fin.* Quòd ſi commoditas lapidicinarum alicubi deeſt, ſufficit, ſi parietes intercalares, lapide conſtent. Wann man gemaurete fewrwänd macht.

VI. Reliqua, ad Urbium, & Imperiorum interna incrementa, quæ ſpectant; ex Boteri, & Hippolyti à Collibus, tractatibus hac de re ſingularibus, peti poſſunt. Et nempè multum hîc urbibus conducit aeris ſalubritas, ſoli ubertas; ſi eas alluat flumen, lacus, vel mare; ſi ſint ad vias Regias, vel ad imperij fines ſitæ, ſi Thermarum habeant opportunitatem; ſi vicinas habeant Metalli fodinas. Urbes ita comparatas, commendant, & frequentes ac famoſas adhuc magis reddũt, munitiones, Academiæ, Collegia, vel Bibliothecæ; (Sicque præmium obſidionis fortiter exantlatæ Lugdunum Batavorum, Academiam tulit; & ex Academiis magna emolumenta civibus obvenire ſolent, Dn. D. Lanſius, *de Academiis, ſub lit. I. fol.* 38.) Magnorum Principum Aulæ, vel Dicaſteria ſumma (quemadmodum Tubinga noſtra ſola fidelis Domino ſuo, cum cœteræ defeciſſent omnes; inter alia obtinuit: vt ibi Iudicium dijudicandis Cauſſis Adpellationum deſtinatum, das Fürſtliche hoffgericht / ſemper habeatur, Cruſius *in Annalibus*) Nobilium & Mercatorum frequentia, opificum omnis generis magna copia, facilis receptus peregrinorum; Cura diligens Annonæ; & optimè conſtituta politia. &c. VII. Sanè

Digitized by Google

VII. Sanè non ubivis magnæ extrui urbes poſſunt: cauſſamque magnitudinis Urbium; & cur non æquè in omnibus locis, magnæ inveniantur urbes? indagat Cardanus, *de ſubtilitate, lib. 11. fol. mihi 631. &c.* vbi ita ſcribit: Sub polis civitates eſſe populoſas, impoſſibile eſt; quoniam ſterilis eſt terra, & incommoda vectio frugum: quamobrem aut palantes vivere neceſſe eſt, aut in parvis villis. Qui verò temperatam incolunt regionem, mediocres habent urbes: nam commodiùs fruges in eas avehũt, & meliùs ac tutiùs in his, quàm in villis verſantur; nam multitudine hominum, & muris ſunt firmiores, artesque ſibi invicem meliùs auxilio eſſe poſſunt. At in fervidis regionibus, maximas Civitates eſſe neceſſe eſt: primum quòd ſoli pars aut ſterilis eſt, ſi aquis careat; aut fertiliſſima, ſi abundet. Alia potentior eſt cauſſa, quòd cum procul veniant merces, & per loca deſerta, periculoſaque; neceſſe eſt, ut ſimul plures veniant mercatores, ac in modum agminis, ob ſecuritatem. Quare cùm in aliquam vrbem poſuerint ſedem, incommodum nimis eſſet eam ſocietatem vagari; unde melius, & longè facilius eſt, vicinos omnes in eum locum confluere; quod cum multis perſeverat annis, contigit etiam è parvo pago, urbem populoſiſſimam reddi. Tales igitur ſunt Quiſnai, Singui, Cambala, & Cairum, quam Civitatem Gehoar Illyricus ſervus Elcaim, Mahumetanorum Pontificis, in Aegypto ædificavit, ſecuritatis cauſſâ, vocavitq; nomine Domini ſui Elcaira, hoc eſt, Civitas Elcaimi: indeque corrupto vocabulo Cairum adhuc nominatur. Et idem Cardanus paulò pòſt addit: In aquâ civitatem æternam collocandam eſſe: ac nec in omni aquâ, ſed quæ brevibus & vadis abundet. Solam denique Civitatem, in quâ Lex imperat, non homines, & corpora hominum, militari robore exercitata, ſitusque tùm ſalubris, tùm tutus, & aditu facilis, æternâ in libertate manere, id eſt, diuturna eſſe poteſt. Talemque Cardanus ait, conditionem eſſe Venetiarum, quamobrem eam vrbem, vel ſolum, vel maxumè liberam urbem adpellari mereri.

CAPVT III.

De Amplificatione, ſeu Externo Incremento.

EXternè Rempublicam augeri dicimus, cum territorio aliud terræ ſpatium accedit. Et eſt ſanè omnibus Principibus, Imperantibusque aliis innatum, vt dominia extendere nitantur. Richter. *axiom. Oeconom.* 203. Hæcque cupiditas, eò vſque ſe ferè offert, vt nec profundi maris gurgitibus, nec excelſorum montium cacuminibus, nec vaſtis ſolitudi-

nibus, nec Europæ, Aſiæ, atque Africæ limitibus, nec cognati ſanguinis Legibus, aut vinculis definiri, atque coerceri poſſit. Hominum animis (vt alicubi Pauſanias ſcribit) cum alia quæ inſunt, tum maxumè lucri cupiditas, quaſi vim adfert; incitans ad malè agendum. Cor humanũ, (vt ait Antonius Peretz, *aphoriſm. fol.* 251.) non unum accipitrem ſatiare; eius verò cupiditatibus, nec totus Mundus ſufficere videtur. Una & ea vetus bellandi cauſſa eſt, libido Imperij & divitiarum. Ingenuè Barbarus ille apud Tacitum: *Annal.* 15. Id in ſummâ fortunâ æquius, quod validius; & ſua retinere privatæ domus, de alienis certare, Regia laus habetur. Ad bellumque movendum, plerunque non quæritur Iuſtitia, ſed occaſio tantum opportuna. Etiam utcunque operosè Romanos Albericus Gentilis defendat, *in libro 2. de Armis Romanis*, Veriſſimum tamen illud Saluſtij eſt; Romanis cum nationibus, populis Regibus cunctis, unam & veterem cauſſam bellandi fuiſſe, Imperij cupidinem profundã, & divitiarum. Attamen plerunque iuſtæ cauſſæ prætexuntur. Ac Attila, qui cauſſas bellorum nullas ſectabatur, odium meritus omnium fuit. Indè ipſi etiam Turcæ quærunt belli cauſſas ſpecioſas. Albericus Gentilis, *Lib. 1. de iure belli, cap. 7.* Vereque Thomas Morus:

Regibus ex multis Regnum cui ſufficit unum,
Vix Rex unus erit.——————
Regibus è multis, Regnum benè qui regat vnum,
Vix tamen unus erit.——————

Sed tamen, meliores ut reddantur, non vt amplificentur ditiones, accurandum eſt magis; internumque augmentum, praponderat ſui naturâ externo. *Ragguagl. d. Parnaſſ. cent. 3. cap.* 10. Nam & difficilius eſt, tueri & conſervare Imperium, quàm illud amplificare. Botero, 1. *dell. ragion. d. ſtato fol. mihi* 5. Latherus *de cenſu, lib. 3. cap. 8. num.* 19. *&c.* In turbas & diſcordias peſſimo cuique maxuma vis: pax & quies, indigent artibus bonis. Difficilius eſt, dicente Floro, provincias obtinere, quam facere: viribus parantur, iure retinentur. Et Livius, alicubi, excellentibus ingeniis, citiùs defuerit ars, quâ civem regant, quam quâ ſuperent hoſtem. Ac ſi quis Princeps reverâ quod alij quæritant, aſſequi cupit; bonus potiùs, quàm magnus dici laboret. Fundi noſtri calamitas, ex eo eſt, quòd parvipendimus, vel negligimus ea quæ habemus, & nimiùm æſtimamus ac adpetimus aliena. La Noue. *Diſcurs.* 7. Ambitio laudabilis & optima eſt; benè gubernare provincias ſuas, non cum ſanguine & periculo, occupare ea, quæ ſunt aliorum. Sicque Magnatibus Boccalini ſuadet, 2. *ragl.* 6. *che la ſoverchia ambition loro, sfogaſſero nel far acquiſto della ſegnalata gloria di ben governàr i popoli, che Iddio ha conceduti loro; non con l' emptio mezzo de gl' incendij, delle rapine, & del' eſſuſion di copia grande di ſangue humano, affettar gli ſtati altrui.* 2. Suade

II. Suadet hoc honeſtas; eo enim animo, alienum invadere Imperium, quò dominatio auctior fiat; aliud nil eſt, quàm publicum latrocinium profiteri. Quod olim Demetrius Pirata, Alexandro Magno objecit probrum: vtpotè qui lubidine tantùm, quietos populos,& à notitiâ quoque ſui ſepoſitos,ſcrutatus eſt, belloque vexavit. Locum vel maxumè habere hîc debet illud; Honeſtè id demum quemque poſſe, quod iure & dignitate ſalvâ poteſt, *l.125.*vbi Gæddæus, *Dig.de uerbor. ſignificat.*Ergò iniqua ſunt Arma, quibus Ambitio & Avaritia ſunt cauſſæ. Iohannes Gerhardi, *centur.quaſtion.politicar.decad. 7. quaſt.7.* adde Parthenij Litigioſi Auctorem, *lib.1.cap. 7.per Diſcurſum.* Vim namque inferre, ipſâ naturâ iniuſtum eſt, Vaſquius, 1.*illuſtrium, cap* 10. *num* 4. Et duo mala in Rempublicam tales Bellatores invehere ſolent(1) quòd committunt contra Legem Divinam, alterum occidentes,& alienum vſurpantes.(2)& quòd populum proprium, quem cuſtodiendum accepêre, mortis periculis temerè exponunt. Gregorius Tholoſanus, 11. *de Republicâ,cap.1.num.9.*Et ita Magiſtratus bellum ac pacem, non ad ſuam gloriam vel commodum;ſed adReipublicæ utilitatem dirigere debet, Otho Caſman. *vita polit.cap.36.fol.*191.*num.2.&* 3. Optimè Iſocrates *ad Nicoclem.* Bellicoſus eſto, ſcientiâ rei militaris, & apparatu; pacificus, nihil præter ius & æquum vindicando. Erga Civitates imbecilliores talem te præbe, quales in te potentiores eſſe velles. Ex Iureq; Gentium omninò corrupto, contra Melios,argumentantur Athenienſes, cùm apud Thucydidem, *lib.*1.aiunt: Sic inter homines eſſe comparatum, vt æquis quidem viribus inſtructi, de iure diſceptent; valentiores autem, quæ fieri poſſunt, iniungant,& inferiores non detrectent. *vi. ibid.in adnotat.*Illuſtrem Enenckelium,*fol.mihi* 617. Remotâ Iuſtitiâ, quid ſunt Regna, niſi latrocinia magna? Quin & ipſa latrocinia, quid ſunt, niſi parva Regna? Beatus Auguſtinus, 4.*de Civitate Dei, cap.* 4. Madet orbis mutuo ſanguine,& homicidium cum admittunt ſinguli, crimen eſt: Virtus vocatur, cùm publicè geritur. Impunitatem ſceleribus acquirit, non innocentiæ ratio ſed ſævitiæ magnitudo. Sanctus Cyprianus, *ad Donatum.*Hæc etiam cauſſa eſt, quòd Imperia magna, tandem omnia evertuntur, miſerrimèque perire ſolent. *Infalible regla es, el que toma à otro lo ageno, pierda el derecho que tiene à lo ſuyo proprio. Eſto es iuſto iuyzio de los Dioſes,que pues ellos hizieron mal à muchos, alguno les haga mal à ellos.* Marco Aurelio, d Guevara, *cap.31.*

III. Falſus eſt Ariſtoteles, qui *libr.1. Politicor.cap.5.* huiusmodi Bellum, naturâ eſſe iuſtum pronuntiat; quod ſuſcipitur eos in homines, qui cùm ſint ad parendum nati,Imperium recuſant: Dn. Iohannes Bruningh,Amicus meus, *in Diſſertatione eruditiſſimâ de homagio,thesi* 141.

quod

quam ſenioribus juvenes præſtabant, expertes erant. Apud Romanos eandem ob cauſam, Lex Iulia, de maritandis ordinibus lata eſt: hàcq; uxores ducere, omnes omninò coacti fuerunt; ne orbitas in urbe prævaleret; ſed potiùs ut fortiores Imperij vires, hominum adjectione fierent, & vagi concubitus, impuræque libidines reprimerentur. Sed & Educatio hâc in parte plurimùm prodeſt. Aegyptus olim, numero hominum, omnes ferè gentes ſuperavit. Cauſſam autem frequentiæ hujus, Diodorus Siculus, *lib.* 1. *cap.* 3. *&* 6. hanc adfert; quòd filiorum educatio, minimò illis conſtet; propter victus & amictus frugalitatem. Hùc & Principum liberalitas accedit, quæ multùm ad propagationem prodeſſe ſolet. Ideò Coccejus Nerva, puellas puerosque, natos parentibus egeſtuoſis, ſumptu publico ali juſſit. Sicque Adrianus, pueris & puellis, quibus etiam Trajanus detulerat alimenta, incrementum liberalitatis adiecit. Spartian. *in Adrian.* Populus etiam multiplicatur, (2) cùm alienæ Reipublicæ homines, ſeſe nobis ut aggregent, illiciis variis invitantur. Idque fit; ſi alii vident, in noſtrâ Republicâ, ſummâ curâ, communem foveri libertatem, publicamque ſalutem. Sic & à Cadmo, per manus acceptum eſt Ius aſyli: & Leges item tutelares, quibus peregrinos Romæ fovebant; ut jam olim Athenis, Epheſi, ac Thebis. Priſciſque ferè omnibus ſtudium fuit, alienigenas adſciſcendi, aſcitos receptoſque fovendi, honores ampliſſimos conferendi, privilegia tribuendi, immunitates concedendi. Pluribus item Xenophon, *in prudentiſſimo Diſcurſu de ratione redituum*, de advenarum curâ agit: huncque proventum, ex optimis eſſe ait. Quippè cùm illi ſeipſos alant, & multis commodis adficiant civitatem; non tamen ullam accipiunt mercedem, ſed potiùs etiam penſionem offerunt, advenis impoſitam. &c. ubi & alia hâc de re ſubiunguntur. Ad Territorij autem culturam refero, cùm ſterilia loca, fructuoſa redduntur, & ſi quæ ſunt ſimiles rationes, quibus ingenium excolitur ſoli. Ego, *in Diſcurſu de Aerario, cap.* 3. *num.* 5. Meritoque alicubi conqueritur Bodinus; quod deſerta & inculta Galliæ loca, ſi aquas & vias adjungamus, duos auferant totius Regni trientes: quodq; grandium arborum tanta inopia ſit, ut ad navium ac ædificiorum fabricam, ex peregrinis regionibus trabes conquirendæ ſint; quodque arbores fructiferæ, antè cædantur, quàm fructum pecoribus utilem, proferre poſſint. Plurimùm item ligni incremento nocet, copia ferarum, quodq; ſylvæ ſucciſæ in paſcua convertuntur.

II. Induſtriale Reipublicæ augmentum, tùm in Reipublicæ altitudine ac dignitate; tùm in facultatum ac opum, tàm publicarum, quàm privatarum copiâ conſiſtit. Quò etiam pertinent Admiranda ædificiorum: quæ ferè magnitudinem Reipublicæ ſequuntur; & ideò

maxu-

Digitized by Google

maxumâ diligentiâ ſunt procuranda. Et ita Auguſtus, moribundus gloriabatur, ſe è lateritiâ marmoream feciſſe urbem. Ejuſque rei, veteres Germani, negligentiores cùm fuiſſent: Tacitus *de moribus Germanorum*, Carolus Magnus, Henricus Auceps, Ottomes & alij, eò incubuerunt, ut Germaniam è ceſpitibus vetuſtis, erigerent in ſplendorem Imperio dignum: eaque nunc, teſtibus etiam exteris, cæteras ferè omnes gentes, urbium magnitudine, multitudine & elegantiâ ſuperare videtur. Aeneas Sylvius *in Epiſt. ad Mejer.* Sicque Iſraëlitici Imperij magnitudo, ex eo colligi poteſt; quòd Salomoni fuerunt ſeptuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte: abſque præpoſitis, qui præerant ſingulis operibus, numero trium millium, & trecentorum. 3. Regum, *cap.* 5. Sic & Pyramidum miracula, magnitudinem adhuc monſtrant Imperij, quod olim Aegyptij habuerunt. Et nec magnitudinem ſolùm, ſed & ingenium populi illius teſtantur. Scriptum enim de ijs invenimus, nullas eas jácere umbras: undè Auſonius in Moſellâ:

—— *Cui quadrato ad faſtigia cono*
Surgit, & ipſa ſuas conſumit Pyramis umbras.

Faſtigio nempè ſpacium baſis exæquant; adeò ut umbra hæreat intùs, quando maxumè Sol radios ſuos ſublimis demittit: quod ingenioſè explicat, & etiam διάγραμμα σκιοθηρικὸν proponit, Ioachimus Camerarius, *quaeſt. promiſcuar. decur.* 9. *problem.* 7. & extat *in Tom.* 4. Theſauri Critici, Dn. Gruteri. Formam quoque & molem, quales adhûc viſuntur, videre licet apud Iohannem Helffrich / in ſeiner Rayß auß Venedig nach Hieruſalem: qui tertiæ Pyramidis anfractus internos varios, miroſque graphicè, & teſtis oculatus deſcribit. Ut & Sr. de Villamont, ac Petrus Bellonus, *obſervat. lib.* 2. *cap.* 42. *& ſeqq.* vbi ad earum ſplendorem & ſuperbiam, Romanorum fabricas, & opera antiqua, nihil accedere ait. Harum item Pyramidum Hiſtoriam, Herodotus, Diodorus, Plinius, Strabo, Mela, Ammianus Marcellinus, & multi alij produnt. Referuntur etiam inter celebria miracula mundi, quorum adhûc ſex alia vulgò enumerantur. (1) Babyloniæ nempè muri, de quibus Diodorus Siculus, Plinius, Curtius, Strabo & Oſorius. (2) Coloſſus Rhodi, ſuprà portum poſitus, ex æreque magno artificio conflatus; quem Plinius & Oſorius deſcribunt; ac propter quem Rhodij Coloſſenſes dicti, cujuſque fragmenta demùm Anno Chriſti 650. tempore Martini I. Pontificis Maximi à Saracenis avecta fuerunt, Platinâ, & Sabellico teſtibus. (3) Mauſoleum, Cariæ Regis Sepulchrum. Herodotus, Strabo, Plinius, Mela, Agellius. (4) Epheſiæ Dianæ Templum. Plinius, Solinus. (5) Aegyptiaca pharus. Iulius Cæſar, Plinius, Ammianus Marcellinus. (6) Olym-

pijſo-

ornatum, Templorum Majeſtatem; amplitudinem fororum; Balneorum & Thermarum, in modum provinciarum (ut loquitur alicubi Ammianus) extructorum ſumptuoſitatem; artificium ſtatuarum; viarum & pontium munitiones; ac etiam miracula cloacarum, graphicè admodum depingit. Præcipuè autem Romani (qui admirandam induſtriam ſuam ubique demonſtrârunt) ex aquis maxumè mira præſtitiſſe, Plinius teſtabatur, *lib. 36. cap. 15.* hiſce verbis: Si quis diligentiùs æſtimaverit aquarum abundantiam, in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, villis, ſpatioque advenientis extructos arcus, montes perfoſſos, convalles æquatas; fatebitur nil magis admirandum eſſe in toto terrarum orbe. adde Iacob. Chiffletium, *Veſontionis, part. 1. cap. 32.* Magnitudinem Hiſpanici Imperij (quod nunc Monarchiam dicitur adfectare) teſtatur maxumè Eſcuriale, quod Octavum mundi miraculum vocitant Iberi: eminens inter omnia ea, quæ noſtro ſeculo merentur admirationem. vid. la premiere Continuation, de Mercure François, *fol. mihi 461.* & Petri Bertij Geographicas Tabulas. Regia verè moles; in quam Philippum II. ducenties centena millia coronatorum, ſive viginti auri milliones inſumpſiſſe ferunt. Poſt Petrum Matthæum, *in Hiſtoria Henrici IV. lib. 1. narrat. 4.* Clariſſimus Dn. Lanſius, *Orat. pro Hiſpaniâ, fol. 205.* Nil illîc ad ſummam perfectionem, peritiſſimi artifices requirant: materiâ inibi rarius nil, & ne Vitruvius quidem Architecturam dederit exactiorem. Magnitudinis etiam tantæ eſt, ut vel hoſpitium præbuerit quatuor Regibus ſimul. Hortorum nitori, fontium amoenitati, umbraculis ſylvarum, ne ipſa ſe comparaverit Antiochiæ Daphne. Sed verò non ſemper ex aſpectu urbis & ædificiorum, de ejus potentiâ judicandum eſt. Nam & de Lacedæmonibus Thucydides *lib. 1. à princ.* ſcribit: ſi eorum urbs deſolaretur, Templis ſolùm, & ædificiorum areis relictis, incredibilem poſteris, poſt longiùs elapſum tempus, eorum potentiam gloriamque fore; cùm ea urbs, neque tectis frequens, neque Templis & ædificijs ſumptuoſis exornata ſit: verùm antiquo Græciæ more, vicatim fuerat habitata, imparque famæ ſuæ viſa. Sin autem idem eveniat in Athenienſium urbem; duplò majorem quàm eſt reverâ, eorum potentiam, urbis faciem intuenti apparituram. Turcæ item ab ædificationis magnificentiâ abhorrent; quòd ſuperbi, elatique, neque ſe ſuo modulo metientis animi eſſe judicant, magnificis ædibus ſtudere: ut ſi quis ſibi immortalitatem, & perpetuam manſionem, in hâc vitâ polliceatur. Domibus ita utuntur, ut diverſorijs peregrinantes: in quibus ſi ſint à latronibus, à frigore, à Sole, ab imbre tuti, reliquas opportunitates non requirunt. Itaque non facilè, totâ Turciâ, quamvis magni, quamvis divitis viri, non paulò elegantius aliquod ædi-

ficium reperire licet; vulgò tugeria & caſæ habitantur, magnates hortis & balneis ſtudent, & ut pro multitudine familiæ, laxas habeant ædes: cœterum ibi nec porticus luculenta, nec atrium viſendum, nec aliud quicquam magnificum, aut admirandum adparet. Busbequius, *epiſt.1.fol.mihi 9.b.* ſed conſiſtit magnitudo imperij Turcici, in vaſtatione & ruinâ nationum.

IV. Latus ſe hîc aperit campus, in quo de operum ac ædificiorum, tùm publicorum, tùm etiam privatorum magnificentiâ ac elegantiâ procurandâ, diſcurrere liceret: cuius rei quoque rationem Iurisprudentia noſtra habet. *tot.tit.Cod.de ædific.privat.& ſimilit.* Res & opera expromenda inprimis eſt, in publicis operibus, vetuſtate, & temporum iniuriâ lapſis inſtaurandis. Nec carent invidiæ ſuſpicione, qui antiqua ædificia deceſſorum, per quæ nomen ſuum æternitati conſecrare voluerũt, & ſarta tecta non tuentur. Ioh. à Chokier, *aphoriſm. polit.lib.5.cap.16.fol.273.* Ita Veſpaſianus, reſtitutionem Capitolij aggreſſus, ruderibus purgandis, manus primus admovit, ac ſuo collo quædam extulit: plurimas per totum orbem civitates, terræ motu, aut incendio afflictas, in melius reſtituit. Sueton. *cap.8.& 17.* Et commendatur modeſtia Septimij Severi qui Romæ omnes ædes publicas, quæ vitio temporum labebantur, reſtauravit; nusquam propè ſuo nomine adſcripto, ſervatis tamen vbique titulis conditorum. Spartianus. Quod & de Alexandro Severo Lampridius teſtatur. Magnanimum Principem decet, ſiſtere ruinas, ſolitudinem pellere, ingentia opera, eodem quo extructa ſunt animo, ab interitu vindicare; muta quidem illa, & animâ carentia, ſentire tamen & læta videntur, quòd niteant, quòd frequententur. Et debent publica ædificia, inprimis magnificè ornari. Ita Traianus, licèt parcus in ædificando privatim; publicè tamen magnificus fuit: hinc porticus, indè delubra: Plinius *in Panegyr.* tot quoque & tanta locis opportunis extruxit, ut orbem terrarum, teſte Eutropio, ædificaſſe videatur. Culpandi tamen ſunt, qui tanto ædificandi deſiderio tenentur, ut nunquam non ædificiis adjiciant ædificia, omnemque operam & curam, in architecturâ magis, quam in πολιτεύματι ponant. Vani prorſus; & neſcij, immoderatum ſtudium hocce, vulgo peringratum eſſe: cui demum is probatur, qui ſuæ pecuniæ parcus, publicæ avarus, effrenatam illam ædificandi cupiditatem (quæ ædificando non tollitur) coercet. Chokier *dict.loc.fol.272.* Abſonumque eſt, famam immortalem ſumptuoſis ſubſtructionibus adquirere velle, Loys Guyon, *tom.1 des.diverſes lecons, lib.4.cap.23.* Si non pietati, vel publicæ utilitati conducant. Guyon, *ibid. cap.24.* Sicque publicas quod attinet ſtructuras, illud omninò monendum eſt; opera Reipublicæ non inutilia eſſe oportere; ne ſcilicet plus onerent,

tent, quam ornent; neque reprehenſionem potiùs, quàm laudem mereantur; ac magna potius quàm neceſſaria, & utilia cenſeantur. Ubi Plinius, *lib.36.cap.12.* ſuum de Pyramidibus repeteret judicium: Otioſam, & ſtultam pecuniæ oſtentationem eſſe. Vel Hieronyma Colonna, reiterare quiret, quòd illa de quodam ædificio Nobilis cuiusdam Neapolitani (ſumptu & amplitudine maximè conſpicuo, ſed proportione & ordine carente) olim dixit: *che come ſarà finita, rappreſentera due coſe; cioe, troppi danari, e'l poco giudicio del padrone*: Indicare plus nummorum, quàm iudicij ædificantem habere. Fuggilozio d. Tomaſo coſto. *giornata 7. fol. mihi 48.* Laudanda eſt in Principe, æternitatis, perpetuæque famæ cupido, ſi non ſit inconſulta: quam in Nerone, meritò Suetonius culpavit. *cap.5.* Vani & impij ſunt Imperantes, qui, ut poſteris ſui memoriam relinquant, eſurire faciunt ſuæ fidei & tutelæ concreditos à Deo: defraudantes propriam naturam ſuam, & ſuorum, vt habeant quo paſcant oculos aliorum. Quia lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum eſt, reſpondebit: Væ qui ædificat Civitatem in ſanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Habacuc *cap. 2. verſ. 11. &c.* Sic & Giphanius, *in vita Iuſtiniani Imperatoris, ad finem* ſcribit: eum excuſari vix poſſe, quòd tot operibus, toto orbe moliendis, & ædificandis, tantum pecuniæ abſumpſerit vim, atque planè exhauſerit Fiſcum. Nec gratæ ſunt Deo, licèt ipſi dicatæ Baſilicæ; niſi quas ſuâ quis pecuniâ, aut benè partâ ædificârit; & ſimul vitæ ſuæ actiones, vacuas à ſceleris labe, tanquam hoſtiam Deo offeret. Evagrius, *lib.4. cap.29.* Nihil Deo gratum eſt, quod non idem ſit iuſtum. Quâ ratione autem, in operum publicorum exſtructione, etiam ſubditorum commodum promoveri queat; egregiè Bodinus docet. *lib.6. cap.2. num.670. &c.* Si nempè egeſtati ſimul, & ignaviæ occurratur, inertia è civitate expellatur, opificia condiſcantur, tenues ſubleventur, otioſi exerceantur, urbes exornentur, morbi arceantur. Hinc illæ Pyramides, quæ à Regibus Ægyptiorum, ne plebs otio & ignaviâ langueret, exſtructæ feruntur. Magna ſeculi noſtri labes eſt, quòd pauperes non publico ſumptu conducuntur, ac ad vtilia opera adiguntur: quò ſcilicèt alantur, & ne vagando laborare deſueſcant. Veneti quatuor circiter millia, operibus publicis aſſiduè exercent ac fovent; quo nil aut plebi utilius, aut civitati commodius, aut vniverſis iucundius fieri poteſt: quòd præter opera publica, civitati neceſſaria, etiam publicas opes tenuibus alendis, ſummâ benignitate largiuntur. Imitatus item eſt hocce Chriſtophorus, laudatiſſimus Wurttembergiæ Dux, vt commemorat Balthaſar Bidembachius, *in vita eiuſdem Germanicè deſcripta.* & vide meum Ærarium, *cap.2. num.1. §.5.*

V. Magiſtratus omnibus modis, in pectora ſuorum ſubditorum,

 condeu-

Digitized by Google

condendorum ædificiorum amorem implantet Nec enim ſolùm publicis operibus, urbis ornatus adſcribi debet; ſed & privatorum excultiſſimæ ædes eandem illuſtrant. Quamvis enim & hic certus ſit modus adhibendus, Dn. Michael Piccart, *Decad.11.cap.4.* Et tamen hâc ratione ſubditi invitabuntur, vt libenter eo in loco, quo aliquid condiderunt, maneant, & ſeſe multiplicent; atque adeò etiam locum iſtum, in quo ædificarunt, excolant laborioſè, & defendant maſculè. Bartholomæus Keckerman, *politic.lib.1.cap.19.ad fin.fol.321.* Sunt quoque Ædiles, vel Architecti conſtituendi, non ſolùm publica qui extruant opera, ſed & conſilio qui iuvent privatos: hoc enim modo Symmetria (vnicum Urbis decus) haut facilè negligitur, opificum callidæ fruſtrantur machinationes, ſumptusque inanes minuuntur. Verum campeſtrium ſtructurarum magnificentia & ornatus, non facilè ferendus eſt. Köſtliche Luſthäuſer / auff dem Feldt. Sicque de Florentinis Boterus: *I Florentini, per riſcuotere le ruine di quelle tante loro fabriche, hanno ſpeſſe volte fatti accordi indigniſſimi.* Eſt autem in ædificiis urbanis, maxima habenda ratio incendiorum. Et ita, cum præteritis ſeculis, Veſontioni, ædificia plurima è ligno eſſent, frequentiſſima incendia erant. Itaque edicto Gubernatorum ſancitum fuit; vt quæcunque reſtaurarentur, aut de novo ædificia excitarentur, ex quadrato lapide fierent; quod præter utilitatem, maximam civitati venuſtatem conciliavit. Chifletius, *part.2. Veſontionis, cap.70. ad fin.* Quòd ſi commoditas lapidicinarum alicubi deeſt, ſufficit, ſi parietes intercalares, lapide conſtent. Wann man gemaurete fewrwänd macht.

VI. Reliqua, ad Urbium, & Imperiorum interna incrementa, quæ ſpectant; ex Boteri, & Hippolyti à Collibus, tractatibus hac de re ſingularibus, peti poſſunt. Et nempè multum hîc urbibus conducit aeris ſalubritas, ſoli ubertas; ſi eas alluat flumen, lacus, vel mare; ſi ſint ad vias Regias, vel ad imperij fines ſitæ, ſi Thermarum habeant opportunitatem; ſi vicinas habeant Metalli fodinas. Urbes ita comparatas, commendant, & frequentes ac famoſas adhuc magis reddūt, munitiones, Academiæ, Collegia, vel Bibliothecæ; (Sicque præmium obſidionis fortiter exantlatæ Lugdunum Batavorum, Academiam tulit; & ex Academiis magna emolumenta civibus obvenire ſolent. Dn. D. Lanſius, *de Academiis, ſub lit. I. fol.* 38.) Magnorum Principum Aulæ, vel Dicaſteria ſumma (quemadmodum Tubinga noſtra ſola fidelis Domino ſuo, cum cæteræ defeciſſent omnes; inter alia obtinuit: vt ibi Iudicium dijudicandis Cauſſis Adpellationum deſtinatum, das Fürſtliche hoffgericht / ſemper habeatur, Cruſius *in Annalibus*) Nobilium & Mercatorum frequentia, opificum omnis generis magna copia, facilis receptus peregrinorum; Cura diligens Annonæ; & optimè conſtituta politia. &c. VII. Sanè

Digitized by Google

VII. Sanè non ubivis magnæ extrui urbes poſſunt: cauſſamque magnitudinis Urbium; & cur non æquè in omnibus locis, magnæ inveniantur urbes? indagat Cardanus, *de ſubtilitate, lib. 11. fol. mihi 631. &c.* vbi ita ſcribit: Sub polis civitates eſſe populoſas, impoſſibile eſt; quoniam ſterilis eſt terra, & incommoda vectio frugum: quamobrem aut palantes vivere neceſſe eſt, aut in parvis villis. Qui verò temperatam incolunt regionem, mediocres habent urbes: nam commodiùs fruges in eas avehũt, & meliùs ac tutiùs in his, quàm in villis verſantur; nam multitudine hominum, & muris ſunt firmiores, artesque ſibi invicem meliùs auxilio eſſe poſſunt. At in fervidis regionibus, maximas Civitates eſſe neceſſe eſt: primum quòd ſoli pars aut ſterilis eſt, ſi aquis careat; aut fertiliſſima, ſi abundet. Alia potentior eſt cauſſa, quòd cum procul veniant merces, & per loca deſerta, periculoſaque; neceſſe eſt, ut ſimul plures veniant mercatores, ac in modum agminis, ob ſecuritatem. Quare cùm in aliquam vrbem poſuerint ſedem, incommodum nimis eſſet eam ſocietatem vagari; unde melius, & longè facilius eſt, vicinos omnes in eum locum confluere; quod cum multis perſeverat annis, contigit etiam è parvo pago, urbem populoſiſſimam reddi. Tales igitur ſunt Quiſnai, Singui, Cambala, & Cairum, quam Civitatem Gehoar Illyricus ſervus Elcaim, Mahumetanorum Pontificis, in Aegypto ædificavit, ſecuritatis cauſſâ, vocavitq; nomine Domini ſui Elcaira, hoc eſt, Civitas Elcaimi: indeque corrupto vocabulo Cairum adhuc nominatur. Et idem Cardanus paulò pòſt addit: In aquâ civitatem æternam collocandam eſſe: ac nec in omni aquâ, ſed quæ brevibus & vadis abundet. Solam denique Civitatem, in quâ Lex imperat, non homines, & corpora hominum, militari robore exercitata, ſitusque tùm ſalubris, tùm tutus, & aditu facilis, æternâ in libertate manere, id eſt, diuturna eſſe poteſt. Talemque Cardanus ait, conditionem eſſe Venetiarum, quamobrem eam vrbem, vel ſolum, vel maxumè liberam urbem adpellari mereri.

CAPVT III.
De Amplificatione, ſeu Externo Incremento.

EXternè Rempublicam augeri dicimus, cum territorio aliud terræ ſpatium accedit. Et eſt ſanè omnibus Principibus, Imperantibusque aliis innatum, vt dominia extendere nitantur. Richter. *axiom. Oeconom.* 203. Hæcque cupiditas, eò vſque ſe ferè offert, vt nec profundi maris gurgitibus, nec excelſorum montium cacuminibus, nec vaſtis ſolitudi-

 nibus,

Digitized by Google

nibus, nec Europæ, Aſiæ, atque Africæ limitibus, nec cognati ſanguinis Legibus, aut vinculis definiri, atque coerceri poſſit. Hominum animis (vt alicubi Pauſanias ſcribit) cum alia quæ inſunt, tum maxumè lucri cupiditas, quaſi vim adfert; incitans ad malè agendum. Cor humanũ, (vt ait Antonius Peretz, *aphoriſm. fol.* 251.) non unum accipitrem ſatiare; eius verò cupiditatibus, nec totus Mundus ſufficere videtur. Una & ea vetus bellandi cauſſa eſt, libido Imperij & divitiarum. Ingenuè Barbarus ille apud Tacitum: *Annal.* 15. Id in ſummâ fortunâ æquius, quod validius; & ſua retinere privatæ domus, de alienis certare, Regia laus habetur. Ad bellumque movendum, plerunque non quæritur Iuſtitia, ſed occaſio tantum opportuna. Etiam utcunque operosè Romanos Albericus Gentilis defendat, *in libro 2. de Armis Romanis*, Veriſſimum tamen illud Saluſtij eſt; Romanis cum nationibus, populis Regibus cunctis, unam & veterem cauſſam bellandi fuiſſe, Imperij cupidinem profundã, & divitiarum. Attamen plerunque iuſtæ cauſſæ prætexuntur. Ac Attila, qui cauſſas bellorum nullas ſectabatur, odium meritus omnium fuit. Indè ipſi etiam Turcæ quærunt belli cauſſas ſpecioſas. Albericus Gentilis, *lib. 1. de iure belli, cap. 7.* Vereque Thomas Morus:

> *Regibus ex multis Regnum cui ſufficit unum,*
> *Vix Rex unus erit.* ——————
> *Regibus è multis, Regnum benè qui regat vnum,*
> *Vix tamen unus erit.* ——————

Sed tamen, meliores ut reddantur, non vt amplificentur ditiones, accurandum eſt magis; internumque augmentum, præponderat ſui naturâ externo. *Ragguagl. d. Parnaſſ. cent.* 3. *cap.* 10. Nam & difficilius eſt, tueri & conſervare Imperium, quàm illud amplificare. Botero, 1. *dell. ragion. d. ſtato fol. mihi* 5. Latherus *de cenſu, lib.* 1. *cap.* 8. *num.* 19. *&c.* In turbas & diſcordias peſſimo cuique maxuma vis: pax & quies, indigent artibus bonis. Difficilius eſt, dicente Floro, provincias obtinere, quam facere: viribus parantur, iure retinentur. Et Livius, alicubi, excellentibus ingeniis, citiùs defuerit ars, quâ civem regant, quam quâ ſuperent hoſtem. Ac ſi quis Princeps reverâ quod alij quæritant, aſſequi cupit; bonus potiùs, quàm magnus dici laboret. Fundi noſtri calamitas, ex eo eſt, quòd parvipendimus, vel negligimus ea quæ habemus, & nimiùm æſtimamus ac adpetimus aliena. La Noue. *Diſcurs.* 7. Ambitio laudabilis & optima eſt; benè gubernare provincias ſuas, non cum ſanguine & periculo, occupare ea, quæ ſunt aliorum. Sicque Magnatibus Boccalini ſuadet, 2. *ragl.* 6. *che la ſoverchia ambition loro, sfogaſſero nel far acquiſto della ſegnalata gloria di ben governar i popoli, che Iddio ha conceduti loro; non con l' emptio mezzo de gl' incendij, delle rapine, & del' effuſion di copia grande di ſangue humano, affettar gli ſtati altrui.* 2. Suade

II. Suadet hoc honeſtas; eo enim animo, alienum invadere Imperium, quò dominatio auctior fiat; aliud nil eſt, quàm publicum latrocinium profiteri. Quod olim Demettrius Pirata, Alexandro Magno objecit probrum: vtpotè qui lubidine tantùm, quietos populos, & à notitiâ quoque ſui ſepoſitos, ſcrutatus eſt, belloque vexavit. Locum vel maxumè habere hìc debet illud; Honeſtè id demum quemque poſſe, quod iure & dignitate ſalvâ poteſt, *l.125.* vbi Gæddæus, *Dig. de uerbor. ſignificat.* Ergò iniqua ſunt Arma, quibus Ambitio & Avaritia ſunt cauſſæ. Iohannes Gerhardi, *centur. quaſtion. politicar. decad. 7. quaſt. 7.* adde Parthenij Litigioſi Auctorem, *lib. 1. cap. 7. per Diſcurſum.* Vim namque inferre, ipſâ naturâ iniuſtum eſt, Vaſquius, *1. illuſtrium, cap 10. num 4.* Et duo mala in Rempublicam tales Bellatores invehere ſolent (1) quòd committunt contra Legem Divinam, alterum occidentes, & alienum vſurpantes. (2) & quòd populum proprium, quem cuſtodiendum accepêre, mortis periculis temerè exponunt. Gregorius Tholoſanus, *11. de Republicâ, cap. 1. num. 9.* Et ita Magiſtratus bellum ac pacem, non ad ſuam gloriam vel commodum; ſed ad Reipublicæ utilitatem dirigere debet, Otho Caſman. *vita polit. cap. 36. fol. 191. num. 2. & 3.* Optimè Iſocrates *ad Nicoclem.* Bellicoſus eſto, ſcientiâ rei militaris, & apparatu; pacificus, nihil præter ius & æquum vindicando. Erga Civitates imbecilliores talem te præbe, quales in te potentiores eſſe velles. Ex Iureq; Gentium omninò corrupto, contra Melios, argumentantur Athenienſes, cùm apud Thucydidem, *lib. 1.* aiunt: Sic inter homines eſſe comparatum, vt æquis quidem viribus inſtructi, de iure diſceptent; valentiores autem, quæ fieri poſſunt, iniungant, & inferiores non detrectent. *vi. ibid. in adnotat.* Illuſtrem Enenckelium, *fol. m hi 617.* Remotâ Iuſtitiâ, quid ſunt Regna, niſi latrocinia magna? Quin & ipſa latrocinia, quid ſunt, niſi parva Regna? Beatus Auguſtinus, *4. de Civitate Dei, cap. 4.* Madet orbis mutuo ſanguine, & homicidium cum admittunt ſinguli, crimen eſt: Virtus vocatur, cùm publicè geritur. Impunitatem ſceleribus acquirit, non innocentiæ ratio ſed ſævitiæ magnitudo. Sanctus Cyprianus, *ad Donatum.* Hæc etiam cauſſa eſt, quòd Imperia magna, tandem omnia evertuntur, miſerrimèque perire ſolent. *Infalible regla es, el que toma à otro lo ageno, pierda el derecho que tiene à lo ſuyo proprio. Eſto es iuſto iuyzio de los Dioſes, que pues ellos hizieron mal à muchos, alguno les haga mal à ellos.* Marco Aurelio, d. Guevara, *cap. 31.*

III. Falſus eſt Ariſtoteles, qui *libr. 1. Politicor. cap. 5.* huiusmodi Bellum, naturâ eſſe iuſtum pronuntiat; quod ſuſcipitur eos in homines, qui cùm ſint ad parendum nati, Imperium recuſant: Dn. Iohannes Bruningh, Amicus meus, *in Diſſertatione eruditiſſimâ de homagio, theſi 141.* quod

quod tamen Iuſtus Lipſius *lib.5.politicor.cap.4.* tùm demùm concedere videtur, ſi potentes ij, & aliena ipſi invaſerunt , aut invadunt; cùm ſecundum Beatum Auguſtinum, *epiſt.5.* utiliter vincatur, cui eripitur licentia iniquitatis. Vt nec ſolius Religionis propagandæ ergò, Bella ſunt ſuſcipiéda: licèt id velit Tiberius Decianus, *praxi Criminali, lib.5.c.42. fol.mihi* 278. Fides quippè, vt rectè alicubi inquit Sanctus Thomas; nō tollit Ius Naturale, aut Humanum; ex quo dominia ſunt profecta, quodq; vult, vt homo homini non inſidietur. Bellum eſt contra Charitatem; Ergò non aptum eſſe videtur medium Religionis, quæ Charitatem inprimis intendit. Non bello, ſed pœnitentiæ prædicatione, viam noſtro Salvatori præparavit Sanctus Iohannes Baptiſta. Et felici magis ſucceſſu, in Indiâ Orientali Chriſtianam propagant Religionem Ieſuitæ, prædicando & patiendo, quàm factum fuit in Occidentali, armis, multorumque hominum internecione. Et quoque color ille , redigendi invitas gentes, ad mores humaniores, ad veramque Religionem compellendi; à Theologis ferè cunctis, etiam Hiſpanis, impius atque improbus reputatur. vid. hâc de re Beatum Thomam, *2.2.quæſt.* 10. *art.* 8. *&* 11. Valent. Wigel. *de vita Chriſti, cap.*14. Herm. Lætmatium, *de inſtauranda Relig. lib.2.cap.*13. poſt Hoſtienſem, & Panormitanum , Fridericum Tilemānum, *Diſp.ad Pandect.1.theſ.16.vol.1.* Covarruviam, *in cap. peccatum,* §. 10. Ferdinandum Vaſquium, *in præfat.controverſiar.illuſtr. num.5.* Marquardum de Suſanis, *tract.de Vſur.&c. part.1.cap.* 14. Alberi um Gentilem, *1.de iur.belli, cap.9.&* 12. Heigium, *part.1. quæſt.12.num.* 47. Hugonis Grotii *tractatum, Mare Liberum inſcriptum, cap.* 2. Dn. Bocerum, *de Iure Belli, lib.1.cap.6.* Dn. Bruningh. *de homag.theſ.*138.*& multis ſeqq.*

IV. Sed hæc tamen reſtrictionem patiuntur, ſi infideles Chriſtianos offendant; vel etiam detineant provincias eas, quæ olim ad Chriſtianorū Principum Iuriſdictionem pertinebant , *can. diſpar. cauſ.*23. *quæſt.* 8. Sicque defendi poſſunt expeditiones illæ Hieroſolymitanæ: licèt eas, vt ſtultiſſimi claſſici, ita triſtiſſimi eventus fuiſſe, dicat Iohannes Cammānus, *Diſput.de Iurib. Maieſt.3. theſ.* 22. ac illis bellis, etiam iniquior eſſe videatur Eſtienne Paſquier, *5.des Recherches, cap.*21. Sanè iam eo tempore, quo ſuſceptum & geſtum bellum illud ſacrum fuit, diverſa de eo diverſorum iudicia fuerunt; quod non diſſimulant Tyrius & Urſpergenſis. vid. Reineri Reineccij præfationem *Hiſtoriæ Orientali præfixam.* Fateor equidem, multa ibi errata fuiſſe commiſſa, impietatemque & æmulationem ex noſtratibus nonnullorum, res ibi turbaſſe, & tandem evertiſſe. Veruntamen, Bella hæc, ſuaſa fuerunt à Viris Sanctis, ab ipſoque etiam Bernhardo: vt refert Cardinalis Bellarminus, *lib.3.de Pontif. cap.* 17. *fol.mihi* 296. *col.*2. Videbant enim Chriſtianos bello carere non poſſe;

maluerunt ideò ea geri contra infideles, & per illa fideles liberari. Fuerunt item expeditiones illæ miraculis multis adprobatæ: quæ Guilielmus Tyrius, *de Bello Sacro, lib.6.* & Paulus Æmilius, *hiſtor. Francicæ, lib.4.* habent Fuitque tandem bellum hoc, fortiſſimè ſuſceptum, & ſingulari exemplo conſtantiæ, fortitudinis, pietatis, Religionis, Zelique verè Chriſtiani, duodecim expeditionibus maximis, iteratum & repetitum: ab Anno Chriſti, *M X C I V.* uſque ad Annum *M C C X C I.* nec vllum ſimile in Hiſtoriis reperitur. Expeditio nempè prima fuit, millium aliquot Chriſtianorum; qui vltrò nomen huic militiæ dederunt: Duce Petro Eremitâ. Anno Chriſti *M X C V.* Secunda expeditio, ſuſcepta fuit Ducibus Volcomaro, & Sodeſcharo ſacerdotibus. Anno eodem (3) in Aſiam; Ducibus Gothofredo Bullionio, & Balduino; Equitibus 100000. & peditibus 300000. Anno Chriſti *M X C V I.* (4) Guilhelmi Pictonum Ducis: qui cum 100000. hominum, ſacram militiam ſuſcepit. Anno Chriſti *M C I.* (5) Expeditio ingens, Conradi III. Imperatoris, Ludovici Regis Francorum, Friderici Sueviæ, & Welphonis Bavariæ Ducum. Anno Chriſti *M C X L V I I.* (6) Friderici Barbaroſſæ Imperatoris, Philippi Francorum, & Richardi Angliæ Regis. Anno Chriſti *M C L X X X I X.* (7) Regum Galliæ, & Angliæ, Anno Chriſti M C X C I. (8) Henrici, Filij Friderici Barbaroſsæ. Anno Chriſti M C X C V I I I. (9) Expeditio, quam Honorius III. Pontifex Maximus procuravit. Anno Chriſti MCCXXII. (10) Friderici II. Imperatoris Anno Chriſti MCCXXVIII. (11) Ludovici Galliarum Regis, cum ſuis Fratribus, Roberto & Carolo. Anno Chriſti MCCXLVII. (12) Ludovici Regis, in Africam, contra Saracenos, Anno Chriſti MCCLXX.

V. Sed quid ex hactenus deductis, de occupatione Indiæ utriuſque ab Hiſpanis, ſeculo ſuperiori factâ, ſentiendum erit? Sanè Petrus Matthæus, *lib.1. del' hiſt. de France, narrat.4.* ſcribit, Hiſpanos auri magis cupiditate, quàm Religionis propagandæ ergò Indias indagâſſe; eiusque divitias (quas ad oppugnandum Turcam convertere debuiſſent) in Europâ, non utiliter expendiſſe. *Dieu, inquit, à faict des Indes, ce que les peres font des filles laides. Il les à dotées de grandes & infinies richeſſes à fin qu' elles trouvaſſent plustoſt mary. Les Eſpagnols, & les Pordugau n' euſſent entrepris ces grandes & perilleuſes navigations, s' il n' y eut eu non plus d' or qu' aux deſerts de Lybie. Tout ce qui en eſt venu, s' eſt employe inutilement en l' Europe. La ſplendeur de l' or, qui avoit donne la lumiere de l' Evangile aux Indiens, devoit ſervir pour le remettre, aux lieux, ou l' Alcoran l' en à chaſsé* Rei etiam ambitionis, & communis Gentium Iuris violati, ex eo vulgò aguntur Hiſpani; quòd Indiam utramque ſibi vendicant ſolis; ab Indianisque commerciis, Anglos & Batavos prohibere

attentant. Vide ſuprà laudatum Grotij Tractatum, cui Titulus *Mare liberum*, & facit *l. deprecatio, ff. ad leg. Rhod. de jactu.* Et quod nonnulli, Ius aliquod ex Pontificiæ donationis titulo prætendunt; ad id argumentum, iam diu eſt, quod Attabaliba Rex Peruanus, ſufficientem docuiſſe videtur reſponſionem. Qui, cùm Vincentius de valle viridi, Dominicanus Monachus, eodem prætextu Imperatori Carolo V. Indiarum aſſereret Monarchiam; Pontificem inſigniter fatuum, & impudentem eſſe, ex eo facilè prodi, regerebat; quòd aliena tàm liberaliter largiretur. Hieronymus Benzo, *Hiſtor. Indiæ Occidentalis, lib. 3. cap. 31.* & receſui ego *1. politicor. cap. 2. num. 18. & ſeq.* Porrò crudelitatis inhumanæ, Hiſpani accuſantur: extatque de crudelitate Hiſpanorum, in Indianos adhibitâ, Tractatus ſingularis, Bartholomæi de la Caſa, Epiſcopi: vbi ſub finem hæc habentur. Rubore ſuffundi deberemus, quòd omni Timore Dei remoto, tàm execrandis facinoribus, colorem addere, & ea excuſare tentemus; cùm præcipuè cernamus, nos Hiſpanos, quadraginta octo Annorum ſpacio, regiones maioris longitudinis, quàm ſit tota Europa, & pars Aſiæ, ob hanc cauſſam, vt divitias conſequeremur, deſtruxiſſe: eas terras deprædantes, & omni crudelitate, iniuſtitiâ, & Tyrannide occupantes & uſurpantes; quas humanis habitatoribus & incolis, refertas vidimus, & in iis vltrà viginti hominum milliones periiſſe certò ſcimus. &c. add. Simon Goulart, *tom. 3. d. hiſtoir. admirables, fol. mihi 44. & ſeqq.* Mendacij quidem in multis convincere ſatagit Caſanum Auctor nuperus deß Hermen Bläſers, *fol. 78 &c.* Sed tamen Levinus Appollonius, *Hiſtoria Peruvina, lib. 4. à princ.* refert, Hiſpanos longâ quadam maiorum uſitatione, durum & immite in devictos, ſubiugatosque Barbarici nominis hoſtes, hominum genus, quâ Mauros, Numidasque tractare ſolent; ad Occidentem rerum potiti, eandem duritiem atque inhumanitatem, vbique in novi Orbis indigenas exercuiſſe: atque idem licentiæ ac poteſtatis ius, ſibi in captivos ſumpſiſſe, quod ſeculis priſcis, Ethnicâ inſolentiâ, audaciaque, in ſervos atque vernas, Domini uſurpârunt. Idque impudicæ atque illicitæ poteſtatis malum, Carolum V. Cæſarem, piorum quorundam hominum, Sacrati Ordinis inſtinctu adductum; novâ ſalutaris Decreti conſtitutione, conſtringendum, corrigendumque, haut invitè ſuſcepiſſe. Et porrò Hiſpanos, Moſis ac Ioſuæ exemplo, defendit Campanella: *de Hiſpanic. Monarch. cap. 6. fol. 21.* putatque, Indos fuiſſe extinctos, providentiâ ſingulari Divinâ, vt olim Cananæos, Amalekitas, aliosque populos Palæſtinæ. Hisque qui parcebant, peccato ſe polluerunt. *1. Samuel. cap. 15.* Sanè ut nunc Hiſpani, ita olim Iudæi, communes orbis prædatores habiti fuerunt. Namque Procopius in vitâ Beliſarij teſtatur, ſe in Mauritaniâ, Africæ Regione, vidiſſe

quasdam

quaſdam columnas hiſce litteris inſculptas : Nos Mauriſij, qui fugimus à facie Ieſu, latronis, filij Nave. &c. Ac ipſa linguæ proprietas, probabile reddit, Sidonios profugas fuiſſe Cananæos. Sic Dido amabilis eſt: Hannibal, Dominus gratioſus; Atherbal, gratus, vel ex orabilis Dominus: Maſiniſſa tollens tributum, משא & נשח ut pluribus, in reviſione tractatus de Linguarum mutatione demonſtrabo. Et ſanè ius aliquod à Deo ſingulariter conceſſum, cùm Deus expellit gentes, & earum terram alteri dat. *Pſalm. 78. verſic. 55* Hiſpanorum quoque ius in Indijs prodit Hieronymus Cævallos, *tom. 4. opin. commun. contr. commun. queſt. 906*. Et ego iure amplio, nec in judicia Divina inquiro.

VI. Itidem & externum hoc Incrementum, nonnunquam utilitas diſſuadet. Plurimi alienis inhiando, ſua perdiderunt. Longè itaque præſtantius eſt, ut ſua quisque ſecurè poſſideat; quàm dum aliena appetit, de ſuis & neceſſarijs admodum rebus periclitetur. Procopius, *de Bell. Gothic.* Legitur de Principe quodam Tartarorum, quòd captum Regem Rhutenorum, non neceſſarium bellum moventem, interfecerit, & ex calvariâ eius inauratum poculum fieri curârit, cum hâc inſcriptione: Hic adpetendo aliena, amiſit propria. Cùm bellum eiusmodi ſuscipit Princeps, nemo non animum tumentem, & caducis confidentem impellit: cauſſæ iuſtæ prætenduntur, in proclivique eſſe hoſtes vincere omnes dicunt; non laturos nuntium belli: nil dubij eſſe, quin tali molimine, non vinci ſolùm adverſarius, ſed obrui poſſit. Nemo conſilia ſuggerit, quale Xerxi olim Demaratus; apud Senecam, *lib. 6. de beneficiis, cap. 31.* Nemo audet præſagire cladem, nec etiam deliberatur, quid faciundum fiet, ſi res ſiniſtrum ſortiatur eventum. Indeque unica clades, cauſſa eſt ſecundæ, ſecunda tertiæ. &c. Nec deſunt in ullo ſeculo exempla eorum qui aliena ambientes, ſe & ſuos perdiderunt. Magna Imperia, mole ruūt ſuâ. Richter. *axiomat. hiſtoric.* 128. Ea proindè potentia tuta eſt, quæ viribus imponit modum. Valer. Maxim. *lib. 4. cap. 1* Et rectè Scipio, non amplius pro augendâ, ſed pro conſervandâ Republicâ, vota ſuſcipienda eſſe duxit. Iuſtinus *lib. 25.* Nec præter rationem Auguſtus Imperator deridebat Alexandrum; quòd occupare magis provincias, quàm benè gubernare maluerit easdem, Plutarchus *in Apophtegmat.* Idemque ideò intrà fines Imperium coercendum eſſe cenſuit. Tacitus 1. *Annal.* Clariſſimus Dn. Ianus Gruterus, *in Diſcurſu ad Tacitum, fol.* 149. qui hæc pro more pluribus illuſtrat. Scipio Amiratus, *Diſcurs. lib. 1. cap 6.* Ovidius 2. *de arte amandi.*

Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri:
Caſus ineſt illîc; hîc erit artis opus.

Velut in rebus omnibus; ſic & in Imperijs, ſuus eſt modus: quem ſi

 excedis

excedis, ruet aut manibus alienis, aut tuis, aut etiam nullius. Piè apud Senecam Albutius: Aliquis etiam magnitudinis eſt modus. Non procedit ultra ſpacia ſua cœlum, Maria intra terminos ſuos agitantur. Quicquid ad ſummum venit, incremento non relinquit locum. Idemque ex eâdem Scholâ Lucanus *lib.1.*

In ſe magna ruunt; lætisque hunc Numina rebus
Creſcendi poſuêre modum.——————

Ratio eſt, quòd ferè non augetur Reſpublica nimium, ſine magnis peccatis; & nec ullus Princeps facilè fit magnus, niſi maximo incommodo aliorum. Id quod Boccalini, *cent.1. ragg. 52.* eleganti exemplo Franciſci Sfortiæ docet. Utar hîc, B. Salviani verbis, *de gubernatione Dei, lib. 5. fol. mihi 166.* Penè iuxta te nullus intrepidus, nullus poteſt eſſe ſecurus. Exturbas poſſeſſiunculis ſuis vicinos tuos, habitatione ac facultate proximos tuos. Numquid, ut ſcriptum eſt, ſuper terram ſolus habitabis? Eſaiæ *cap. 5.* Hoc quippè eſt, quod non poteris obtinere. quãlibet enim cuncta pervadas, vicinum ſemper invenies. Reſpice quæſo alios, quos, velis nolis, & ipſe ſuſpicis. Reſpice alios, quos velis nolis, etiam ipſe miraris. Magnitudo mediocris, Imperium durabile magis reddit. Botero *lib.1. della ragion di ſtato.* Nimia magnitudo, ſuis ipſa viribus fatiſcit. Pertinet huc Diſputatio Ariſtotelis, *lib.7. politicor. cap.4.* quòd civitas non debeat multitudine hominum infinitâ, & ambitu murorum æſtimari: ſed ingenio & naturâ talium incolarum, qui opus hoc rectiſſimè exequi poſſint, hoc eſt, ad mutuam, perfectamque beatitatẽ conſpirent. *Et lib. eod. 7. cap. 2. à princ.* idem ſcribit: non niſi eos, qui Tyrannicam vitam cæteris anteferunt, Civitatem plurimis imperantẽ, feliciſſimam eſſe fateri. ibidemque *cap. 3.* habetur: Imperare multis, aut cunctis, ſummum bonum haut eſſe. Ac, *dict. cap. 2.* probat, Rempublicam eam, ritè conſtitutam non eſſe, ſi leges ad hoc unum referantur, ut victoriâ & Imperio potiantur: quemadmodum Lacedæmone, atque in Cretâ, olim, tum educatio, tum ſumma Legum, ferè bellis accommodabatur. vide eundem Ariſtotelem, *lib.7. politicor. cap.14.* & Iſocratẽ *in Panathenaic.*

VII. Quarundam etiam Rerumpublicarum conditio non fert, ut eæ extendantur. Impendia belli plurima ſunt, quàm præmia: & principes quotidiè experiuntur, piſcari ſeſe in bellis, aureo hamo. Benè & piè Annibal ad Scipionem: Optimum quidem fuerat, eam Patribus noſtris mentem à Dijs datam eſſe, vt & vos Italiæ, & nos Africæ Imperio contenti eſſemus. Neque enim, ne vobis quidem Sicilia atque Sardinia, ſatis digna pretia ſunt, pro tot claſſibus, tot exercitibus; tot, tamque egregiis Ducibus amiſſis. Livius, *libr.30.* Et ita Imperij incrementum, reſpicere

reſpicere debet Reipublicæ præſcriptum finem, legemque ſupremam, hoc eſt, populi ſalutem. Ne, quod plerunque fit, quemadmodum certantibus ventis, mare concutitur; ſic Regibus ſibi adverſantibus populus Regni vexetur. Beatus Chryſoſtomus *in Matth.2.* Eleganter Boccalini *cent.2.ragg.80.* *E ſomma pazzia, il deſertar i Stati proprii, per far acquiſto de gli altrui. Non è come molti ſciocci credono, che il ſcorrer molte provincie, ſia utilità; mà è meglio, ſcorrerne poche, & farle ſue.* Principes etiam Germaniæ, non nimis eſſe attenti debent publicæ libertati, ut pro eâ conſervandâ, & tuendâ, ſuſcipiant bellum: ſi domi non ita ſint omnia comparata, ut correſpondeant huic moli. *E parte della prudenza reale, il cognoſcere, che acquiſto gli convenga, o non gli convenga: perche ben ſpeſſe per dilatare i confini, ſ' indeboliſce, e ſi ſnerva lo ſtato; e per diventar grande, ſi divien debole.* Botero.1. *d.detti, fol. 54. b.* Qui vi acquirit civitatem, ſæpè non indè fortior, vel potentior reddi ſolet: tempore namque belli, non ſine periculo retinetur, tempore verò pacis, haut absque ſumptu. Vt Soderini apophtegma refert, idem Boterus, *dict. libr. fol. 51.b* Sic & imprudentiæ maxumæ nota eſt, incipere, quæ quis ante vitæ ſuæ finem perficere non poteſt. Quo nomine Carolus Burgundus à Cominæo culpatur, *lib.3.cap.3.ad fin. fol. mihi* 204. Itidem, vt corporis cacochymici incrementum, hydropis prognoſticum eſt: ita & Rempublicam benè purgatam eſſe decet, capax quæ ſit talis augmenti. Namque quæ comparantur bello, à Republicâ malè inſtitutâ; ea potius ad interitum illius pertinent quàm ad Imperij magnitudinem comparandam. Egregiè Nicolaus Machiavellus, *diſcurs. lib.2. cap.19.* Idque non animadvertens Sebaſtianus Portugalliæ Rex, perdidit ſe, vnà cum ſuis. Hieronymus Coneſtagius, *de coniunctione Portugall. cum Caſtell. lib. 1.* Sanè in corporibus hominum ſatius eſt, modicam ſtaturam cum ſanitate habere; quàm ad molem giganteam, perpetuis afflictionibus pervenire: nec cùm perveneris requieſcere; ſed quantò grandioribus membris, tantò maioribus agitari malis. Beatus Auguſtinus, *lib.3. de civitate Dei, cap.9.* Et ſunt quoque qui putant, Indiarum detectionem plus damni, quàm commodi non orbi ſolùm Chriſtiano: Hippolytus à Collibus, ſub nomine Ioh. Werner Gebhardt. In den fürſtlichen Tiſchreden/ *lib.2.cap.6.* Boccalini, *cent.2. ragguagl. 90.* Keckermannus, *in Synops. Oeconom. cap. 7. fol. 90. & Diſput. practic. 28. theſ. 45.* ſed & ipſis Hiſpanis adferre: quod alicubi in Itinerario ſuo Hugo Linſcotanus, probat verùm eâ de re in capite ſequenti pluribus dicam. Et inſuper provinciæ ſunt occupandæ, quib onera imponi queant, ut Reſpublica dominans, libera relinquatur. Ergò bello non aggrediendæ ſunt provinciæ oneroſæ, & quæ noſtram Rempublicam exſugunt. Et præſertim haut

conſultum eſſe videtur; alienis viribus Imperium augere. Adhuc verò imprudens magis eſt, ſi quis alienam potentiam juvet: firmumque prodit axioma, Machiavellus, *cap.3.de Principe*. Alienæ potentiæ auctorem perdere ſeipſum. Non item eſt tutum, longè diſſitis regionibus imperare: cùm unio & contiguitas maximum faciat robur. Botero 1 *de ragion di ſtato, fol. mihi* 10. Iean. de Marnix, *ſect.* 4. *reſolut.* 3. Diſtantibus locis, auxilio eſſe nequimus: & etiam in ijs, Imperij ſummi reſpectus ceſſat.

VIII. In Imperio, qui longè latéque dominari, viresque ſuas extendere cupit; ibi omnia ad bellum ſpectare, benéque ordinata militia, ſummum quaſi bonum eſſe decet. Ita apud Turcas, Belli ſemper prima & præcipua cura eſt. Soli Turcæ militiæ ſtudent artes & ſcientias negligere ſolent. Solum bellum offenſivum gerunt. Non arcibus & propugnaculis, Imperium, acquiſitamque potentiam defendunt: ſed potius exercitu ſemper inſtructo, & parato. Milites inſtitutione diligenti, fortiores, & ad bellum paratiores reddunt. Militum copias ingentes, exactâ militari diſciplinâ coercent. In bello gerendo, viribus propriis, non exteris aut peregrinis auxilijs innituntur. Duces belli, præficiunt exercitui præſtantiſſimos. Expeditiones non interrumpunt; non quid hoſtile, à tergo relinquunt. Exercitus non occupant circa expeditiones parvi momenti. Imperator exercitui ferè in bello adeſt. Ordine decenti, magnoque rerum neceſſariarum adparatu, bella gerunt. Copias & vires non dividunt: nec ſimul plus, quam vnum bellum, nec item diu uno cum hoſte gerunt. Ut hæc omnia latiſſimè perſequitur, Renatus de Luſingha, *in tract. de incremento, conſervatione, & occaſu Imperiorum, libr.* 1. Extat & ingenioſiſſimus Thomæ Campanellæ Tractatus, de Hiſpanicâ Monarchiâ; ubi tàm belli, quàm pacis enumerat varias artes, quibus Imperium illud amplificari, totique orbi imperitare poſſit. Liberæ cumprimis Reipublicæ pernicioſum eſt externum augmentum. Unaque Roma, diu ſatis exteris imperitavit. Athenæ, & Carthago, Imperium tale, etſi nactæ ſint; id tamen tueri nequiverunt. Ferèque eſt, ut diſſentiam à politiſſimo Paolo Paruta, qui *lib.1.Diſcurs.*13. ſentire videtur: Monarchiam minùs commodè magnam potentiam tueri, ac Democratiam. Et indè hoc nomine Boccalini, *cent. 2. ragg. 6. fol. mihi* 20. maximè commendat Liberas Germaniæ Civitates, quòd magis ſuam tueri libertatem, quàm alijs ſervitutis imponere ſatagant jugum. Græcia licet olim tàm militum fortitudine, quàm prudentiâ Ducum, non ceſſerit Romæ: attamen haut ita latè extendere Græci Imperium potuerunt, ac Romani. Quia nempè in multas Reſpublicas parvas, quarum quælibet alterius potentiam habuit ſuſpectam, diviſa fuit. Nec item

Siciliam

Siciliam adquirere Athenienſes, nil item egregiè in Ægypto iidem efficere potuerunt. Paruta *dict. libr. 1. diſcurſ.* 14. Veneta Reſpublica, licèt minus obnoxia ſit civilibus turbis, & ideò meliùs inſtituta videatur, ipſâ Romanâ veteri Civitate: tamen non potuit , ad parilem potentiam pervenire; non ſolùm, ut Machiavellus alicubi ſentit, propter leges & inſtituta, paci magis apta: ſed & propter circumſtantias alias multas; quas Paruta congeſſit, *libr. 2. Diſcurſ.* 1. Adeò etiam metuunt Veneti ſuæ libertati, ut nolint Senatores ſuos nimis magnos, belloque externo illuſtres fieri ac potentes. Vid. Boccalini, *cent. 1. ragg. 79.* Cur autem Principes moderni, ijs ex ſeculo priſco, tàm in rebus gerendis, quàm Imperio dilatando, nullo modo æquiparari queant? indagat idem Paruta, *lib. 2. Diſcurſ. 6.* vbi Alexandri Magni, Cæſaris & Pompeij expeditiones, cum rebus geſtis Solimanni, Caroli V. & Franciſci I. confert. Seculis ab initio Regnorum primis, bella gerebantur, gloriæ magis, quã Imperij ſtudio. Iuſtinus *lib. 1. à princ. fol. 1.* Ad morem ferè Equitum illorum, quos Galli *les Chevaliers errants* vocare ſolent. Taleſque fuerunt, Herculis & Argonautarum expeditiones. Pòſt Monarchijs, alijsque Imperijs magnis qui præfuerunt, alios ut ſubjugarent, operam dederunt. Hodiè non bella ſunt, ſed bellorum tumultus. Etſi in poſtremâ ſenectâ, multum ſit bellorum: non tamen res geritur ſimili animorum vigore atque labore. Nunc tumultus aſſidui ſunt, quibus fiunt vaſtationes, non Imperia conſtituuntur, aut ornantur, Richterus *axiom. hiſtoric. 46.*

IX. Aliquandò item intereſt ſubditorum, Principem haut potentem nimis eſſe, neque latè imperitare. Sicque potentiam ſuorum Dominorum, ſemper impediverunt Flandri. Cominæus, *lib. 6. cap. 9. fol. mihi 553.* Belgioque toti, exitioſa tandem fuit acceſſio Regnorum Hiſpanicorum. Et indè ortum ducunt, Privilegia Subditorum, ne ij Principem extrà territorium bellum gerentem, ſequi teneantur. His, inquam, pernicioſa Principum ambitio anſam dedit, & ideò procuraverunt, ne ad lubitum ſuorum Dominorum, animæ atque corporis iacturam pati cogantur. Concludo hæc omnia optimo conſilio Thomæ Mori; qui *libr. 1. Vtopiæ, fol. mihi 36. &c.* ita ſcribit: Populi Achoriorum, Utopienſium Inſulæ ad Euronotum oppoſiti, bellum olim geſſerunt, ut Regi ſuo aliud obtinerent Regnum; quod affinitatis antiquæ cauſsâ ſibi contendebat hereditate deberi: conſequuti verò tandem id, vbi viderunt, nihilò ſibi minus moleſtiæ eſſe in retinendo, quàm in acquirendo pertulerunt, verùm aſſidua pullulare ſemina; vel internæ rebellionis, vel externæ in deditos incurſione; nunquam dari facultatem exercitus dimittendi: compilari interim ſe, efferri foràs pecuniam: alienæ

gloriolæ,

glorioſæ, ſuum ſanguinem impendi; pacem nihilò tutiorem, domi corruptos bello mores, imbibitam libidinem latrocinandi, confirmatam cædibus audaciam, leges contemptui eſſe; quodque Rex in duorum Regnorum curam diſtractus, minus in utrumvis animum intendere poſſet. Cùm viderent alioqui tantis malis nullum fore finem; inito tandem conſilio, Regi ſuo humaniſſimè fecerunt optionem, retinendi utrius Regni vellet: nam utriusque non fore poteſtatem; plures ſe eſſe, quam qui à dimidiato Rege gubernari queant. Ita coactus eſt, bonus ille Princeps, novo Regno cuipiam ex amicis relicto, antiquo contentus eſſe.

CAPUT IV.

Continens Conjectanea de Novo Orbe.

Petrus Martyr in Decad. de rebus Oceanicis paſſim: *Petrus Bembus*, hiſt. Venet. lib. 6. *Ioh. Metellus*, *ICtus* in elegãtiſſimâ epiſtolâ, ad Antoniũ Auguſtinum, præfixâ Hiſtoriæ Hieronymi Oſorij, de rebus geſtis Emmanuelis, Luſitaniæ Regis. *Hieronymus Benzo*, in hiſtoria Indiæ Occidentalis ſparſim. *Ioh. VValchius Schornndorffenſis*: in Decad. Fabular. Fabula 9 fol. 250. &c. *Henric. Salmuth.* ad Pancirolli nova reperta. tit. 1. à princ. *Eraſmus*

RES, Me Chriſte, Admirabilis eſt, inprimisque ſtupenda, ut ante annos centum & quod excurrit (Anno nempè poſt Chriſti nativitatem MCDXCIIII.) unius anonymi cujuſdam inſtinctu (quem tamen Bernhardus Aldrete, *lib. 4 d. varias antiguedad cap. 17. fol. 567.* Antoniũ Sanchetz de Huelvâ vocat) unius Chriſtophori Columbi Genuenſis, feliciſſimo auſu, unius magnanimæ fæminæ (Iſabellæ ſc. Caſtiliæ Reginæ) liberali ſumptu fuerit factum; hominibus ut Novus planè innoteſceret Orbis (magnitudine vix antiquo cedens) & qui omnibus in noſtratis Mundi parte conſtitutis, penitùs tum incognitus erat, quemque in rerum exiſtere naturâ, ne in ſomno quidem unquàm cogitârant. Magis etiam, magiſque in admirationem omnes meritò trahit; infinitas ferè præter Novi illius Orbis duas principales partes (Americæ & Peruvinæ, terræ item Auſtralis nomine inſignitas) omnigenas quoque Inſulas hinc indè in immenſo ſalo, à Magno rerum Moderatore diſſeminatas, terræ ac cœli qualitate differentes; alijs Columbi veſtigia prementibus Nautis, interea quoque temporis comparuiſſe: homines item, omnibus illis in terris paſſim inveniri, numero quidem infinitos; ſed tamen pariter ut diſtantiâ locorum, ita quoque moribus vivendique ratione, ab alijs noſtri Mundi notis incolis omninò ſeparatos. Sanè res hæ tales tantæque ſunt, ut vel meditantis ſuperare captum, vel ad mentis quoque ſtuporem adigere poſſe videantur; quoties earum conſideratio, animum intelligentis cordatique viri ſubire contingit. Tu hinc, Chriſtiane Lector potentiam Opificis Dei; Tu hinc admirabilem, ab omnique humanâ prudentiâ alienam, hujus Mundi animadverte gubernationem. Complectere, quæſo, cogitatione, quàm ridiculos ſe præbeant illi, in ſuo oppido, in ſuâ qui viliâ cauſâ vé impotenter dominantur; eoque nomine,

mine, in Mundo unicè reſpici ſe debere vaniſſimè ſibi perſuadent: nec quàm exiguum ſpatium, territorium quoque ſatis amplum in mundano occupet globo; nec item quæ Majeſtas atque libertas ſit Philoſophi Coſmopolitæ, animo ſatis ſobrio perpendunt.

Schmidius, in diſcurſu de Inſulâ Atlanticâ: qui eiuſdem in Pindarum cômentariis additus invenitur Petr. Bertius, Tabul. contract. libr. 5. in Americæ deſcript.

2. Novum hunc Orbem, exploratum detectumque iri aliquandò, multorum vel vaticinationibus, vel conjecturis, cognitum prædictumque jam olim fuiſſe videtur: & admirationem meretur cumprimis Oraculum Senecæ noſtri, qui in Medæâ, *ad fin. Actus*. 2. ita vaticinatur.

Venient annis ſecula ſeris,
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet; & ingens pateat tellus,
Tiphyſq; Novos detegat Orbes:
Neq; ſit terris ultima Thule.

Fidem hujus prædictionis, eventus ita ex omni parte comprobavit; ut nequeam adſtipulari (prudenti aliàs rerum æſtimatori) Joſepho Acoſtæ, qui *libr*. 1. *de l' hiſtoir. des Indes*, *c*. 11. caſu hæc, & ex licentiâ poeticâ prolata fuiſſe putat. Marcus Antonius Delrio, *in Commentar. ibid.* Abrahamus Ortelius *in Tabulis Indiæ Occidentalis*. Sed undè ſcivit Dantes, in adverſo polo, quatuor eſſe ſtellas loco Cynoſuræ? *in princ. de purgator.*

Io mi volſi à man dextra; & poſi mente
Al' altro polo, & vidi quattro ſtelle,
Non viſte mai, fuor che la prima gente.

Id quod navigationes, ſeculo Dantis ignotæ prorſus, multis annis pòſt, demum aperuerunt. *Traian. Boccalini centur*. 2. *ragg*. 90. *fol. mihi* 396. Et Chriſtophorus Landinus, *in Commentar.* ad Dantem planè ineptit: nec tum enim id cognitum erat. Quin nec dubium habere queo, idem hoc Cumanam indicaviſſe Sibyllam; quæ (ut ex ſuo ſenſu Vergilius interpretatur) ita eſt vaticinata:

Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos Heroas.———

Carmen enim illud Sibyllinum, quod Bucolicis Maronianis *Eclog*. 4. conſpicitur inſertum, non ſolùm vaticinatio eſt de adventu Chriſti; ſed & ſpectare videtur ad ſecula pòſt ſubſequuta, & quæ nec dum hodiè ſunt finita: quod (ſi Deo placuerit) alio loco cômmonſtrabo. Quid, ſi Eſaiæ Prophetiam, quæ eſt cap. 18. hùc accômodemus? væ terræ, cymbalo alarum, quæ eſt trans flumina Aethiopiæ. Ite Angeli veloces, ad gentem convulſam, & dilaceratam (*per Atlanticum ſcilicèt mare*) ad opulum terribilem, poſt quem non eſt alius: ad gentem exſpectantem & coulcatam; cuius diripuerunt flumina

terram (*diluvium illud, cujus mentio fit infrà numero* 10.) Ante meſſem tota eſſloruit, & immatura perfectio germinabit. Relinquetur ſimul avibus montium, & beſtijs terræ; & æſtate perpetuâ erunt ſuper eum volucres, & omnes beſtiæ terræ ſuper illum hyemabunt. In tempore illo deferetur munus Domino exercituum, à populo divulſo. &c. Et ſunt pariter hâc qui de re, Hobadiam quoque Prophetam loqui cenſent; cùm *verſ.* 20. ſcribit: Et transmigratio filiorum Iſrael qui Chennaanim, uſque ad Sarphath. Et transmigratio Jeruſchalaim quæ in Sepharad, poſſidebunt Civitates Auſtri. Ubi Jonathan Uzielis, optimus & apertiſſimus Prophetarum interpres, in Chaldaicâ paraphraſi, pro Sepharad (ספרד) Hiſpaniam (ספמייץ) ponit. Ac ſanè ex etymi veritate, Sepharad (quippe quod componitur ex סופ & ירד vel רדה) conſũmationem deſcenſionis aut Imperij notat: quod epitheton haut impertinenter adtribui Hiſpaniæ poteſt. Et quidam etiam צרפת (Sarphat) pro Franciâ ſumunt. Benjamin Tudelens. *in Itinerario ad finem*. Illud quoque conſtat; Inſulares hoſce novos, à ſuis Dis, quos Zemes adpellant, paulò ante Hiſpanorum adpulſum, ejuſmodi reſponſum accepiſſe: Venturam eò, indutam veſtibus gentem, quæ ſubigeret regionem, & ipſorum pariter aboleret Deos: ut memoriæ mandavit Bembus. *hiſt Venet. lib.* 6. ac refert etiam Benzo, *hiſtoriæ novi orbis, lib.* 1. *cap.* 8.

Vid. Ioſephum Acoſtam. lib. 1. cap. 15.

Ian. Druſius Quæſt. Ebraicar lib. 3. c. 53.

3. At nunc nobis exquirendum erit; quomodò tot jam retrò ſeculis præterlapſis, hæ tantæ magnitudinis terræ, ſimul & opulentæ, potuerint latere noſtrates? præſertim cùm non in obſcuro aliquo orbis angulo ſitæ ſint; ſuâ ſed amplitudine, in Zonas temperatas pariter ac intemperatas, longiſſimis tractibus extendantur; ut ſi ad hancce terram per Zonarum unam, commodè navigare non liceret; eadem tamen per aliã adiri poſſet. Quòd ſi perpendimus inſatiabilem auri argentique famem, quâ non per mare ſolùm, perque terras; ſed & per ſaxa per ignes, vel extremos uſque Indos mortales feruntur: mirum certè eſt, neminem ad tàm opulentiſſima Regna hactenùs adpuliſſe. Neque minùs hoc accidit mirum, ſi Regum & Monarcharum ſummam dominandi cupiditatem conſideremus; qui ut etiam ex remotiſſimis terris, Regnis ſuis facerent acceſſionem, nihil intentatum reliquerunt: quomodò eos ſeculis tot, tot Regnorum ditiſſimorum terra, potuerit occulta manere: Et aliâs hominum eſt curioſitas magna; dum nova ſubindè inquirere, ſummo ſtudio laborant; adeò ut etiam ea, in viſceribus terræ abſtruſa quæ continentur, non effugerint aciem humanam: ut verè liceat mirari, ea quæ in ejuſdem ſuperficie ſunt, tot ſeculis incognita potuiſſe permanere. Ariſtoteles quidem *in libello de Mirabilibus auditu*, veroſimilem hujus rei rationem adducit, dum ita ſcribit: In Atlantico mari extra Herculis columnas,

Schmid in diſcurſ. de Inſulâ Atlant. fol. 262. &c. Walch. dict. tabul. 9. fol. 261. &c.

Digitized by Google

lumnas, inſulam olim à Carthaginenſibus repertam eſſe; à nullis tunc hominibus, ſed feris tantùm habitatam, arboribus frequentibus refertam, fluminibus plurimis ad navigandum idoneis irriguam, à continente aliquot dierum navigatione remotam. Et addit: Cùm animadverterent Carthaginenſes (qui olim Oceano occidentali, ut hodiè ferè Hiſpani, imperitabant) complúſculos mercatores, hominesque alios, fertilitate loci, amœnitate, aeriſque clementia allectos, ſuam ibi fixiſſe ſedem; veriti ſunt, ne ſi Inſulæ illius fama ad alias nationes perveniret, magnus ex variis terræ locis ad illam fieret hominum concurſus; qui forſan poſteà peculiari Imperio conſtituto, ſibi non tantùm præriperent illius Inſulæ felicitatem, ſed & ex eâ Carthaginenſe Imperium infeſtarent, eive maris dominium extorquerent. Publico idcirco conſilio decreverunt, morte etiam indictâ, nequis poſt hâc eò navigaret; & ne ab iis qui jamdùm illam Inſulam occupârant, periculum ſibi metuendū eſſet; omnes eos, quibus quidem potiri potuerunt, expulerunt, aut interfecerunt. Atque hoc fortaſſe modo factum eſt; ut cùm Carthaginenſibus id prohibentibus, & etiam hoſtiliter avertentibus hoc tentantes, nemo ampliùs eò navigare auderet: Inſula indè illa (quæ ſine dubio America, vel eidem vicina erat) tùm non fuerit explorata. Pro credibili itidem alij ſumunt, neglectas etiam fuiſſe haſce regiones, propter Imperiorum, Romani præſertim, Græcanicique commutationes; quarum ſanè occaſione, totus noſter Orbis, bellis vaſtationibuſque jugiter ardebat: & quia Barbarorum primùm incurſiones, tùm & Turcici Imperij incrementa, vires & cogitationes Europæorum, ita in ſe ex toto convertebant; ut navigationibus inſtituendis, non ullus iis locus relinqueretur. Nautica quoque Pyxis, veteribus incognita fuit: Guido Panciroll. *in Novis repert. cap.* 11. & ibi Salmuth. Petrus Bellonus, *obſervat. lib.* 2. *cap.* 16. Eſtienne Pasquier *lib.* 4. *des Recherches, cap.* 22. (vbi tamen eam, iam tempore Ludovici Sancti, in uſu fuiſſe probat) ideoque ferè ſemper terrarum oras tantummodò legerunt olim navigantes; nemoque ſe facilè vaſto Oceano committere fuit auſus. Lubet & aliam hîc ſubijcere narrationem, quæ aliqualem quoque ſuggerit rationem, cur non citiùs indagata fuerit terra illa nova. Cùm circa Annum à nativitate Salvatoris noſtri DCCC. Vergilius Epiſcopus Tridentinus, Divini verbi ſollicitus propagator, de Antipodibus (qui haut dubiè futuri eſſent ſi inquirerentur) cum Bonifacio (Germanorum Epiſcopo primo) & ſermones inſtitueret, & diſputaret, ac pro adfirmante contenderet parte; ægrè rem hanc Bonifacius tulit, erroneumque Vergilium judicavit, ac etiam apud Pontificem maximum malè ſanæ opinionis reum egit. Pontifex, qui nec ipſe harum rerum rationis momenta ſat capiebat; Ver-

Ex Aventino Hiſtor. Magdeburgenſis, cent. 8. c. 10. fol. 785. *VValch.* dict. fab. 9. fol. 258. *Cyriacus* Spangenberger / inder Hiſtoria Bonifacii. c. 40. *Loys Guyon*, tom. 2. des diverſes leçons lib. 4. cap. 13. & ſeq.

gilio ſilentium indixit, anathemate illi etiam, ni deſiſteret, interminatus.

4. Sed ut ut hactenùs enumeratæ conjecturæ probabiles ſint: cauſſa tamen ſublimior omninò, mihi ſubeſſe videtur. Et nimirùm ille, qui temporum periodos & ſigna, mirabilemque ſeculorum, vel per tranſennam modò inſpexit harmoniam; qui ſcit, Deum staterâ ponderaſſe ævum, & menſurâ tempora menſum eſſe, ac numero tempora numeraſſe: *Eſdræ lib.4. cap.4. verſ.37.* ille, inquam, operâ facillimâ deprehēdet; conſonantiam maxumam, & typicam ſubeſſe harmoniam; (1) inter tempus populi Iſraelitici ex Ægypto liberati, (2) inter tempus Eccleſiæ primitivæ, poſt Salvatoris noſtri paſſionem, (3) & tandem etiam inter ſeculum Evangelicæ reformationis. Exindeque lumen infertur haut obſcurum, prophetiis, prophetiarumque complurimis typis. Pervenerat opinio factarum virtutum in Ægypto, ad omnes gentes; teſte Rachab meretrice, quæ hoſpitio ſuſceperat Joſuæ exploratores, in Jerichontem miſſos. *Ioſuæ 2. verſ. 9. &c.* Ac indè quoque lib. *1.* Samuel. *cap. 4. verſ.* 8. Deus Iſraelis, à Philiſtæis gentilibus vocatur (Idololatrarum Phraſi) Dij illuſtres, qui percuſſerunt Ægyptum. Vid. Druſium, *ad loca difficil. Samuel. ibid.* Sic & jam ante Judæorum Metropoleos everſionē, Evangelium per Mundum univerſum effuſum erat. Debuerunt enim Apoſtoli, teſtes eſſe Salvatori noſtro & Hieroſolymis, & in totâ Judæâ, & Samariâ, & uſque ad ultimas terras *Actor. 1. verſ.* 8. In omnem terram exivit ſonus eorum, & verba eorum ad ultima terrarum orbis: ait Div. Paulus. *Romanor. 10. verſ. 18.* Qui idem alibi ſcribit: prædicatum eſſe Evangelium omni creaturæ quæ eſt ſub cœlo. *Coloſſens. 1. verſ. 23.* Ita etiam Theodoretus, *Græcar. affectionum curat. lib. 9. fol. m.* 125. noſtros illos Piſcatores & Publicanos, & noſtrum illum ſcytotomum (Paulum intelligit, ut puto) ad Evangelicam legem, non Romanos ſolùm, & qui ſub Romano Imperio vivebant; ſed Scythas & Sauromatas quoque, Indos, Æthiopas, Perſas, Seres, Hircanos, Britannos, Cimmerios, Germanos, omne denique genus humanum, & omnes nationes, adfirmat induxiſſe. Illuſtre etiam teſtimonium eſt Tertulliani, & propoſito noſtro inprimis accommodatum, qui *lib. adverſ. Iudæos, tit. de Nativitate Chriſti*, Salvatori noſtro crediddiſſe confirmat; Getulorum varietates, & Maurorum multos fines, & omnes terminos Hiſpaniarum & Galliarū diverſas nationes, & Britannorum inacceſſa Romanis loca; & quoque gentes Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum & abditarum multarum gentium, & Provinciarum, & Inſularum multarum, nobis ignotarum, & quæ minùs enumerare poſſimus, Chriſto ſe ſubmiſiſſe. Pariliter verò alterum Dei Filii adventum, præceſſuram

Robert. Abbat. in demonſtrat. Antichriſt. cap. 5.

Evangelij

Evangelij prædicationem in univerſo Mundo, jam certè olim annunciatum prædictumque fuit. Quòd ſi inter omnia ea, quæ prædixit Jheſus Chriſtus, certum aliquod ſui adventus indicium quærendum eſt; nullum certius exiſtere Sanctus Auguſtinus, *Epiſt.* 78. *&* 80. *ad Heſych.* ait: quàm ubi Evangelium in toto terrarum orbe fuerit prædicatum. Et apertiſſima enim hàc de re legitur ſententia Salvatoris noſtri, dicentis: *Matth.* 24. *v.* 14. Et prædicabitur hoc Evangelium Regni in orbe univerſo, in teſtimonium omnibus gentibus (quæ certè verba, propriè & non ſynecdochicῶs ſunt accipienda) & tunc conſummatio veniet: cujus typus eſt, deſtructio Civitatis & Templi Hieroſolymitani. Eſt ideoq; *conſummatio*, complementum omnium Prophetiarum, quæ faciunt mentionem temporis extremi. Et hoc intuitu Origenes quoque *tract.* 28. *in Matth.* inſequentia ſcribit: Si quis temerè dicere vult, Evangeliũ jam eſſe prædicatum in orbe, in teſtimonium omnibus gentibus; conſequenter dicere poſſit, jam veniſſe finem. Latè Cardinalis Bellarminus *lib.* 3. *de Pontifice, cap.* 4. Sic igitur Evangelium eſt prædicandum, quò ex omnibus gentibus, & tribubus, & Populis, & linguis, filij Regni colligantur: ut in Apocal. Div. Johannes *cap.* 7. *verſ.* 9. prævidit. Hæcque jam modò inceperunt; non ſolùm per Eccleſiæ ex Evangelicâ normâ reformationem: ſed & (quæ non ſine myſterio magno, in idem ferè incidit tempus) novarum Inſularum detectionem. Ubi ſolummodò unus ex Fratribus Franciſcanis, circiter quadraginta hominum millia, ſacro fonte tinxiſſe refertur à Botero. *Relat. part.* 4. *lib.* 3. Ubi etiam Patres Societatis Jeſu, & ſi qui ſunt alij, Romano-Catholicæ addicti Religioni, ferè non niſi Evangelicam fidem; ſuperſtitionibus pleriſque reſecatis, docere, Philippus Nicolai probare conatur, *lib.* 1. *de Regno Chriſti, cap.* 1. *fol. m.* 53. *&c. ac ibid. fol.* 90. *&c.* ut & Wenceslaus BudoWetz *in Circulo horologij &c. fol.* 206. *&c.* Ac quod alias adtinet ampliſſimas terræ portiones, quæ adhûc dum incognitæ manent (nam ſanè terra Auſtralis, & circa Antarcticum Polum, pro tertiâ orbis parte habetur, *vide tom.* 5. *d.* Mercure Frangois, *fol.* 120. &c. ac adde libellum ſupplicem Ducis Petri Fernandez de Quir; *qua iuncta eſt deſcriptioni freti, ab Henrico Hudſono detecti. vbi multa de illâ Auſtrali terrâ.* vel in quibus hâc etiam ætate noſtrâ, nondum annuntiatam eſſe Chriſtianam Religionem conſtat: ſpes tamen omninò me pulcherrima fovet; favente clementiâ Dei, eas brevi aperiendas, in illaſque Sacra Chriſtiana implantanda eſſe. Quì ambigemus de Gentium ad fidem vocatione, (ait Seraphinus Firmanus *in præfat. Apocalypſ.*) ſi in novis Indiarum regionibus; quæ & ſitus magnitudine, & populorum frequentiâ, totam vincunt Europam, paſſim inſonare non ceſſat Evangelij tuba? Add. Cæl. Curionem, de amplitudine

Vid. Remarſt. de Vaulx Harpocratem Divinum, part. 1. à fol. 194. uſque 233.

Regni Dei, *lib.1.fol.mihi* 44.*&c.ac fol.*50.*&c.* Sanè huic tantæ rei, viam amplam voluit aperire Deus, per potentiam Hiſpanorum: eoſque candidiſſimus Hiſtoricorum Jac. Aug. Thuanus, *lib.1.fol.m.*5.ad hoc magnitudinis culmen evectos eſſe, ſapientiſſimè cenſet; ut cùm Chriſtianæ promulgationem Religionis, in omnes terras ante ſeculorum conſummationem oporteat diffundi; quò ideò eſſent, qui tàm longinquas ac difficiles, viribus ſuis freti, ſuſciperent navigationes, quique ibi inter tot gentes, incognitum antè Chriſti nomen, *vel perperàm* celebrarent. Nam certè miraculis, & vitæ innocentiâ, optimè convertuntur gentes. Exemplum eius rei memoriâ dignum, habet Hiſtoria Tripartita, *lib.* 2. *cap* 21. Thomas Campanella, *cap.*31. *Hiſpanica Monarchia*, eo nominè cumprimis, Imperium Hiſpanorum, præcedentibus Monarchiis cunctis præfert; quòd hiſce terrarum immenſis ſpatiis dominetur, quodque Deus in eorum manus, illas non ſine miraculo ſiverit pervenire. Ibidemque in quo impegerint Hiſpani, ac quomodò eiuſmodi defectus queant reſarciri, non imprudenter monet. Elegantiſſimè Battiſta Guarini, *in proleg. Paſtoru Fidi.* de Rege Hiſpanorum.

A la cui monarchia naſcono i Mondi.
——Al voſtro poſſente altero Sole,
Che uſci dal grande, & per voir chiaro occaſo,
Si veggon d' ogni clima
Naſcer provincie, e regni,
E creſcer palme, e pullular trofei.
————— A cui
Nè anco quando annotta il ſol tramonta.

Ac iam ſuprà alicubi dixi, arcano Dei iudicio tantam cladem Americanis fuiſſe immiſſam. Indeque Ferdinaudi Corteſii (qui Peru & Mexicanam ſubegit regionem) Symbolum fuit: Iudicium Domini adprehendit eos, & fortitudo corroboravit brachium meum. adde Montaigne *lib.3.des eſſau*, *cap.6. fol.mihi* 918. *&c.* Bellarminus item, *lib* 4. *de Eccleſiâ militante*, *cap.*7. exindè Eccleſiam Romanam verè Catholicam eſſe contenditur, quòd eius fides per totum orbem, & etiam in Indiam utramque fuerit propagata. Idemque *ibidem cap.*12. Catholicorum, non Hæreticorum eſſe ſcribit, infideles convertere ad fidem. Quam etiam ob cauſſam, ad introducendam nempè gentium plenitudinem in ovile Chriſti, & ne in hâc parte noſtrates, ſegniores Romano-Catholicis ſint; utque reſtituerent, quod ob avaritiam crudelitatemque Hiſpani neglexiſſe dicuntur: ſancto nuperrimè zelo motus, egregium libellum, *Iuſtus Heurnius* edidit (Johannis, Medici illius præſtantiſſimi filius) *De Legatione ad Indos capeſſendâ*, inſcriptum; omnium piorum relectione

relectione dignum. Porrò etiam ingens illud ſpatium terræ, immenſus ille tractus, & verè alter Orbis, qui poſt irruptionem Hiſpanorum, vaſtus mox attrituſque adparebat: habitatur iterum nunc, coliturque. Lipſius *2. de Conſtantiâ, cap. 22.* Ac plures nunc in Indiis ſubditos Chriſtianos habere Hiſpaniarum Regem, plura monaſteria, Eccleſias, Civitates, ac Caſtra plura; quàm alibi locorum: Eliud Nicolai ſcribit. In der Newen Relation, von Weſt: vnd Oſt Indien, *cap. 1.* Inibique multos eſſe Epiſcopatus, Academias duas, quamplurima Collegia Societatis Ieſu, infinitumque numerum Chriſtianorum, Aubertus Miræus refert, *tract. de ſtatu Religionis Chriſtianæ, lib. vlt.* qui idem *lib. 2. cap. 15. eiuſdem tractatus*, ſtatum Religionis Chriſtianæ, in Indiâ Orientali depingit.

5. Etiam non curioſa, vel inutilis conſideratio eſſe videtur; *Annè veteribus vel Græcis vel Romanis, gentibuſvè aliis, notæ fuerint illæ, quas nunc Indiæ Occidentalis titulo indigitamus, regiones?* Id quod ſanè multas propter rationes graviſſimi momenti, negandum eſſe quamplurimis videtur. Nam & olim Sancti etiam Patres, terram haut rotundam, nec ideò Antipodes eſſe cenſuerunt. Alios nunc obmitto, unus atque alter tantummodò audiatur. Lactantius Firmianus, *Inſt. Divinar. lib. 3. cap. 24.* Quid illi (ait) qui eſſe contrarios veſtigijs noſtris Antipodas putant; num aliquid loquuntur? aut eſt quiſquàm tàm ineptus, qui homines eſſe credat, quorum veſtigia ſunt ſuperiora, quàm capita? aut ibi, quæ apud nos iacent inverſa, pendère; fruges & arbores deorsùm verſus creſcere; pluvias, & nives, & grandinem, ſursùm verſus cadere in terram? Et miratur aliquis hortos penſiles, inter ſeptem mira narrari; cùm Philoſophi, & agros, & maria, & urbes, & montes penſiles facere auſint? *Et paulò pòſt*: Si autem rotunda etiam terra foret, neceſſe eſſet, ut in omnes Cœli partes eandem faciem gerat: id eſt, montes erigat, campos tendat, maria conſternat. Quod ſi eſſet, *etiam ſequeretur illud extremum; ut nulla terra pars ſit, quæ non ab hominibus, cæteriſque animalibus incolatur.* Sicque pendulos iſtos Antipodas, cœli rotunditas adinvenit. Parilia ferè Divus Auguſtinus habet, *lib. 16. d. Civit. Dei, cap. 9.* Quòd Antipodas eſſe fabulantur; id eſt, homines à contrariâ parte, ubi Sol oritur, quandò occidit nobis, adverſa pedibus noſtris calcare veſtigia: nullâ hoc, inquit, ratione credendum eſt. *Neque hòc ullâ Hiſtoricâ cognitione didiciſſe ſe adfirmant*: ſed quaſi ratiocinando conjectant; eò, quòd intra convexa cœli, terra ſuſpenſa ſit; eundemque locum mundus habeat, & infimum & medium. Et ex hoc opinantur; alteram terræ partem, quæ infrà eſt, habitatione hominum carere non poſſe. *Et aliquantùm pòſt*: Nimis abſurdum eſt ut dicatur, aliquos homines ex hâc in illam partem, Oceani immenſitate trajectâ navigare, ac pervenire potuiſſe;

Acoſta, l. 1. cap. 1. & cap. 7. ac 8.

tuiſſe; ut etiam illìc ex uno illo primo homine genus inſtitueretur humanum, &c. Quin & conſtans illorum quoque, Antipodes qui aſſeruerunt, opinio fuit (cui Cicero *d. Republ. lib. 6.* & Pomp. Mela, *cap. 1. lib. 1.* ac maximi quique ſuffragantur) plagam eorum penitùs nobis incognitam eſſe. Et Cicero inprimis interfuſum maximum inter nos & illos *ἀντίχθονας* Oceanum exiſtimavit, quem nemo unquàm penetrârit. Cui & Macrobius adſtipulatur, *in Somnio Scipion. lib. 2. cap. 5. ad fin.*

> *Goropius Becanus*, in Hiſpan. lib. *6.* ad fin. & lib. *7.* latè. *post Genebrardum Mornæus*, de veritate Religionis. cap. *26.* fol. mihi *516. Schmidius*. de Atlant. f. *261 Dn. D. Lanſius*, in Cõſultat. de Provinciar. Europæ prærogativ. Orat. pro [illegible] in fol. 210 [illegible] locis [illegible], quæ [illegible] Ind. x [illegible] Ophir. *Neander* in orbis Terræ explicat. part. 1. A 7. *Salmuth*. ſuprà dict. loc. fol. 51. &c *Acoſta. 1. c.* 13 & ſeq. *Schindler*. in Lexic. pentaglott. fol. *112. Becman.* in Orig. Lat. Ling verb. Obrizũ. *Guil. Poſtellus*. de Originibus, cap. *21.* ad fin.

6. Mentio quidem fit 1. Regum, *cap. 9. v. 26. & c.* ac etiam 2. Paralipom. *cap. 8. verſ. 17. &c.* claſſis à Salomone & Hiramo, ad advehendum aurum ex אופירה (Ophira) emiſſæ: unde etiam multa auri talenta, reſque aliæ pretioſæ allatæ fuerunt. Hanc Ophiram eandem eſſe cum America noſtrâ, ſunt qui adſtruere nitantur. Ajunt enim, locum ubi ſolverunt oram, portum eſſe rubri maris; indè per Æthiopicum Oceanũ, ad Americam commodo curſu naves pervenire potuiſſe. Ajunt, nomina non admodùm diſcrepare: Ophiram etenim eandem eſſe, quæ hodiè Peruana; præſertim cùm eadem Hiſtoria ſacra, aurum illud ex Ophirâ præſtantiſſimum, alibi aurum Peruanum vel ex Parvajm (פרוים) ſoleat indigitare. *2. Paralip. cap. 3. verſ. 6.* At verò claſſem illam Salomonis, haut occidentem verſus, ſed magis in Indiam Orientalem intendiſſe vela, probabile mihi eſt: quod & Joſephus, *libr. 7. & antiquit. cap. 2.* cenſere videtur. Et Ophira abſque dubio ſic adpellata fuit, ab Ophir (אופיר) filio Jektan, ex poſteris Semi, cujus Geneſ. *cap. 10. verſ. 29.* mẽtio fit: quique, Joſepho teſte, *lib. 1. antiq. cap. 7.* unà cum fratribus ſuis, ſedem conſtituit in Oriente, & à Cophene fluvio Indiæ, ad Aſſyriam uſque habitavit. Inibi regionem Ophiram, auri ditiſſimam fuiſſe, ejuſque aurum, puritatis nomine principem tenuiſſe locum, credibile eſt; & indè non Hebræis ſolùm, Ophira per translationem, quamcunque auriferam regionem deſignare; ſed & aurum bonum, atque defecatum, corruptè obryzum, quaſi ophirizum, indigitari cœpit. Salomonia ideoque claſſis ad terram Ophiriam demiſſa; Taprobanem, Malacham, auream Cherſoneſum, aliaſque Orientis auriferas adpulit terras. Nec etiam probabile valdè eſt, ut Indiâ Orientali, auri ditiſſimâ relictâ, ad illam Occidentalem, per tot ſpatiorum millia claſſis mitteretur; ad eam præſertim regionem, cujus per continentem nulla notitia potuerit haberi. Et de hoc itidem teſtis eſt Acoſta *lib. 1. c. 13.* nomen Peru novum, nec ipſis illius terræ incolis cognitum eſſe: & item quid ac ubi Pervaijm inveniatur, doctè Franciſcus Junius enodat: *in not. ad cap. 3. verſ. 6. lib. 2. Paralip.* & item Clariſs. Buxtorff. amicus meus, *in Lexic. Hebr. verb. Parvaijm. fol. mihi 614.*

7. Famoſa

7. Famoſa porrò navigatio eſt Hannonis Carthaginenſis (de qua pluribus, Mariana, *hiſtor. Hiſpan. lib. 1. cap. 21. & ſeq.* ut & Iambuli Græci mercatoris, cujus Diodorus Siculus mentionem facit. *lib. 2. Bibliothec. n. 55. &c.* Veruntamen omnes illæ Indiam Orientalem, non de quâ nunc ſermo eſt, Occidentalem verſus directæ fuerunt. Nec etiam errores Menelai, & item navigatio Eudoxi (quo de utroque Strabo diſputat *lib. 2.*) ad alias, quàm Africam, & quaſdam Indiæ orientalis Regiones pertigiſſe comparet: *add. Plinium. 2. cap. 67.* ſecus ac eruditiſſimus Walchius putat. *Sæpè laudato loc. fol. 260. & ſeq.*

Vide *tractatū, cujus inſcriptio Diſcourſ ſur la navigation d' Hanno*, dreſsée par un pilot Portugneſ. *ut & le Diſcours de Seign. Iohan. Baptiſte Rhamnuſio*, ſur la navigation de Iambol. Grec.

8. Sunt qui Americanos ex decem Iſraelis tribubus deducant. Vid. Claude Duret, *hiſt. de Lang. cap. 78. fol. 933.* Libro itidem Eſdræ *4. cap. 13. verſ. 40. &c.* ſubſequentia inveniuntur verba: Hæ ſunt decem tribus captivæ abductæ è terrâ ſuâ, diebus Hoſchehæ Regis, quem captivum abduxit Schalmanaſar Rex Aſſyriorum; quæ deportatæ cis flumen, poſteà deportatæ ſunt in aliam terram. Ipſi autem ſibi hoc conſilium ceperunt, ut derelinquerent multitudinem gentium, profecti in ulteriorem Regionem, ubi nunquàm genus humanum habitavit: ut ibi obſervarēt legitima ſtatuta, quæ non obſervaverant in regione ſuâ. Per introitus autem fluminis Euphratis anguſtos introierunt. Et in eam Regionem perventuris, fuit via magna, iter unius & dimidij anni: regio autem illa Harſcharet vocatur. Tunc habitaverunt ibi ad ultimum uſque tempus. At hæc, vel apocrypha, vel vana ſunt. neque enim dubium eſt mihi ullum, quin quartus ille Eſdræ liber, multa aliàs optimæ notæ cōprehendens, quàmplurima quoque admixta habeat ab alienâ manu. (de authoritate huius libri 4. Eſdræ, vide Bibliandrum, *in Somnio Eſdræ, fol. 7.* Iacob. Cappellum, *vindiciarum pro Caſaubono. lib. 2. cap. 5.*) Quin &, licet ibi vera Hiſtoria recenſeretur; attamen ad Americam haut eam referri poſſe, exindè non difficulter colligere quimus; quòd Iudæi tenaciſſimi ſunt tàm linguæ, quàm ceremoniarum Hebraicarum. Quarum ne veſtigium quidem ullum eò loci reliquum eſt; cùm tamen earum conſervandarum cauſsâ, Iudæos illos ſe ab aliis ſeparâſſe, ipſe commemoret Eſdras.

Vid. *Acoſtā* lib. 1. cap. 23.

9. Alij itidem adhûc inveniuntur, qui jam olim in Inſulis illis, ab Hiſpanis recèns indagatis, Chriſti nomen annuntiatum fuiſſe, putant: cùm monimenta fidei Chriſtianæ, in terris ſepulta, fodiendo fuerint reperta; ut Oſorius *in hiſtor.* prodit. Marinæus item Siculus, in Hiſpanico Chronico contendit; loca iſta, quondam etiam à Romanis perluſtrata fuiſſe: ex eo, quòd numus antiquus, Auguſti Cæſaris effigie notatus, in aurifodinis ſit inventus, miſſuſque in rei fidem ad Summum Pontificem, per Archiepiſcopum Conſentinum. Quod equidem ferè tàm

Abbatus demonſtrat. Antichriſti. c. 5. fol. 110. &c. *Philippus Nicolai*, lib. d. Regno Chriſti, ſuprà laudato loco, longo ſtylo. *Bertius*, in

Tabul. in deſcriptione Americæ, fol. 621. *Lipſius* Phyſiolog. Stoic. lib. 2. diſſertat. 19. fol. 125.

facilè refutari poteſt, quàm dicitur ſpeciosè. Mirum eſt, numum unicum repertum eſſe; præterea veſtigium nullum: mirum ampliùs, numum illum in aurifodinis latuiſſe; nullum poſteà eductum unquam. Hiſtoriam narrabo, â Bertio veriſſimam judicatam; ex quâ judicare licet, annón fucus aliquis ſubſit, ſub Auguſti numo, vel etiam ſub lapidibus illis, quibus figura crucis inſculpta, quique in Americâ reperti fuiſſe, perhibentur? Circa idem propè tempus, quo Emmanuel Portugalliæ Rex, orientalem Indiam ſubegit; Ulyſſipone, in Poeticâ laude florebat Hermicus Cajadus: is carminibus Latinis, commentus eſt Sibyllinam vaticinationem, columnis marmoreis inciſam; quâ per ambages ſignificabat, ſub imperium & ditionem Luſitanorum, Indos aliquandò perventuros. Lapides eos, datâ operâ detruncans (ut aliqua ineſſent veſtigia antiquitatis) in promontorio quodam, propè oppidum Syntram, obrui præcepit. Ubi verò marmora defoſſa, vitium aliquod feciſſe, ex humore terreno judicavit; ad certam diem invitat amicos in villam ſuam quæ loco proxuma fuit, ubi vaticinium occultatum erat. Quùm igitur accubuiſſent omnes, ecce Hermico nuntiatur, in fundo foſſionibus incumbentes in lapides incidiſſe, quibus litteræ inſcriptæ eſſent; indices magni Theſauri; ſic enim ruſtici opinabantur. Nec mora, ſimul omnes, ingenti alacritate, relictis epulis accurrunt, columnas defoſſas intuentur, confeſtimque extrahi jubent. Legebantur poſteà carmina Sibyllina.

Volventur ſaxa litteris, & ordine rectis,
Cùm videas Occidens.... Orientis opes:
Ganges, Indus, Tagus erit, mirabile viſu,
Merces commutabit ſuas uterque tibi.

Tùm verò omnes pro ſe quiſque verſus illos fatidicos admirari, eoſdē curare deſcribendos, perferre Ulyſſiponem, totique poirò oſtentare mundo. Aliquid fortè ſimile accidit iſtiuſmodi fugitivo Auguſti numo! Illud (ſi modò verum) mirum magis videri poſſet, quod pro vero Hiſpani ſcribunt, & ex iis Lipſius refert: *dict. diſſertat. 19.* In valle quâdam Provinciæ Chili, oppidum eſſe, quod Imperiale ab hâc cauſsâ indigitetur; quoniam in pleriſque domibus & portis, aquilas repererunt bicipites formatas, ut hodiè videmus in Imperij Romani ſignis. Et auget admirationem, quòd nulla iis in locis avis ſit biceps, quam potuerint adumbrare. Sed nec id me permovere poteſt, ut ideò Romanis haſce terras adſcribam. nimiùm enim recens eſt Aquilæ bicipitis inventum; & tùm ſi America cognita fuiſſet, haut ea potuiſſet in tàm clarâ Hiſtoriæ, literarumque illius ſeculi luce nos latere.

10. Verum

10. Verumtamen nil obſtantibus hactenus adductis, veriſſimum omninò mihi videtur; Inſulas, adjacentemque novi illius Orbis continentem, & olim multa ante ſecula Orbi noſtro non planè incognitam extitiſſe: nec (ut Salmuth *in not. ad nova reperta Panciroll. cap. 1. fol. 53.* Acoſta *lib. 1. cap. 11.* Iacob. Martini, Philoſophus Wittebergenſis, *Diſp. it. Miſcellan. fol. mihi 599.* aliique reputaverunt) in ſecreto Divinæ tantummodò mentis hucuſque latuiſſe. Eſt etenim apud Platonem, *in Critiâ ac Timæo* (ut & in Plutarchi Solone) memoria vetuſtiſſimæ Inſulæ Atlantidis, adeò magnæ, ut Aſiâ atque Africâ ampliorem eſſe ſcribat. Ac eandem ita deſcribit; ut mihi videatur non locum eſſe dubitationi, quin Orbis hicce novus, aut pars, aut ipſa ſit Platonica illa terra. Primò enim facit, locatque Inſulam iſtam grandem, ad fauces Gaditani maris, quæ longè latéque, introrſùm ſcilicet pateret; & ex quâ tranſitus eſſet ad Inſulas alias, ac ex iſtis iterum ad oppoſitam continentem, mari adjacentem. Hæc ſi conſideras & ſcrutaris; nil aliud dicere videtur, niſi Inſulam illam magnam, ſtatim ab Hiſpaniâ fuiſſe; ubi etiam hodièadhùc (poſtquàm illa illuvione periit) ejus velut fragmenta ſuperſunt: Canariæ Fortunatæ, ac ſi quas alias tota Africæ ora, & interior, Inſulas habet. Ex illa porrò, memorat Plato, tranſitum in Inſulas fuiſſe (eas putà, quæ nunc quoque præjacent continenti; Cubam, Hiſpaniolam, Iamaicam, & plures) at ex Inſulis in ipſam continentem: nempè vel in Peruanum vaſtum tractum, vel in vaſtiorem Mexicanum. Aut, ſi terræ ſpatium ita magnum, undis abſorptum fuiſſe negas: accipe ea omnia de pelago oblivionis (ut quoque placuit Poſtello, *in libr. de Originib. cap. 9. fol. 35.*) quod certè orbem hunc cognitum aliquandò abſumpſit, & vix veſtigia aliqua ejuſdem, apud poſteros reliquit. Ut ut contra hæc diſputent viri graviſſimi multi, non tamen ſatis refelli poſſunt; cùm experientia fecerit notum, ea quæ hiſce de rebus Plato ex fide Ægyptiacæ Hiſtoriæ narrat, cum Indiis noſtris convenire. Prætereà Proclus, Marcelli cujuſdam Æthiopicas Hiſtorias adducit, in quibus hæc eadem manifeſtiſſimè confirmantur; Æthiopumque rebus geſtis inſerta fuiſſe, produntur. Marſil. Ficinus. *in Argum. Critiæ.* Ac forſan ex Atlantidis apud Ægyptios, quæ reliqua memoria fuit, evenit; quòd (ut Ammianus Marcellinus notat, *lib. 17.*) in Obeliſcis eorum ſculpta inveniuntur, volucrũ, ferarumque etiam alieni mundi, genera multa (vid. Poſtellum, *dict. cap. 9.* vbi tradit, etiam Indos Occidentales hieroglyphicis uti: quod & notat Claude Duret, *tract. de Langues, cap. 79. fol. 944. & ſeq.*) Non huic diſſimile eſt, quod AElianus, *variæ hiſtor. lib. 2. cap. 18.* refert: Midam Phrygiæ Regem, à Sileno didiciſſe; Continentem unam, extra mundũ hunc, & magnitudinem infinitam, immenſamque eſſe. Plutarchus pariter;

Goropius, in Origin. Antuerp. in Niloſcopio ſuo. *Lipſius* Stoicæ Phyſiolog. libr. 2. diſſertat. 19. *Langius*, Epiſt. Medic. lib. 1. Epiſt. 63. *Ioh. Thomas Freigius*, in deſcript. navigat. Martini Forbiſſeri Angli. *Bernh. Aldrete*, lib. 4. cap. 17. *Schmidius*, d. Inſul. Atlant. f. 258. & ſeq. *Dn. D. Lanſius* Cõſult. d. Principatu Provinciar. Europæ. Orat. contra Hiſp. fol. 331. & ſeq. *Vander-Myl.* tract. de Linguâ Belgicâ, cap. 25. *Michel. Seign. de Montaigne*, 1. des Eſſais cap. 30. à prin. *Freder. Lumnius*, in tract. de vicinitat. extremi Iudicij, lib. 1. cap. 12. & lib. 2. cap. 1. 4. & 5. *Add. Eugubin. Steuchum*, d. perenn. Philoſoph. lib. 7. cap. 5. ad fin. *Keckerman.* in Contemplat. d. terræ motu. fol. m. 225 *Salmuth.* Sæpè

alleg. loco. fol. 30. *Acoſta*. In cap. 22.

riter, *in tr. de Imagine, quæ in Luna adparet*, aliquid narrat; quod hûc facere poſſe, putem: ſed tenebricoſum id eſt, quaſique ſub crepuſculum videntis, & vix ita clarum adparet, quàm ea ipſa imago Lunæ, de quâ ibi agit. Introducit is neſcio quêm Philoſophum Syllam, familiarem ſuum, narrantem quædam fabuloſa; ſed umbram qualem qualem habentia veri. Dicit, à Britanniâ dierum quinque navigatione, Occidentem verſus, Ogygiam Inſulam jacere, & ultra illam, alias tres: in quarũ unâ Barbari fingant, à Jove captivum detineri Saturnum. Supra Ogygiam, ſtadiis quinquies mille, & item ſupra Inſulas alias ſpatio minore, quandam eſſe maxumam terram continentem. Hæc & cætera, quæ ibi ſubſequuntur, Occidentali Indiæ aptiſſimè Abrah. Vander-Mylius accommodat, in elegantiſſ. de Linguâ Belgicâ tractatu. *cap. 25. fol. 106. & ſeqq. multu*. Sic & princeps, ac antiquiſſimus Poetarum Homerus, *lib. 1. Odyſſ.* duplices æthiopas facit; Orientales, & alios adhuc Occidentales: ac ad utroſque inviſendos, ſacrumque eorum convivium adeundum, Neptunum profectum fuiſſe fingit. Et licet nonnulli ſint, hanc qui AEthiopum diviſionem, non de diſtantia terrarum, ſed de tranſitu Nili ſumant: ratione cujus alii cis, alii ultra habitantes, Orientales & Occidentales dici queant: non deſunt tamen eruditorum interpretationes, qui AEthiopas Orientales, eos qui ſub AEgypto ſunt, dicunt; ſivè ſivè ultra cis Nilũ ſiti inveniantur: Occidẽtales verò eos, qui in Atlantidis Inſulâ (quæ noſtra America eſt) habitârunt. Quæ ſententia, & olim Cratetis fuit, ut legitur apud Strabonem, *libr. 1.* Quin & Plinius, *Natural. hiſt. lib. 6. cap. 31.* in Atlanticâ, AEthiopas Heſperios locare videtur: & eâdem in Inſulâ, Neptunum fuiſſe cultum ait, quem nimirùm Homerus ad convivium ſacrum AEthiopum utrorumque, utpotè ſuorum cultorum, profectum dicit.

11. At ne priſcas fabulas conſectari tantummodò videamur: recentiora, & verè geſta recenſere lubet. Quæſo, quid aliud, quàm Inſula « quædam Americæ vicina fuit, cujus Ariſtoteles, ſuprà à me, *num. 3.* lau« dato loco, mentionem facit, & quam ipſam, vel ei ſanè vicinam, Dio« dorus Siculus, *lib. 5. num. 19.* ita deſcribit. Africam verſus, permagna « quædam Inſula, in vaſto Oceani pelago jacet, dierum complurium na« vigatione, à Libyâ in occaſum declinans. Frugiferum ibi ſolum, cujus « pars magna, in montes aſſurgit, nec exigua ſeſe in campos expandit: quæ « etiam amœnitate præcellit. amnes enim navigabiles per illam decur« runt, à quibus humectatur. Frequentes ibi Paradiſi, variis arboribus « conſiti, & pomaria innumera, dulcibus aquis interſecta: villæ etiam « ſumptuoſis ædificiis exornatæ, & compotoriæ in hortis tabernæ, florido paſſim diſpoſitu occurſant. Tantâ denique felicitate excellit, ut Deorum

non

non hominum habitaculum eſſe videatur. Olim, propter remotiorem à reliquo terrarum orbe ſitum, incognita erat; ſed hâc tandem occaſione reperta fuit. Phœnices à vetuſtiſſimis indè temporibus, crebras mercaturæ gratiâ navigationes inſtituerunt. Ac primùm juxta ipſum ad Columnas fretum, in Europæ peninſulâ, urbem poſuêre Gades nuncupatam; hâcque ratione, inveſtigatâ ultra Columnas orâ, cùm littora Africæ legerent, ventorum procellis, ad longinquos in Oceano tractus abrepti ſunt: per multos tandem dies, vi tempeſtatis, ad Inſulam (de quâ jam dictum) adpulerunt, naturamque ejus & felicitatem, à ſe primitùs cognitam, in aliorum deindè notitiam perduxerunt. *Hactenus Diodorus.* Solinus item, *Polyhiſtor. cap. ult.* & Plinius quoque refert. *lib. 6. cap. 31.* Iubam, exquiſito Atlantico mari uſque in occaſum, etiam Gorgonum Inſularum meminiſſe; ultra Gorgonas, Heſperidum Inſulas, dierum quadraginta navigatione, in intimos maris recedere ſinus. Inſulas Fortunatas (quæ ità aliæ ab Heſperidum Inſulis ſunt) contra lævam Mauritaniæ jacere.

12. Clemens porrò, diſcipulus Divi Petri, in Epiſtolâ quâdam, Oceani mentionem facit, & Mundorum qui trans ipſum exiſtunt: ita Sanctus Hieronymus ex eo citat, *tom. 9. ad cap. 2. Epiſt. ad Epheſ.* Ac quoque Origenes, *periarchon lib. 2. cap. 3.* ut & Euſebius, *de præparat. Evangel. lib. 15. cap. 50. 54. & 56.* Mundos ob magnitudinem, ut credo, adpellavit. Et de iiſdem quoque terris, quis non accipiet lubens? quod ex aliorum ſenſu recenſet Avitus Declamator (apud Senecam, *Suaſor. 1.*) dū ait: Fertiles in Oceano jacere terras, ultraque Oceanum rurſùs alia littora, alium naſci orbem. Clariùs, ſi noſtra tempora inſpiciamus, vix potuit effari, aut deſignare; quamvis tùm Avito ridiculum id fuerit viſum: ideoque addit; Facilè iſta finguntur, quia Oceanus navigari non poteſt. Palàm etiam Seneca oſtendit, *quæſt. Natural. lib. 5. cap. ult.* Reges magnos, genteſque ignotas, ultra maria eſſe; & timet etiam, ne aliquandò in noſtrum excurrant orbem. Nulla, inquit, terra, tàm longè remota eſt, quæ non mittere aliquò ſuum malum poſſit. Undè ſcio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentiâ tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Et hæc ſanè Indis Occiduis evenerunt, ignariſſimis Hiſpanorum. Maro itidem terræ illius mentionem facit; & vaticinatur, etiam Romano Imperio eam ſubijciendam: *Æneid. 6.*

——Iacet extra ſidera tellus,
Extra anni, Soliſque vias; ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet, ſtellis ardentibus aptum.

Extra ſidera, quòd eam locat, Planetas intellige, qui intra Tropicos decurrunt: & ideò, velut interpretans addit; extra Solis & Anni vias. Ergò ultra torridam ponit, ac quidem Auſtrum verſus, & ἀντίχθονα nobis. Sic & quod de Atlante ſcribit: haut de illo Africæ eſt accipiendũ, ſed eo, quem Plato celebravit; quemque iſtis in locis regnaviſſe refert. Addatur Claude Duret, *hiſtor. des Langues, cap. 78. fol. 932.* vbi plura teſtimonia habet.

13. At tandem nunc ſub manu naſcitur nobis, diſputatio admodũ intricata; ex quánam gente, ex quâ item terrâ, quovè tempore, homines, & animantia etiam reliqua, pervenerint in illas regiones? Nil certè ex doctrinâ Divinâ (*Geneſ. cap. 9. verſ.* 19. certius eſt, quàm Indos illos Occidentales, non αὐτόχθονας, aut etiam διοπετεῖς; ſed ex aliqua Orbis noſtri parte (& etiam poſt diluvium univerſale) eorum ſtirpem eò translatam eſſe. Antiquitùs ſanè fuiſſe cultam, neque paucis retrò ſeculis habitari cœptam; tùm alia permulta teſtantur, tùm potiſſimùm ratio Imperij conſtans, atque certa, urbium, & viarum ſuperba ſtructura, ædificiorum ſplendor: quæ omnia, cùm apud illos fuerint ſumma, neceſſe eſt primùm exigua fuiſſe; è minimis autem ad maxuma trahi nequiverunt, niſi temporis longiori mora. Hortus inibi Regius fuiſſe fertur; in quo herbæ, arboreſque cum ſuis truncis, ramis, fructibus, ex ſolido auro, eâ mole ſtabant, qua in pomariis vivæ. Fertur & Regium fuiſſe conclave, in quo omne animantium genus ex gemmis erat; opere partim ſegmentato, partim cœlato, partim etiam ex plumis variè conſerto. Sed & antiquitatem cumprimis teſtatur id, quod de duabus Regiis referunt viis: quarum altera per planitiem campoſque ſtrata; ab urbe Peruana Quito, ad civitatem uſque Cuſco, milliarium quingentorum ſpatio excurrit: augent ejus decus, lapidum & ſaxorum ſtupendæ moles, non equis aut bobus (nam illis caruerunt) ſed humanis ſolùm manibus aggeſtæ. Per itinera etiam diſpoſita fuerunt diverſoria ampla, ſplendida, amœna; quibus regius omnis comitatus recipiebatur. Vias haſce Guinacava Rex (qui non diu ante Hiſpanorum adpulſum vixit) perpurgari, parietes ruinoſos reſtaurari, exornarique fecit: opus aliàs ipſum, vetuſtiſſimum judicatur. Exindè quoque convinci poſſe puto, jam ante ſecula multa, terras haſce cultas, & ab hominibus inhabitas fuiſſe; quia inibi ædificiorum ruinæ magnitudinis admirandæ, & item Gigantum oſſa inveniuntur: ut Acoſta, *lib. 1. cap. 19. fol. m. 39. & cap. 25.* atteſtatur. Quales homines jam olim, multorum ante annorum ſpatia fuerunt; & mundo ad ſenium vergente defecerunt: quod & notat Eſras. *lib. 4. cap. 5. verſ. 52. &c.*

Bertius, in tabul. contract. ubi de America agit. *Ac de Magnitudinè, admirandisque Imperij Mexicani &c. multa habet Guyon*, tom 3. d. diverſ. leçons ſparſim.

14. Adhæc verò ita arbitror habendum; non caſu, tempeſtatibusvè invitos jactatos (id quod tamen aliqui putant) primos habitatores in occiduas

Vid. *Acoſtam*, lib. 1. cap. 19. & ſeq.

occiduas Indias, velut è naufragio emerſiſſe. Ecquis enim animalia illa, quæ novus orbis habet, & quidem noxia multa, illûc tranſportavit? Undè quæſo factum, ut animalia nobis nota, non habeat iſte orbis; nos verò prorsùs careamus illis, quæ inibi inveniuntur? namque alias ibi, ac apud nos animalium ſpecies eſſe, multis Acoſta, *lib.4.cap.33.ac ſeqq.* docet. Non ideoque quod Bernhard. Aldrete. 4. *cap.* 17. *ad fin. fol.* 567. prodit, fidem mereri videtur; Hiſpanos primùm terras illas incolis repleviſſe, & proindè jure nunc in iiſdem dominari. Obſtat etenim oceani interjacentis immenſa latitudo. Et ſanè minùs credibile videtur; Platonicam Atlantidem, vicinam quondam Africæ & Europæ extitiſſe, ex eâque in novum porrò orbem incolas tranſiiſſe; ut quidem Lipſius cenſet. *dict.diſſert.*19.*ad fin.* Mihi potiùs ipſe novus orbis, Inſula Atlantica eſt, oblivionis, non aquarum gurgite, ut & ſuprà num.10. monui, abſorpta.

Et adde B. Auguſtinum, lib.1.de mirabilibus Scripturæ cap.5.& ſeqq.

15. Omninò ergò, planéque neceſſarium eſt, terrâ, vel per anguſtius aliquod fretum, homines illûc tranſiiſſe: & eos inſuper, Scythicæ, ſeu Cymbricæ originis fuiſſe, rectiſſimè credo. Filio Noachi Iapheto, dilatationem promiſit Iehova, *Geneſ.9.verſ.*27 Et hoc eſt etiam etymon nominis eiuſdem. פתה namque ex uſu Chaldæo atque Syro (פתא) latus atque amplus fuit, notat. (Quod & placet Chaldæo Paraphraſtæ. vid. Druſium, ad loca Geneſ.cap.6 & Dn. Buxtorff. *in Lexic.verb.* פתה) Benedictio certè hæc, certiſſimum habuit eventum. Notum etenim eſt, totam Europam, Iapheto & poſteris ejuſdem obveniſſe. majorem itidé Aſiæ partem. Nempè peninſulam illam grandem, quæ ab Iſſico ſinu, Trapezuntem uſque pertingit; ampliſſimos itidem terrarum tractus, à Cappadociâ, & Armeniâ, à Mediâ & Parthiâ item: ab Indo porrò, Scytharum, Sacarum, Serumque provinciis & à Sinis quoque (ſeu Chinis, ut Luſitani, qui ſibilum nequeunt exprimere, pronunciare ſolent) ad ultimas Orientis metas. Indè ſurſùm verſus, ad ipſum uſque Polum: univerſam, inquam, hancce plagam ſeptentrionalem, cujus maxuma pars Tartaria, ſive Magni Cani Imperium hodiè indigitatur, Eoo, Indicoque mari terminatum. Quùm ideò Sacæ ſeu Scythæ, ſemper multitudine hominum abundârint, ſolique pariter omnium nationum, frequétibus migrationibus fuerint aſſueti (& ſanè ex Aſiâ in Europam populi ab omni ævo ſic influxerunt, ut proximus priorem, perindè atque unda undam protrudere viderentur) ideò & pluſquàm probabile profectò eſt, ab indè etiam Indiam Occidentalem colonos accepiſſe. Res nimirùm certiſſima eſt, gentes univerſas, ex hâc, quam nos incolimus continente, in quaslibet Orbis terrarum plagas, tanquàm colonias, initio fuiſſe deductas. Hinc itaque America primùm incolas acceperit neceſſe erit.

Nicol. Fullerus, Miſcellan. Theolog.2.cap 4. *Vander-Myl.* de Linguâ Belgicâ, cap. 25. & ibi in addit. fol. 245. *Ioſeph. Acoſta.*1.c.24.

Atquiex omnib tractibus noſtræ continentis,aptiſſimus longè eſt,Iaphe ticus iſte: ſive jam Scythicus,Sarmaticus, Cimbricus, aut Cimmericus; vel quo alio nomine cenſeatur. Non quippè ſolùm (ut retuli modò) plenus ille ſemper fuit innumeris examinibus populorum, qui item robuſtiſſimi, audaciſſimi, & confidentiſſimi omnium nationum extitêre; quique intrepidi, & animis præſentibus, quodvis periculum ſubire parati eſſent: ſed & inſuper iſto idem tractus, quàm minimùm remotus eſt ab Orbe illo novo. Contrà omnes continentis iſtius partes, quæ ad Meridiem vergunt,mari undique immenſo,ab Indiâ Occidentali ſubmoventur: & populi ipſi timidiores, minuſque bellicoſi, nec unquàm migrationibus aſſueti;ſed placidâ potiùs quiete, regionum amœnitate, & beatâ rerum quâ fruebantur copiâ, delectati, ſtabiles, & quaſi ſedibus ſuis adfixi manſiſſe leguntur. Sati ergò nunc apertum eſſe videtur: Americanos à Iaphetica terrâ, id eſt, Septentrionali hocce tractu, in illam longè ampliſſimam regionem, & verè novum Orbem conceſſiſſe: ſeculiſque ſequentibus ulteriùs etiam (ſuâ ſponte •, vel à finitimis fortioribus pulſos) freto Magellanico ſuperato, in climata Auſtrali polo vicina proceſſiſſe. Nihil quippè impediebat; quum fretum illud mirè anguſtum exiſtat:utpotè alicubi unius,& perpaucorum alibi leucarum; ut atteſtantur,qui id perluſtravêre. Et ut planiùs adhûc meam explicem mentem;ex Septentrione Orientaliori,in Americam homines perveniſſe puto. Nam etſi commoda ſatis eò, per Thulen acceſſio foret; Cimmerica tamen ſoboles, quia paulatim progrediendo, in Thulen,& alias ei proxumas inſulas, ſeriùs eſt delata; & citiùs ab hominibus Americam exiſtumem occupatam: non eos exindè hûc conceſſiſſe puto. Aſia verò,ut cæteras omnes Mundi regiones; ſic & Americam, illâ quam monſtravi viâ, primis ſuis hominibus, ut mihi dubium non eſt, inſtruxit. Homo primus in Aſiâ creatus: è familiâ Noachi, tanquàm ſeminario,mundus ſecundus in Aſiâ repullulavit. Continens illa maxumè vicina Americæ,& ex eâ, breviſſima etiam trajectio eſt: imò, ut Eliud Nicolai In der Relation von Oſt: vnd Weſt Indien,multorum teſtimonis aſſertat, nec ullum interiacet mare, meræque fabulæ ſunt,quæ de freto Anian, hactenus credita fuerunt. Et certiſſimum eſſe, Marcus Welſerus Boicar.lib.1.ait; eas regiones, prius cultas fuiſſe, quæ Armeniæ montibus ſunt viciniores;ac etiam aditu faciliores:& item antiquorum profectiones, terrâ & pedibus, non mari & claſſe ſuſceptas fuiſſe. Hiſque valdè conveniunt ea, quæ commemorat Antonius Galvanus (generoſæ ſtirpis Luſitanus, quique diù apud Moluccenſes cum poteſtate fuit, in quodam, de Inventoribus Novarum terrarum libello: Chi-

nenſes

nenſes nempè (quos ille Tabencos vocat) vehementer affirmare, ſeſe omnium primos, in longinquas Orbis regiones navibus trajeciſſe, & maxumæ inſuper Scythiæ parti, olim fuiſſe dominatos. Inſuper, à Chinenſibus hiſce Tartaris, aut Orientalibus Scythis, repertam, & incolis repletam fuiſſe regionem Americanam; ex eo quoque prorsùs credibile videri ait: quòd ejuſdem nationes, & moribus, vivendique ratione, & corporis quoque totius filo (oculis videlicet parvis, naribus ſimis, & adhûc proprietatibus alijs) perſimiles Chinenſibus exiſtant. Probabilem adhuc ampliùs reddit conjecturam meam; quòd interiora & mediterranea Indiæ occidentalis magis, quam maris littora exculta fuerunt: quia ſcilicèt illa terreſtri tranſitui ex China viciniora. Ita enim Hiſpani, qui primo appulſu in luſtra & mapalia, humileſque inciderant caſas; ubi penitius ſunt ingreſſi, florentiſſimas, populoſiſſimaſque civitates invenerunt, & alia adhuc plura, quæ quicquid Antiquitas noſtra jactavit, aut mirata eſt, longo intervallo ſuperare dicuntur. Vid. Philipp. Mornæum, *de veritate Religionis Chriſtianæ, cap. 8. fol. mihi* 133. *&c. & ſuprà me num.* 18.

16. Quin & linguam Americanam, neſcio quid Cimbricum, ſeu priſcum Teutonicum reſonare, ſunt qui dicere auſint. Vox *Papa*, nobis Europæis communis eſt cum Americanis. Iidem Idola, Deoſque ſuos, *Pagodi* vocant. Becanus ſanè diceret, ſic eos dici, ex Cymbricâ originatione, quaſi reconciliabiles Deos; *Pay* namque reconciliatio eſt, *God* Deus. Eſtque Papa vox generalis pro Patre. Bignonius *in notis ad veteres formulas*. *Guairas* ipſis flabella dicuntur: Cimbri Waiers (Wäher) eadem vocant. *Topos* tegmen capitis illis eſt; à *Top* quod verticem ſonat: adderet certè Becanus & *Hos*; quod tegmen eſt femoris aut cruris. *Lama* ipſis ovis eſt; nobis etiam Lamb agnus. Et qui ex illo redeunt orbe, alia ſimilia obſervâſſe dicuntur. Ac adfirmat Bibliander, Poſtellique teſtimonio firmat, Punicas non ſolùm voces quamplurimas Americanæ admixtas dialecto; ſed & Latinas: ut *Homo, hape, ibbo*; quod eſt, homo, habe vel cape, ito. Inveniri & Græcas; ut *Chulcas*, quod ὁλκάδα ſonat, hoc eſt, onetariam navem: cui & Belgicum Hulc, eâdem congruit ſignificatione.

Vander-Mylius d. ca. 25 à princ. & ad fin. *Geſner* in Mithridat. cap. 3. *Adde poteſt. de Linguâ Indorum Occidental. Claude Duret.* de l'hiſtoir. des Langues. cap. 78. & ſeqq. præſertim fol. 934. &c. 954. &c. *ubi quoque alia ad hanc noſtram diſſertationem ſpectantia, lectione digniſſima invenientur.*

17. Nunc tandem, ſi per continentem, aut fretum aliquod anguſtum, ex mundo veteri, in novum illum homines pervenerunt; omnis diſputatio removetur, quæ eſſe poteſt de tranſitu beſtiarum. Nec impedit, quòd alia ibi animalia, feræque beſtiæ, ac in Orbe noſtro. Cuique etenim regioni, pro cœlo, atque etiam ſolo, ſua quædam animantia, jam ab initio aſſignavit Deus. Sic & parilis ferè in Africâ, & Aſiâ extremâ di-

Acoſta, lib. 1. c. 21. *Lipſius*, ſæpè dict. diſſert. 19. fol. 125.

F

mâ diverſitas eſt: non Leones, non Tigres, non Elephantes, Europa noſtra gignit, aut alit. Quin & piſces in mari variantis ſunt naturæ, qui hîc, vel alibi capiuntur: ut quoque aves.

DE CHRISTOPHORI BESOLDI, ICTI ORBE NOVO,

Carmen Reſponſ.

MELIORIS SCIPIONIS, ECCLESIÆ VAIHINGENSIS Paſtoris, & vicinarum Superintendentis.

S. Quô puerum hunc CHRISTVM tanto molimine portas,
Iſta per horrendi flumina magna Maris?
Formoſum hunc puerum vis per Mare ferre profundum
CHRISTOFERUS *verè* Maximus *alter eris.*
Magnum opus aggrederis, multâ Virtute parandam
Laudem oneris tanti, difficilisque viæ.
Quicquid ages tandem, ſunt omnia plena periclis,
Tellus non gravius pondus onuſvè tulit.
Heîc opus, æſculeo veſtigia robore firmes,
Signa via & monſtret lampade certa Senex.
B. Non Onus hoc reputo, non hæc diſcrimina Ponti
Horreo, non ſævi murmura dira maris,
Ferre per Ignotos populos Athlantis ad oras,
Perq́, Poli oppoſiti (quotquot ubiq́,) locos.
Ferre per Oceanum, maria omnia, & undique pontum,
Hunc CHRISTVM: *hac noſtri meta laboris erit.*
„ Inſula ſi qua jacet terris incognita noſtris,
„ *Luſtranda huic puero eſt*: Tunc novus Orbis erit.
Non moror ingrati Stipendia lubrica Mundi,
Non ſuffragantis plebis alumnus ero.
Reſpectans humeris puer hic reſpondit ab illis;
Non Onus hoc grave ſit, ſed labor iſte levis:
Sum Protector ego tuus, & tua maxima merces,
Sum Clypeus tuus, & pars tua magna nimis!
S. Non ego te miror veteres dixiſſe BESOLDVM;
Si Puer hic tua pars; Crede BESOLDus eris.

Ergò

Digitized by Google

Ergò age ſic verè ſemper dicêre BESOLDUS;
Per mare qui CHRISTUM *ferre paratus eras.*
Perge bonis Ventis, puer immerſabilis undis
Fertur; & in medio flumine tutus eris.

CAP. V.

De Pacificâ, ſeu Voluntariâ Imperij Amplificatione.

AMplificatio ab externo quæ fit; vel eſt voluntaria, vel violenta. Ad illam ſpontaneam refero exterorum oblationem: quâ Cyri Regnũ crevit; Xenophon 1. *pæd.* quâ Imperium auctum eſt Romanorum: cùm plures exiſtimarent, melius ſe ſub eorum poteſtate vivere poſſe, quã in ſuâ libertate. Livius, *lib.*4. Et ita Capuani; licet propter civitatis nobilitatem, propter agri fertilitatem, primum pòſt Romanos locum in Italiâ obtinerent: Romanorum tamen amicitiam & auxilium adverſus Samnites, cùm impetrare nequirent, iiſdem ſe dediderunt. Livius *lib.*7. apud quem Princeps legationis: Quandoquidem, inquit, noſtra tueri adverſus vim atque iniuriam iuſtâ vi non vultis, veſtra certè defendetis. Itaque populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, Divina, humanaque omnia, in veſtram, Patres conſcripti, populique Romani ditionem dedimus; quicquid deindè patiemur, dedititij veſtri paſſuri. Romani etiam civitati ſuæ plurimas Civitates ſocias adiunxerunt, ſibi tamen Imperium & poteſtatem reſervantes. vid. Machiavell. 2. *Diſcurs.*4.

II. Nonnullis quidem, Emptio alicuius territorij minus generoſus augendæ Reipublicæ videtur modus. Ita enim ſcribit Machiavellus *2. diſcurs. cap.*30. Nunquam cernes eam Rempublicam, aut pacem ab hoſtibus, aut agrum, vrbemque aliquam pecuniâ comparâſſe: omnia armis atque virtute paraverunt. Et paulò pòſt, Longum eſt recenſere, quot oppida, cùm Florentini, tùm Veneti, pecuniâ emerint. Sed ijdem poſteà viderunt, quàm ineptè à ſe factum ſit; cum cernerent, quæ auro comparata eſſent, ferro conſervari non poſſe. Et nihilominus apud Iohannem Stumpffium, *lib.*6. der Schweitzer Chronic, *cap.*10. iure gloriatur Reſpublica Tigurina; quòd plus quàm Ducatum poſſideat, & ferè nil non, niſi iuſto titulo emptionis. Die Statt Zürch hat ein Fürſtenthumb in ihrer beherꝛſchung / vnd das alles ehrlich an ſich gebracht / durch Kauff oder Pfandtſchafft. Talia namque illæſa conſcientia poſſidentur

ſidentur, ad quod ſanè parum reſpicere videtur Machiavellus. Nota etiam ſunt laudatiſſimi Ducatus Wurttembergici incrementa, per hunc modum: ut paſſim Dominus Martinus Cruſius, Præceptor meus, in Annalibus ſuis deducit. Incluta etiam Ulma, ſic crevit; quod notat Felix Fabri, Monachus Ulmenſis, *lib. 2. hiſtor. Suevor. cap.* 4. Sicque ea adquiſivit Caſtrum Helffaſtein, cum oppido Gislingen, & univerſum Dominium illud in latum & in longum, cum villis, caſtris, prædiis, poſſeſſionibus, & omnibus teloneis: pro quibus omnibus ingentem auri theſaurum, Comitibus illius ditionis dederunt. In hâc emptione (ut prædictus Fabri refert) practicâ invidorum, trinâ vice, de manibus Ulmenſiũ fuit Comitatus ille raptus, & ſemper reſtitutus cum vacillatione quadam, quouſque contractus fuit per Papam & Eccleſiam, perque Imperatorem & Electores, ac patriæ Nobiles adprobatus, ſigillisque omniũ roboratus. Nobilis item Comitatus Albegg, cum Caſtro & oppido, omnibusque adtinentijs, Iudæis, à Comitibus de Werdenberg oppignoratus fuit: ex eorumque manibus illum Ulmenſes redemerunt. Additque idem Fabri, poſt emptionem Helfaſtein, Comitiſſam, quæ Regina Hungariæ erat, in omni locutione, quandò mentionem de Ulmẽſibus faciebat, adpellâſſe Ulmenſes filios ſuos; & dum interrogaretur, quare ita loqueretur, dixiſſe; quia ipſi virum meum & me heredi tabũt. Et invehit item in ſui temporis Ulmenſes, quòd non emerint, Comitatũ Kirchberg, Caſtrum Ellerbach, Dominium Hochberg, & Marchionatũ Burgaw. &c. Sed laude planè digniſſimi ſunt, qui operam magis dant, ut vicini non cogantur vendere ſua bona. Exemplum memorabile huius rei Stephanus Pasquier habet, *lib. 5. des recherch. cap. 9. §. or à la ſuite.*

III. Hûc pariter refero Unionem: quandò nempè ex pluribus oppidis exilioribus una magna conſtituitur Civitas; (cuius rei exempla cõmoda recenſet Bodinus, *lib. 4. de Repub. cap. 1. num.* 389.) vel quandò Reſpublicæ & Regna aliquot, in unum Imperium concreſcunt. Bartholomæus Muſculus, *tract. de ſucceſſ. anomal. part. 2. §. 1. num. 17. fol.* 7. Quemadmodum etiam Caſtra, Iuriſdictiones, Feuda, &c. uniri dicuntur. Weſenbec. *conſil. 1. num. 52. & conſil. 4. num.* 105. Hancque ſpeciẽ Unionis, propriè, & ſatis bonâ Latinitate, Incorporationem Pragmatici vocant. *arg. l. 3. C. de bon. vacant. & incorporat.* ſecus ac putavit Duaren. *lib. 5. de benefic. 6.* Et regulariter per Unionem, haut abſorbentur privilegia unitarum provinciarum. Eraſm. à Chokier *tract. de Iuriſd. ordinar. in exemptos, part. 3. quæſt.* 22. Sic etiam plebs, ſeu villa, ſi fuerit alteri unita, ac illa cui facta unio eſt, debitis fuerit gravata; creditores agere non poſſunt contra bona villæ haut obligatæ. Poſt Innocentium,

Alphons.

Digitized by Google

Alphons. Moditius, *in §. plebiſcitum, quaſt. 162.* Nec item ſervanda ſunt Statuta villæ dominantis: niſi compatibilia exiſtant. Poſt Baldum & Felinum, idem Moditius *ibid. & quaſt. ſeq.* Exempla varia huiusce Vnionis, ubivis occurrunt. Sic enim crevit Imperium Romanum; hoſtibus veniam dando, & eosdem in Civitatem accipiendo. Caſparus Facius, *polit. Livianæ, part. 1. arte. 15.* Sicque Regnum Romanum & Sabinum Romulus conſociavit: ſed tamen hâc arte rem temperavit; ut curârit omne Ius Imperij Romam conferri, ubi ipſe primas obtinebat. Facius, *arte. 16.* Hoc item fine Rex Hoſtilius Albam urbem, quamvis parentem Romæ, æmulam tamen, diruit; cùm prius omnes opes urbis, ipſumque populum Romæ transtuliſſet: prorſus ut conſanguinea Civitas non periiſſe, ſed in ſuum corpus rediiſſe rurſus videretur. Quod ſi commodè non poſſint dirui urbes, reſpiciendum erit ad conſilium Arati; quo volebat Vrbes ſingulatim imbecilles mutuò ſervari, tanquam commodo publico illigatas. Facius *ibid. arte. 30.* Quod Belgæ uniti obſervant. Rectè de Romulo Rutilianus.

Dumque adfers victis proprii conſortia iuris,
Vrbem feciſti, quod priùs orbis erat.

Vndè Roma communis patria fuit, Civitatibus in participatum Reipublicæ adſcitis. Romanique tantum arte valuerunt; ut populos pleroſque eodem die hoſtes, habuerint & cives. Ergò ut Vergilij uſurpem verba:

——— Paribus ſe Legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
——— Si Iupiter unam
Eſſe velit Tyrijs urbem, Troiaque profectis,
Miſceri ve probet populos aut fœdera iungi.

At verò nil aliud exitio Lacedæmoniis, & Athenienſibus fuit, quanquam armis pollebant; niſi quòd victos pro alienigenis arcebant. Totoque cœlo erravit Amilcar Carthaginenſium Dux; qui hoſtes captivos alios occîdit, alios vivos beſtiis obiecit: unam tantùm belli diſſolutionem credens, ſi aliquandò hoſtes radicitus evertere poſſet. Vide Facium, *dict. tract. part. 2. cap. 8.* Sed ad recentiora accedam exempla. Lithuania cum Poloniâ unita fuit olim. Cùm enim Iagello, magnus Lithuaniæ Dux, circa Annum 1386. Hedvigi, filiâ Ludovici Hungariæ & Poloniæ Regis, in vxorem ductâ, Sacro Baptiſmate tinctus, Vladislai nomen unaque Regnum Poloniæ, Baronum Regni conſenſu accepit. Prætereaque ſecum fratres quatuor, & gentem Lithuanam, confractis eius Idolis, lucisque immenſis, & exemplo ſuo, & tunicarum in concurſantem pannoſam plebem largitione, ad fidem Chriſti convertit:

tit: ac inſuper Ducatum ſuum Lithuaniæ, Samogitiæ, & Kioviæ, cum Alexandro Vitoundo, aliiſque fratribus ſuis, Regno Poloniæ incorporavit, & perpetuò univit. Diplomata & conditiones huius Unionis, Iacobus Priluſius habet; ***in tract. de Provinciis Polonicis, & extat tom. 1. corporis Hiſtoriæ Polonicæ, fol. mihi*** 171. Qui idem auctor, ***dict. tom. 1. fol.*** 179. de varijs Ducatibus, cum Poloniâ unitis, vel uniendis, pluribus agit. adde Statuta Poloniæ verbo Unio. Sicque eidem Regno, Anno Chriſti 1561. Livonia acceſſit; cum gravi ac diuturno bello, mutiſque cladibus à Moſcovitis afflicta, vaſtata, & magnâ ex parte in poteſtatem eorundem redacta eſſet, ſeque à ſervitute & crudelitate hoſtili diutius tueri non poſſet: atque ita Ordo Militum Teutonicorum in Livoniâ, cùm floruiſſet Annos 357. abrogatus fuit. Bucholcer, ***in Indice Chronologico.*** Pariter paucos antè annos, reliqua Regni Navarreni, (le Pais de Bearn) cum Franco-Galliâ, unita fuerunt: Anno nempè 1607. curante Henrico IV. adeò ut in poſterum nequeant divelli; indeque porrò Navarricorum Officialium nomina & munia ſublata fuerunt. Rodolphus Botereius, ***Commentar. lib. 14. fol. mihi.*** 353. ***&c.*** Sed verò etiã ſub Anno Chriſti 1616. & Anno ſequenti controverſia mota fuit huic cõiunctioni, ac nempè Galli prætendebant, Regni Gallicani ſucceſſorem ſibi quaſi deſponſare Principatum matrimonio civili: dotiſque habere rationem, ſi quæ territoria habeat prius. Regerebant Bearnenſes, verum id eſſe, de ditionibus ijs, quæ Regni ſuperioritati ſubſunt, Bearni autem Principatum abſolutum eſſe: confundique & aboleri per hancce Vnionem Privilegia & Iura ſua, nec ſine Statuum convocatione talem innovationem, utpotè quæ ad legem fundamentalem ſpectet, fieri potuiſſe. Vide ***l. 4. tom. d. Mercure Fransois, ſub Anno*** 1616. ***fol. mihi*** 218. ***& ſeqq. multis, & tom. 5. ſub Anno*** 1617. ***fol. mihi*** 233. Regnum ſimiliter Sueciæ & Scaniæ, ita indiſſolubiliter unita ſunt, atque coniuncta; ut unum de cætero Regnum debeant cenſeri, uniuſque Regis præſidio gubernari. Exegeſis Hiſtorica Depoſitionis Sigiſmundi III. Poloniæ Regis, ***fol.*** 7. Ducatus etiam Wurttenbergicus, aliquot Principatibus, Comitatibus, Baronatibus, alijſque territorijs minutis quàm pluribus cõſtans; à Maximiliano I. Imperatore in unam indiſſolubilemque provinciam (ſemper ad Primogenitum quæ debeat pervenire) redacta, Ducatuſque titulo ſplendido condecorata fuit. Cùm tamen nihilominus tam Statuta, quàm Privilegia, aliaque Iura, ponderum item ac menſurarum gnomon diſparilis ubique eſſet; & hâc in parte Chriſtophorus, pro prudentiâ, quâ pollebat ſingulari, omnibus hiſce æquiſſimam dedit æqualitatem. Scotiam item & Angliam, ſuperioribus Annis, Iacobus utriuſque Regni heres univit; magnæque Britanniæ Regem, ſe

primus

primus inſignivit. Et hinc Symbolum illud Regis, aureis eius inſcriptum, ſed à paucis intellectum: *Henricus Roſas, Regna Iacobus.* Henricum ſcilicèt intelligit illum, qui duarum Regiarum familiarum in Angliâ, perpetuis odijs inter ſede Regno contendentium, Yorchicæ nempè, & Lancaſtricæ Iura unita, per matrimonium ad poſteros ſuos propagavit: quarum una Rubram, altera Candidam Roſam, pro Inſignibus Gentilitijs habebat; hâcque ratione, ſecuritatem ac tranquillitatem Regni ſui procuravit. Nicolaus Betſius, *de pact. illuſtr. famil. cap.* 8. *fol.* 327. *& ſeq.* OVVenus, *epigram. lib.* 3. *num.* 39. qui idem, *num.* 38. hâc de Unione ita canit.

Legibus inter ſe varij, quâ Lege coibunt?
Iungat eos Regni (Lex ea Summa) Salus.

Sed nec hæcce Unio caruit difficultate, quas Ordine, & ex Ordinum monitione, recenſet Pier. Matthieu, *hiſtoir. d. France, lib.* 7. *narrat.* 1. *num.* 13. *fol. mihi* 652. *& ſeqq.* Sed pro hâc Vnione prolixè diſſertavit ipſe Rex Iacobus, in Conventu Ordinum Anno Chriſti *1603. quæ eſt in operibus Regiis, orat.* 1. & Albericus Gentilis, *orat. ſingular. de Vnione Regnorum Britanniæ,* idemque Rex Iacobus, *in Baſilico doro, libr.* 3. *fol. mihi* 134. *& ſeq.* quæ in Vnione ſient obſervanda, monet.

IV. Sed & quædam contra Vnionem Provinciarum & Regnorum diſputari poſſunt. Sicque in Belgio, ubi Vnionem voluiſſe dicitur Hiſpanus, hoc impedijt illam, quòd ſubditi Vnionem noluerunt: qui & noluiſſe potuerunt per placita conventionum. Noluerunt autem Belgæ Vnionem, & cum Vnione Regem: quia quantum creſcebant honore illo nominis Regij; tantum ſibi videbantur decreſcere libertate. Et verè, quantum creſcebant ab unitione, tantum decidebant, & eò amplius multò à Privilegijs plurimis, quæ vita ſunt earum provinciarum; dicente Alberico Gentili, *dict. orat. fol.* 52. Ac ſanè interdum non unitur vel incorporatur; verùm devoratur vel ſupprimitur, per talem Vnionem Regnum parvum à magno. Boccalini, *cent.* 2. *d. Parnaſſo. ragg.* 14. *fol. mihi* 93. Hocque intuitu Luſitani, coniunctionem Regni ſui, cum Caſtellano ægrè tulerunt, nec adhuc hodiè æquo animo ferunt. Ita putant Arragonenſes, ſibi nocuiſſe, quod fuerint Caſtiliæ iuncti: Boccalini 2. *di Parnaſſo, ragg.* 14. *fol. mihi* 92. *& ſeq.* Sic pariter Norvvegiæ Regni, cũ Danico conjunctionem, haut illi Regno prodeſſe dicunt. Ianus Minor, *in retorſione Impoſturarum Petri Parvi, cap.* 14. *fol.* 113. Et ita Boterus: Norvvegiæ populi fuerunt olim valdè potentes. Angliam diu afflixerunt. Franciam divexârunt, cuius pars inſignis ab ijſdem accepit denominationem, & Nortmannia vocatur. Et idem paulò pòſt: Regnum Norvvegiæ turbis exagitatum pervenit ad Danos, qui ut de illo ſint

ſecuri,

ſecuri, incolas durè tractant, eosque facultatibus ſpoliant, nec miſeris hominibus, ſpes eſt melioris fortunæ. Iacobus item Zieglerus in Schonlandiâ ſuâ: Norvvegia hoc tempore eſt ſub poteſtate Danorum. Hi non legitimos modò reditus, & vectigalia tolerabilia imperāt: ſed omnia cōmoda corradentes, in Daniam transportant; Imperij diuturnitatem in Subjectorum infirmitate conſtituentes. Hæc Norvvegiæ eſt fortuna: neque ipſa ædificia urbium, ſuam amplitudinem, & veterem dignitatem tueri poſſunt; nec ſpes eſt ſtatus reparandi. Publici enim conventus in rem non admittuntur; nemo ex arbitrio ſuo referre audet, aut opere tentare, incertus de omnium voluntate. Sic itidem quondam Roma, Cannenſi clade perculſa, Principes Latinorum in Ordinem Senatorium voluit adoptare: ut nempè animi ſociorum, ad Imperium Romanum tuendum conſtantiores eſſent: ſed hoc impedivit magnanimitas Manlij Torquati, qui clarà voce denunciavit: Si quis ſociorum inter Patres Cōſcriptos ſententiam dicere auſus eſſet, continuò ſe eum interempturum. Valer. Maxim. *lib. 6. cap. 4. exempl. 1. vbi tamen vide* Stephani Pighij *adnotat*. Et ſanè ſi Roma cum Italiâ fuiſſet iuncta, hoc nomen Romanum extinxiſſet. Diu item noluit Nortmannia, reliquæ Galliæ iungi. Cominæ. *lib. 1. cap. 13. fol. mihi* 83. Nec prodeſt Imperatori vel Regi, alterive ſuperiori, ſi eius Vaſalli vel Optimates, nimis magnas habeant ditiones, aut eas poſſideant regiones, quæ ſunt abſoluti Iuris. Ita prudenter Clemens IV. cum inveſtiret Carolum I. de Regno Neapolitano, has conditiones adiecit; ne Lombardiam, Tuſciam, aut Regnum Imperiumve Romanum, coniungeret cum illo: hocque cum feciſſet Carolus V. Bullâ ſollemni in Comitijs Francofurti, de Iure ſuo, priorique cōtractu, proteſtatus eſt Leo X. Pontifex Maximus. Sic cùm Henricus II. Rex Anglorum, dimidiam ferè Galliarum partem, partim ſucceſſione, partim matrimonialibus pactis obtinuiſſet, nec porrò ipſe, nec ſucceſſores eius, Regibus Gallorum, debita ſervitia ſatis ſubmiſsè exhibuerunt. Alia Exempla habet Henningus Arniſæus, *relect. politic. lib. 2. cap. 2. fol. 247*. Et porrò aliud Vnio, aliud deditio eſt. Quamvis namque in dedititios, mitiùs ſemper conſuli videatur, quàm in bello captos; Michael Piccart. *decad. 10. cap. 9.* attamen dedititij in provinciæ rediguntur formam; aliudque eſt Regnum unitum: aliud, Regnum provincias habens. Sicque Philippus II. Rex Hiſpaniarum, qui primùm Luſitanis, æquiſſima obtulit capitula Vnionis. *Coneſtag. lib. 4. fol. mihi 226. &c. ac item lib. 8. fol. mihi 405. & ſeq.* Sed tamen poſt plenariam Luſitaniæ ſubiugationem, cumque nullæ ampliùs belli reliquiæ ſupereſſent; Regnum illud ferè in provinciæ formam redactum, ab ipſo Rege, Madridi Aulæ ſedem habente, gubernatum fuit. Coneſtag. *lib. 10. fol. 494*. Tandemque

Digitized by Google

demque addo, non territoria ſolùm, ſed & fataliter, hoc eſt, ſingulari providentiâ divinâ familias Principum interdum divelli, ſeu uniri, interdum coire rurſus: ut obſervat & exemplis illuſtrat Richterus, *axiom. hiſtoric.* 73.

CAP. VI. ET ULTIMUM.

De Extenſione Territorij Violentâ: ac quomodo novum Regnum conſervetur atque firmetur. Vbi plura de Coloniis, Caſtellis &c.

AMplificatio Reipublicæ, ſeu Territorij extenſio coacta, Iure Belli fit: deditione nempè, vel expugnatione. Ius autem deditionis eſt; ut populus cum urbe, agro aquâ, terminis, delubris, rebusque omnibus, in poteſtatem & ditionem veniat victoris: quemadmodum Formula deditionis apud Livium, *lib.* 28. oſtendit, & pluribus Radulphus Fornerius illuſtrat. *rer quotid. lib.* 4. *cap* 24. Nos vulgò vocamus, Auff Gnad vnd Vngnad ſich ergeben. Interdum etiam fit deditio cum pacto, quo ſibi, qui ſe dedunt, certi aliquid reſervant. Deditionis autem memorabilia exempla recenſet plura Piccartus, *diſſ. decad.* 10. *cap.* 9. Et memorabilis inprimis eſt illa Mediolani: cuius Cives cùm multis modis, & ſæpiùs Fridericum Barbaroſſam irritâſſent, Auguſtam etiam infando dehoneſtamenti genere violâſſent, extremâ & ſupplici deditione, jugum quod toties excuſſerant, ultrò ſubiêre. Hiſtoriam Dubravius deſcribit, *hiſtor. Bohem. lib.* 12. & elegantiſſimis hiſce verſibus Guntherus.

Quas poſtquàm leges & ſpe leviora rebellis
Iamdudum populus gratanter pacta recepit;
Continuò totis effuſi mœnibus omnes
Procedunt: primusque ſuo cum Præſide Clerus
Veſte ſacrâ nitidus, nudo pede, ſupplice vultu,
Vertice dimiſſo, noſtræ monimenta ſalutis
Signa Crucis præfert. Pòſt hinc in vellere pullo
Infauſti cives, veſtigia nuda prementes,
Indiciumque ſui pariter, pœnamque reatus

Digitized by Google

Admotos nudis portant cervicibus enſes.
Et primi illorum proſtrati corpore toto
Caſaris ante pedes, trepidis confuſa querelis
Pauca gemunt, veniamque ſuis exceſsibus orant.
Hoc tantùm, veniamque ſonant, veniamque loquuntur.

II. Veruntamen pactum deditionis, etſi vi & metu fuerit factum; non minùs tamen quàm voluntarium, eſt ſervandum: ut contra Bartolum, aliosque magni nominis Interpretes diſputat Bodinus, *lib. 5. de Republ. cap. 6. num 594.* Sanè non hîc agitur ex Edicto Prætoris: ſed ex Gẽtium Iure. In cauſſis privatorum, contra bonos mores & Civilem ſocietatem eſt, ſi privatus privatum cogat: verùm ut dolus, ſic vis vel metus, iuſtus eſt ferè in publicis cauſſis: isque ex Iure Gentium prodeſt, nec prohibitus reputatur. Hocque in noſtro caſu, coacta Voluntas, ſecundum quid, pro liberâ habetur: quia hoc ſe modo dedere malunt, quàm extrema exſpectare. Et quis eſt qui neſciat, pacis conditiones, ferè ſemper invitis dari, & à victis vi atque metu accipi; ut quod dici ſolet, Minima de malis? Nemo tamen, aut Princeps, aut legislator extitit unquàm, qui quod victori promiſiſſet exequi recuſaret, quaſi vi coactus id feciſſet. Sed tamen & deditio, ſuam habere debet æquitatem: ut monui, *lib. 2. politic. num. 36. verſic. 2.* Res verò expugnatæ, Martis juri abſolutè cedunt: indeque iuſtiſſimæ fiunt, rerum bello iuſto adquiſitarum poſſeſſiones: quæ neque repeti unquàm ex eâdem cauſsâ poſſunt. Dionyſ. Halicarnaſs. *lib. 3. antiquitat. Romanar.* Ideoque quod iuſto adquiritur bello, iniuſtè repetitur.

III. Nuper partum Regnum tueri quàm acquirere, multò difficilius eſt. Ioh. d. Matnix, *lib. 4. reſolut. 4.* Dubiumque nullum videtur; quin minoris induſtriæ, & laboris ſit, acquirere Regnum, quàm partũ iam in ſuo ſtatu conſervare. Richter. *axiom. hiſtoric. 216.* Etenim exiguæ ſæpè vires, vbi hoſtes incautos & imprudentes nactæ ſunt, etiam prævalida Imperia circumvenire poſſunt. Sicque Alexandri Magni Principatus penè defluxit priùs, quàm ab eo fuerit partus. Et nobilis eſt de Pyrrho Rege fama, ſemper illum parandis, quàm retinendis Regnis extitiſſe meliorem. Indeque apud Traianum Boccalini, *cent. 1. ragg. 35. fol. mihi 149. & ſeq.* non ad Parnaſſi felicitatem admiſſus fuit Tamerlanes: eò quòd nova fuerit molitus, niſi prioribus firmatis; quodque longis itineribus percurſàrit, quæ nequibat obtinere. Et ſane Imperium novum, nec benè conſtitutum, prudentérve gubernatum; ei qui id acquirit, grave potiùs eſt, quàm ut potentiorem eundem reddat. Franciſc.

Digitized by Google

ciſc Guicciardin. *hiſtor. lib. 4.* Verùm ſubtilis eſt Diſputatio, de ratione adminiſtrandi Regnum novum. Suntque & hîc, arcana & flagitia dominationis in uſu: ut ego iam monui, *lib. 2. politic. cap. 5. num.* 12. Ac ſi quis Princeps, occupet aliquam urbem aut regionem; ei Reipublicæ formam planè novam inſtituendam eſſe, tradit Nicolaus Machiavellus, *1. commentar. cap. 26.* Sicut ipſe Princeps novus eſt, ita in ſuo Principatu omnia innovet: novos Magiſtratus, novis nominibus inſignitos creet, ad eoſque eligat homines novos; bona hominum opulentorum, pauperibus diſtribuat, eoſque ditet. Eidem huic, ut dicto loco cenſet Machiavellus, novæ urbes condendæ, antiquæ diruendæ, habitatores de uno loco in alium transportandi, adeoque ita omnia transferenda erunt; ut neque opes, neque honores, quiſquam in eâ provinciâ poſſideat, qui non cogatur confiteri, ſe illa ab ipſo Principe novo obtinere. Crudelem eſſe hancce dominandi rationem, fatetur ipſe Machiavellus; & non modò Chriſtianæ, ſed humanæ quoque vitæ adverſam: quam ob rẽ ab omnibus fugiendam, ac longè magis præferendam privatam vitam, quàm ut cum tanto hominum diſpendio atque calamitate regnare velit. Non tamen aliâ ratione Imperium conſervari poſſe. Aemulam alicuius Imperio urbem, ubi capta eſt, dirui rectiùs, quàm ut ſuperſtes relinquatur, placet Richtero *axiom. hiſtor.* 123. Ac ita Romani, Albam æmulã Imperij ſui, funditus diruendam cenſuerunt. Libertatem qui quãdam ex parte minuunt, acriùs ſtimulant, quàm qui adimunt prorſus. Haut quippè ſperandum eſt, in obſequio populum retineri poſſe; aut qui ſemper anteà liber fuit, niſi exarmatâ civitate, Richter. *axiom. Oeconom.* 174. Hincque (referente Livio, *lib.* 8.) Romanis vetuſtus mos fuit, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus amicitià jungerentur, nõ priùs Imperio in eum, tanquàm pacatum uti, quàm omnia Divina, humanaque dedidiſſet, obſides accepti, arma adempta, præſidia urbibus impoſita forent. Ita Gulielmus Nortmanniæ Dux, Angliæ conqueſtor, commilitonibus terras Anglorum, poſſeſſionesque affluentiori contulit manu; illudque parvum quod remanſerat, ſub iugo poſuit perpetuæ ſervitutis. Ex quo circa Nortmannorum adventum, præter ipſum Regem, nõ fuit in Anglia is, qui allodij ut loquuntur iure, poſſederit fundum. Minimè etiam apud Scriptores rarum eſt, illum quaſi puram putam novam undiquaque Legum induxiſſe faciem comminiſci: & ſanxit etiam non paucas. Anglorum item is idioma in tantum abhorrebat, quòd Leges terræ, Statutaque Anglicorum Regum, Gallicâ Linguâ tractarentur, forenſia item negocia Gallicè diſceptarentur. Ianus Selden, *lib. 2. Iani Anglorum, per Diſcurs. & præſertim fol. 68. ac 71.* Hoc idem Dani antè, in eâdem Angliâ fecerunt; & in Sueciâ cum facere vellent, conjunctio-

nem Danici & Suecici Imperij impediverunt. jugum enim tale imponi ſibi noluerunt Sueci, non planè debellati. Olaus Magnus, *hiſtor. Septentrion.lib.8.cap.38.* At in Regno ſervituti aſſueto, ita commodè conſervatur Imperium nuper partum; ſi maiorem ſibi concilient favorem occupatores, quàm veteres Domini habuerunt. Nec ullum mel, ſaccharumve ullum tàm dulce eſt ori puerorum; quàm auribus Domini Gruteri allubeſcit Theodorici apophtegma: Aliorum fortè Regum prælia, captarum Civitatum aut prædas adpetunt, aut ruinas: nobis propoſitum eſt, Deo juvante, ſic vincere, ut ſubiecti ſe doleant noſtrum dominium tardiùs acquiſiviſſe, *vid part.2.Diſcurs.ad Tacit.fol.64.* Non corpora ſolùm, ſed & animi devictorum, in noſtram poteſtatem ſunt redigendi: *at, No he viſto con arrogancia conquiſtar los coracones*; non arrogantia animos aliorum capit, Ey çaguirre, *d. conceptos morales, num.* 558. quod tamen benevolentia & humanitas facit. Novum Imperium inchoantibus, utilis eſt clementiæ fama. Tacit. *hiſtor.* 4. Et Lucanus, *lib.8.*

———Mitiſſima ſors eſt,
Regnorum ſub Rege novo.

Utque novi populi novis aſſueſcant, & noſtrum jugum patiantur, oneribus, & tributis ſunt levandi. Tacit. *Annal.lib.2.* ego Aerar. *cap.4. n. 12.verſ.3.* Hocque ſecutus conſilium fuit Cyrus; qui immunitatis & à ſervitute liberationis ſpe, contra Medos Perſas concitavit. Inſtin. *lib.1.* Et Alexander iniens Regnum, immunitatem cunctarum rerum, præter militiæ vacationem dedit. Curt. *lib.2.* Addatur Marnix, *lib.4.reſol.4.* qui idem *reſolut. ſeq.* tradit, novum Principem, in novo Principatu, nil magis, quàm innovationem vitare debere. Et huius etiam ſenſus eſſe debent ii, qui novo Principatui ut gubernatores loco præficiuntur, quod monet Cominæus, *lib.5.cap.1.fol.mihi 364.* Idque capio de eo, qui iure ſucceſſionis ad Regnum ſuccedit, vel qui Regnum à veteri Domino ſervitute preſſum acquirit. Artem autem noviter acquiſitum Imperium conſervandi ignorans, Eduardus I. Angliæ Rex, quinque vicibus Scotiam totam devicit, totidemque perdidit. Froiſſart *lib.1.cap.27.* Galli item idonei non cenſentur ad provincias, bello quæ partæ fuerunt, conſervandas. Dn. D. Lanſius, *in Oratione contra Galliam, fol.mihi 283.* Idque Sicilia utraque, Brabantia, & loca adhûc alia fecêre teſtatum. Carolus præſertim VIII. facili operâ, Regnum Neapolitanum acquiſivit, & ab initio Galli grati omnibus erant; ſed avaritiâ & libidine, mox odio omnium ſeſe expoſuerunt, & omnia quæ acquiſiverant ibi, amiſerunt. Cominæus, *lib.7.cap.6.fol.mihi 633. & ſeqq.* Et in quo peccaverit item Carolus VIII. Rex Galliarum, poſt Regnum Neapolitanum occupatum;

Digitized by Google

tum; idem Cominæus, pluribus deducit, *dict. lib. 7. cap. 14. & lib. 8. cap. 13. fol. 673. & fol. 800.* contemptus nempè hoſtis, & alia, quæ ibi legi poſſunt; ac ferè defectus eos omnes incurrerunt, qui nuper non diu Bohemiæ Regnum uſurpârunt. Addatur Machiavelli Princeps: *ca. 3.* qui eoſdem Gallorum errores deſcribit: & inter alia ità inquit: Imperia cùm comparantur in provinciâ, quæ linguâ, moribus inſtitutis diſcrepat; præcipuum illud & vividioris remedij eſt, ut is qui ea eſt adeptus, ſuâ præſentiâ, & domicilio fulciat. Quemadmodum Turca in Græciâ cenſuit faciundum; qui omnibus legibus ad illud Imperium retinendum ſervatis; non potuiſſet tamen illud conſervare, niſi eò commigrandum, atque ibi habitandum conſtituiſſet. Et pòſt idem: Animadvertendum eſt, homines aut blanditijs deliniendos eſſe, aut prorſùs extinguendos.

IV. Ex populi Incremento, ac eius otioſâ ac inquietâ turbâ ***Coloniæ*** deducuntur, optiméque acquiſitæ firmantur: & in eo concurrit externũ incrementũ cum interno, unumque alteri ſuffragatur. Neceſſariũ enim eſt, [illegible] unum aut alterum locum adeptæ ditionis, veluti claves Coloniæ mittantur; vel ut multùm tùm Equitum, tùm peditum ibi alatur. At verò in Colonijs non multùm impendit Princeps, & nullo aut exiguo eos ſumptu deducit, ac retinet: eos autem duntaxat offendit, à quibus agros aufert & domos, novis Colonis aſſignandas, quique ad totius ditionis rationem, minima pars cùm cenſeantur, etiam diſperſi & rerum egentes dimiſſi, nocere haut poſſunt. Machiavellus in *Principe, dict. cap. 3.* qui idem *hiſtor. Florent. lib. 2. à principio.* Inter magnas & admirandas rationes, priſcarum illarum Rerumpublicarum, & Imperiorum conſervandorum, quæ hoc ſeculo interierunt; non immeritò nominatur ſtudium, quod in exſtruendis novis Civitatibus atque Colonijs frequenti in uſu fuit: & quæ ibi eam in rem plura habentur. Lipſius, *lib. 2. de Conſtantiâ, cap. 28.* Colonijs nil ad vim Imperij firmius; nil viciſſim in ſubditos cogitari triſtius poſſe. Vndè Vergilius *in Eclog.* ait:

Quod nunquàm veriti ſumus, ut poſſeſſor agelli,
Diceret hæc mea ſunt, Veteres migrate Coloni.

Sunt autem Coloniæ cœtus hominum, qui ex publico civitatis ſuæ conſenſu, in locum certum ſunt miſſi, eodem jure viventes. Itaque ſolebant Coloni effingere patriæ Simulachra & eius plerunque nomine, Urbem, fluvios, ac montes afficere nominibus ijsdem; quod & Vergilius docet:

———*Effigiem Xanthi Troiamque videtis*
Quam veſtræ fecêre manus.———

Vndè etiam videtur natum, ut Corinthij exegerint à Corcyrenſi-

 bus,

bus, ut Coloniæ in publicis ſollemnitatibus, legitimos ac debitos honores redderent conditoribus ſuis. Quod tamen Corcyrenſes ita interpretabantur, ut Colonia omnis, ſuam Metropolin honore proſequatur, ſi ſibi ab eâ benè fiat: ſin malè, ab eâ tanquàm novercâ ſecedere, jus faſq; eſſe. At Romani non honorem ſolùm, ſed & obedientiam requirebant, in Colonosque Imperium ſibi reſervabant. Antè omnia verò ad defenſionem Reipublicæ, milites ex formulâ paratos habere ſemper, ac ſi pluribus opus eſſet, plures dare, ac quicquid aliud imperaret, velletque populus Romanus, enixè facere tenebantur, ita ut ſalus publica ex ipſis pendere videretur. Caſparus Facius, *polit. Livian. part. 2. arte. 7.* Idque ex eo liquet, cùm bello Punico ex triginta Colonijs, duodecim obſtinatè negarent, Conſulibus eſſe Milites, qui legerentur, & pecuniam, quæ in Stipendium daretur; tantus pavor hominum animis eſt injectus, ut magna pars, de Imperio actum eſſe reputaret. Ubique populus Romanus habitabat, dum Colonias in omnes provincias miſit. At de Colonijs Romanis vide L' hiſtoire de Lyon, de Guillaume Paradin, [illegible] c. 7. Lipſius, *lib. admirandor. cap. 6.* Ac ſcribit item de Colonijs G[illegible] *in Panathenaic.* Iſocrates: exindè Græcos ditiores & copioſiores fuiſſe factos; magisque conſenſiſſe, tali & tantâ hominum multitudine liberatos. Barbaros extorres & profligatos, ſubmiſſioribus animis; duploque maiorem fuiſſe Græciam, quàm initio fuerat, factam &c. Pertinet hûc, quod habetur Exodi, *cap. 23. verſic. 29.* Non eijciam eos anno uno, à facie tuâ, ne terra in ſolitudinem redigatur, & creſcant contra te beſtiæ: paulatim expellam eos, donec augearis. addatur Iudicum, *cap. 1. verſic. 28.* Achilles etiam Traduccius; *in Turcâ Vincibili, tit. quomodo bello capta, retineri & defendi debeant, fol. mihi 319. & ſeq.* ſuadet, ut Coloniæ in Hungariam à Germanis deducantur.

V. Poſt Colonias optimus modus acquiſitorum conſervandorum eſt, inſtitutio Timariarum. Amurathes, bello victis Principibus, non graviores impoſuit pacis conditiones, quàm ut aulam ſuam ſequerentur, & copias ſuas cum exercitu reliquo coniungerent. Eius filius Amurathes, ubi Bulgaros, occiſo eorum Principe, domuit, alio efficaciſſimo remedio accreſcendæ potentiæ uſus eſt, Colonijs copioſiſſimis ad limites Imperij collocatis; prioribus & antiquis incolis, è proprijs ſedibus aliò habitatum traductis. Traduccius, *dict. tractat. fol. 207. & 232.* Paulatim indè introductæ fuerunt Timariæ: quæ feudis non abſimiles videntur, *arg. traditor. à David. Argentè notar. Iuris, tit. de feudis, fol. mihi 217. &c.* Iohanne Niellio, *Diſput. feudal. 1. theſ. 1.* & Chariſſimo Fratre meo, Iohanne Georgio Beſoldo, *in Diſſertatione de origine Feudorum.* Turcici autem Equitatus præſtantia, in Spahis conſiſtit; qui Stipendij

pendij

Digitized by Google

pendij loco certos reditus habent, quos illi Timari vocant. Eſtque Timarum, penſio, vel aſſignatio quædam, redituum certorum, qui ex fundis percipiuntur, bello acquiſitis: qui certâ proportione militibus diſtribuuntur, quorum præ cæteris magnanimitas emicuit, quique ſtrenuam in bello operam navârunt. Etymologia eſt à voce *τιμὴ* dicta, quæ ſignificat honorem: undè de Theodoro legimus, quòd à Licinio Auguſto, arcem Heracleæ, acceperit invicem Timari. vide Lazium, Soranzium, *in Ottoman. lib.1. cap.15.* & Theſauri Politici Compilatorem, *part.1. fol. mihi 116. relat. de Conſtantinopoli.* Veneti Imperium ſuum in Cypro ita firmare ſategerunt: dum voluêre, ut omnes, qui ex Venetâ ditione oriundi, quinque ibi annis morarentur, nec mechanicum artificium exercerent, Privilegia Nobilium illius Regni obtinerent. Stephanus de Luſignan, *en la deſcript. de l' Isle de Cypre, cap.17. fol. mihi 78.*

VI. Coloniarum autem deducendarum ratio multiplex eſt: Bodinus, *Method. hiſtoric. cap. ult. ad finem.* aut enim incolæ viribus hoſtium expulſi, ſedes alias quærunt, ut Trojani poſt urbis everſionem in Latium: Hetruſci, qui & Tuſci dicti ſunt, à Gallis de Italiâ dejecti, in Rhætiam colonias deduxerunt. Phocenſes Tyrannide Præfecti Regis Perſarum afflicti, in Celticam ſedes mutârunt, ut Iuſtinus ſcribit; ac Rempublicam Maſſilienſem condiderunt. Chananæi, ex agro Palæſtino ab Hebræis ejecti, in Illyrium & Pannoniam navigârunt; ut Rabbi David Kimhi ad finem Abdiæ teſtatur. Deduci etiam Coloniæ ſolent, multitudine abundante, vel propter inopiam agrorum, aut intemperiem cœli. Alij, inquit alicubi Seneca, longo errore jacti, non judicio elegerunt locum, ſed laſſitudine proximum occupârũt: alij armis ſibi ius in aliena terrâ fecerũt: alios excidia urbium ſuarum, alios domeſtica ſeditio, alios ſuperfluentis pôpuli frequentia, ad exonerandas vires emiſit; alios peſtilentia, aut frequentes terrarum hiatus, aut intoleranda ſoli vitia eiecerunt, alios alia cauſſa excivit domibus ſuis. Vix ullam terram invenies, quam nũc indigenæ colant. Sed hûc maxumè ſpectant Coloniæ eæ, quæ Imperij tuendi ac propagandi cauſsâ ſuſcipiuntur: quales fuêre Romanorum, quasque Hiſpani in utramque Indiam deduxerunt. Nec huc referendæ populorum emigrationes, quæ olim frequentiſſimæ fuerunt, quasque ſingulari & operoſo opere, Wolffgangus Lazius deſcribit. Sanè Gothi, qui magnam Europæ, Aſiæ, & Africæ partem, ſuo Imperio ſubiecerũt, ex Gothia, Suecorum haut ità magna provinciâ exierunt. (ita Sueci cenſent, vide Leges Suecorum, *lib.2. cap.1.* Retorſionem Iani minoris, adverſus Petrum parvum, *in locis, quæ monſtrat Index, in verbo, Gothorum*) Primam autem migrationem, multis ante Chriſtum ſeculis fuiſſe factã, Annales eorum adteſtantur: & ex ijs inprimis Olaus Petri, ac Iohannes Magnus,

Magnus, *lib.1.cap.15.* quibus & exteri adſtipulantur; Procopius, Iornandes, Kranzius &c. Mentionem item huius rei fecit Iohannes III. Rex Suecorum; cùm Stephani Poloniæ Regis Legatis, reſponderet: Gothos ſuos, eâdem Virtute militari, quâ olim orbem ferè totum devicerunt, adhûc præditos eſſe. Et itaque eam Livoniæ partem, quam iure optimo maxumo, ſuorumque fortitudine acquiſitam teneret, nullo modo cedere Polonis; ſed armis defendere velle. Laurentius Müller / In ſeiner Septentrionaliſchen Hiſtorien / *part.1.fol.mihi* 30. Gothorum poſt emigrationem ſedes variæ fuerunt. 1. Gothlandia. 2. Vandalia. 3. VValachia Hungariæ. 4. Thracia. 5. Aſia. 6. Italia. 7. Gallia Aquitanica. 8. Hiſpania: cuius Reges, & familiæ omnes, Gothicam originem adhûc hodiè jactant. Videatur VVolffgangus Lazius, *de migratione Gent. fol. mihi* 577. Tradit verò probabiliter magis Ionas Koldingenſis, *in ſuâ Daniæ deſcriptione, part.1. fol. mihi 33. &c.* Danos, Suecos, & Nortmannos, ortu ac genere Gothos eſſe; ac pro unâ eademque Gomericæ radicis ſtirpe ſine omni ambiguitate reputandos, & Gothicum primum ac principaliſſimum nomen, genti Boreali univerſæ, primis temporibus impoſitũ eſſe. Ex ijsdemque locis & Cimbri fuerunt profecti. Ioh. Stumpff. *lib.4. cap.9. & lib.6. cap.27.* der Schweitzer Chronick. Altera inſignis migratio & irruptio fuit gentium Sclavonicarum, quæ Henetæ linguæ Dialectos habent. Et tertia Arabum in Regiones Orientales. Ac hæ aliæque gentium peregrinationes, res omnes mortalium evanidas eſſe docent; noſque exules & errantes, donec in hac fragili cute hoſpitamur: monentque ut eas tanquàm fluxas & caducas deſpiciamus. Sed nec interim caſu eæ evenerunt, verùm ſingulari providentiâ Divinâ, ad pœnam & correctionem veterum colonorum: ut ſubindè ingerit Salvianus. Evidentem etiam faciunt potentiam & Majeſtatem Divinam, quæ ſibilo quaſi vocat, gentes nobis ignotas. Cur autem eiuſmodi hodiè transmigrationes haut in uſu amplius ſint, Stephanus Pasquier inquirit, *lib.1. des Recherch. cap.3. fol. mihi* 20. illudque exindè evenire putat; quia nempè fortitudo militaris degeneravit in callidam verſutiam ſedentariæ quietis: putatque Galliam, quæ olim innumeram bellatorum turbam effudit; nunc totidem Scribas, Notarios, Advocatos (*chiquaneurs & gaſte papiers*) ſuppeditare poſſe.

VII. Eſt & genus Coloniarum, aut his non abſimile, in captivis abducendis, populisvè transferendis. vid. Campanell. *de Monarchiâ Hiſpanica, cap.11. fol. mihi* 38. & ita decem tribus Hebræorum, primùm, deindè octogeſimo pòſt Anno, reliquæ in Chaldæam abductæ fuerant; & ferè in totum terrarum orbem diſperſi paulatim. Cunæus, *lib. 1. cap. 15. fol. 145. & lib. 2. cap. 23. de Republic. Hebraor.* Et mos Regibus fermè

eſt,

eſt, gentes pro lubidine hùc illùc transferre,pecudum in morem; quas Paſtores nunc in hibernos,nunc in æſtivos trajiciunt ſaltus. Ita enim ingenia populorum emolliuntur,mutanturque; & qui in ſuo ſolo quodlibet audent,placidi ſunt,quietique in alieno. Et ſic Auguſtus, Germanos ultrà Albim fluvium ſummovit, ex ijſque Suevos & Sicambros, dedentes ſe in Galliam traduxit, atque in proximis Rheno agris collocavit. Suetonius *in vita*, *cap.* 21.ubi non placet correctio Caſauboni,qui alium pro Suevis populum ſubſtituere audet.nil enim certius eſt,quàm Suevos in agro circa Rhenum fuiſſe collocatos;eorumque poſteri & nos ſumus. Certè bellum, multiplices habere videtur fines: aliquandò excidio deletur, vel expellitur populus devictus(ut factum fuit Chananæis)aliquandò redigitur in ſervitutem(ita Franci in Galliâ, & Alemanniâ,Germani in Sclavonicis provincijs,ex habitatoribus fecerunt ſervos:ut dixi *libr.*1. *politicor.cap.*10.*ad fin.* aliquandò tributarius fit victus,& arma ei, nocẽdique adimuntur vires(ut Græcis faciunt Turci)aliquandò ſuis Legibus vivit,Imperiumque Victoris agnoſcit populus aliquis; huicque ſufficiẽs eſt à ſuo Præfecto regi, ſuoque præſidio provinciam teneri(& ita Hiſpaniæ,Italiæ, Belgióque imperitant Hiſpani)interdum etiam ſolùm penſio datur(quemadmodum olim Regibus multis imperitarunt Romani) Ad haſque Differentias Livius reſpexit.eaſque ad duas ſpecies principaliores redegit;cùm ait:Cum Gallis pro ſalute;cum Carthaginenſibus pro Imperio fuiſſe pugnatum.

VIII. In locum Coloniarum,more quorundam *Fortalitia*,vel Militum *Præſidia* perpetua ſubſtituta fuerunt. Ita præſidijs militaribus,ſtatutiſque cuſtodibus ſervavit captam Idumæam David. 2.*Samuel.*8. *verſ.* 14.Turrium etiam cuſtodum,mentio fit 4. *Reg.cap.*17.*verſ.*9. Et ſic tandem,ipſi quoq; Romani Imperatores, provincias ſuas,Cuſtodibus (quos in Clauſuris & Burgis ſervabant)ſoliti fuerunt retinere.Quorũ & *in l.* 2. §.*Et homines* 4. *C.de offic.præfect.prætor.Afric.*mentio fit. Adde Bernardo Aldrete,*lib.*4.*d.varias antiguedades,cap.*27. Ac ita totus olim Rheni tractus talia Caſtella & Burgos habebat. Nam ſic Ammianus Marcellinus *lib.*28.*fol.mihi* 392.ſcribit:Valentinianus Rhenum omnem,à Rhætiarum exordio,ad uſque fretalem Oceanum,magnis molibus communiebat,caſtra extollens altius,& caſtella, turreſque aſſiduas per habiles locos,& opportunos, quà Galliarum extenditur longitudo:nonnunquã etiam ultrà flumen ædificijs poſitis, ſubradens Barbaros fines. Mentionem etiam ibidem facit;munimenti celſi & tuti, quod ipſe Valentinianus à primis auſpicijs fundarat, præterlabente flumine Nicro. Memorat item Clariſſimus Freherus, *ad Auſonij Moſellam num.*330.altas eaſq; rotundas turres, paſſim ad Rhenum, & ad Moſellam, in ſupercilijs mõ-

H tium

tium apparere, operis firmiſſimi, & utique à Romano illo ævo. Et addit: ijs poſteriorem ætatem, plura ædificia & propugnacula, circumdediſſe. Easque obſervare licere, in Moſellæ tractu, in plurimis caſtris, ac ad Rhenum in Germanicâ etiam ripâ, Hunnorum item tergo. Hocque pariter turrium genus, etiam in Gallicâ Franciâ, vetuſtiſſima Caſtella habere: quod quia ipſius Domini refugium atque receptaculum eſſet, *Donjon* quaſi Dominicum, vocare ſolent. Ac Franci, pariter ut Romani, Bello partas provincias, Burgis conſervârunt, eaque Nobilibus dederunt; quibus inſuper ſervirent devicti, & ruſtici in viciniâ habitantes. Ita ut tàm ex Romanorum, quàm Francorum quoque Burgis, etiam in Germaniâ reliqua eſſe cenſeam, vetuſtiſſimorum caſtrorum, paſſim quæ obvia rudera ſunt; multa tantùm nomine nota, ſoloque æquata, multa ſunt, quorum etiam nomen ignoratur. Fuerunt etenim illa caſtella, vel ob loci incommoditatem, bellique mutatam rationem, ſponte derelicta; vel quia pòſt latronum receptacula fuerant facta, à Magnatibus deſtructa, & incenſa. Guntherus *in Ligurin. lib. 5. verſ. 213. &c.*

Adde quòd invictus diſcurrens undique Cæſar,
Prædonum caſtella, jugis horrentia ſummis,
Et vix ſpectandas celſis in rupibus arces,
Expugnare manu, ſparſisque evertere muris,
Urere vel flammis avidè properabat: & ipſos
Artifices ſcelerum, Regni turbare quietem,
Et miſeros crebris ſolitos ſpoliare rapinis,
Vel cruce, vel gladio, vel longo carceris uſu
Perdere gaudebat, non exorabilis ultor.

Similiumque vaſtationum, ubique Germanica Hiſtoria ſuppeditat Exempla.

IX. At verò medijs hiſce Citadellis, & præſidio militari perpetuo; fructum Coloniarum, rectiſſimè Bodinus. *libr. 6. de Republ. cap. 2. num. 644. &c.* quàm longiſſimè præfert: adde Renatum de Luſinga, *lib. 1. de Increment. Imperior. cap. 3.* & Theſauri politici, *part. 2. cap. 7.* Compilatorem (qui pleraque ex Luſingano transſcripſit) Et pariter contra Citadellas, prolixè diſputat Auctor du Miroir François, *lib. 2. dial. 2. fol. mihi 591. & ſeqq.* Sanè Coloniæ à Citadellis & militaribus præſidijs, tantum diſtant, quantum à Naturâ, Vis. Hodiè ferè Principes (ait *dicto loco* Bodinus) victis urbibus, præſidia perpetua imponunt, quo nil intolerabilius eſt: quia nempè tantum abeſt, ut victi vincentium Imperijs aſſueſcere condiſcant, ut non prius à novandis rebus conquieſcant, quàm aut præſidia interemerint, aut arces ceperint, aut Principes finitimos ac populos accerſierint ad bellum. Si Reges Gallorum, Inſubria capta, Colo-

nias eò miſiſſent (ut quondam Celtarum Reges feciſſe dicuntur) ea non tàm facilè à Francorum ditione ac poteſtate defeciſſet. Nec verò Hiſpani (cenſente Bodino) præſidijs militaribus, nullâ Coloniâ deductâ, perpetuum eius Regionis Imperium tuebuntur: ac Belgas jam pridem Colonijs Hiſpanorum, ad Imperium retinendum conjungi neceſſe fuiſſet. Undè & Campanella, varios præſcribit modos, quomodò omnes Hiſpaniarum Regis ditiones, naturali ratione conjungi, & individuo quaſi nexu miſceri queant. Ex Coloniis quidem duæ conſequentiæ admodùm periculoſæ promanant. Prior ipſum Principem concernit, qui verorum & naturalium poſſeſſorum, quos agris & fundis, bonisque aliis ſpoliavit, eaque inter ſuôs milites & colonos diviſit, offenſionem, immortaleque odium incurrit. Altera incommoditas, quam qui in coloniis nimium fiduciæ ponunt, experiuntur; novos reſpicit colonos. hi enim temporis ſucceſſu; provinciæ, in quam deducti fuerunt, & climati, ſub quo vivunt, moribusque cohabitatorum, ingenio & complexioni ita aſſueſcunt; ut non minori deſiderio ac ſtudio adquirendæ libertatis, quã priores incolæ, in quorum locum illi ſucceſſerunt, flagrent. Id quod faciunt præſertim coloniæ illæ, quæ longiùs à ſuâ origine diſtant. Attamẽ Luſitani, ne in Indiæ regionibus conſervandis, inconvenientia ſimilia paterentur; alium coloniarum deducendarum modum, & multò ſecuriorem, minùsque iniquum excogitârunt; dum nempè novos colonos, non unâ vice, nec agmine immenſo, ſed paulatim itineribus diverſis, in provincias recens inventas deduxerunt. Nec integras provincias novis colonis impleverunt; ſed prout commodè in regione parta vivere poterant, paucos vel multos eò collocârunt: cumque neceſſarium videbatur, prioribus alios addiderunt; atque hâc ratione, Colonias paulatim iuſtâ hominum multitudine compleverunt. Goa omnium populoſiſſima fertur, cuius incolæ affinitatis vinculo dudum coaluêre: illorum enim filias in matrimonium duxerunt, illisque ſuas viciſſim elocârunt, ac hoc modo in unam quaſi gentem coiverunt. Undè factum, ut nunc quietam & tranquillam invicem vitam degant. Hacque ratione, ſenſim, ut vix adpareat, Luſitanorum in illis provinciis multitudo augetur, & populus ad nomen & Imperium Luſitanicum promovendum, amplificandumque, ſemper promptiſſimus exiſtit; & ſingulis annis, numerus colonorum confirmatur, atque augetur. Et has Coloniarum formas, multò ſecuriores & tolerabiliores eſſe, quàm veterum coloniæ fuerunt; tempus, & quotidiana experientia teſtatum fecit: ſiquidem per illas antiqui habitatores ſuis poſſeſſionibus nequaquam expelluntur, ſed in ijs conſervantur; & ut ſuis facultatibus frui tranquilliùs queant, ab omni vi & injuriâ defenduntur. Accedit etiam vinculum adfini-

tatis, ac conſanguinitatis, quo incolæ veteres, cum colonis novis,animi affectu ſyncero,mutuaque benevolentiâ,uniuntur & conſociantur. Romani ſub finem Imperij ſui, præſidiarios milites habebant, quibus non ſolùm parta tuebantur adverſus hoſtes,ſed & ſeditiones prohibebant. Verùm eorum inſolentia,non infimum tenet locum inter cauſſas perditionis Imperij illius. Aldrete. *dict.lib.4.cap.28.* Audiamus Procopium, *lib.3.de bell. Gothic.* Romani exercitus Principes, & ſimul milites ipſi, res ſubditorum diripere, contumeliis & ſceleribus nil reliquum facere, adamatasque habere in præſidiis fœminas, luxui ac temulentiæ operam dare. Italicis univerſis relinquebatur,ut ab utroque exercitu (hoſtili ſcilicèt & Romano) graviſſima paterentur:nam & agris ab hoſtibus privabantur, & ſupellectili omni,ab Imperatoris,ut dominantis, militibus. Adhæc accedebat,quòd cùm rerum neceſſariarum inopiâ premerentur,ut vapulare impunè hi poſſent,& planè deperdi:nam & Romanos milites ipſos,cùm ſuos ab hoſte tueri nequirent, ne ſuorum quidem fædè factorum pudebat;ſed pro eorum ſceleribus effecêre,ut Itali Barbarorum deſiderio tenerentur. Item ſcribit Salvianus, *libr.4.* Intereà,inquiens,vaſtantur pauperes,viduæ gemunt,orphani proculcātur in tantum,ut multi eorum,& non obſcuris natalibus editi,& liberaliter inſtituti,ad hoſtes fugiant,ne perſequutionis publicæ afflictione moriantur:quærentes ſcilicèt apud Barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos Barbaram inhumanitatem ferre non poſſunt.

X. Inprimis item prodeſt ad Imperij novi confirmationem ; per provincias devictas propagatio Linguæ,Morum, Legumque, quibus utitur victor,& eſt ſanè de iure Victoris, mutare Linguam, imponereque ſuam. Louys Guyon *tom.1.de diverſ. lecons lib.2.cap.2.* Et Valerius Maximus,*lib.2 cap.1.* teſtatur,Magiſtratus Romanorum operam dediſſe,ut lingua eorum diffunderetur:& Græcis non permiſſum fuiſſe agere cum Romanis, ne in Græciâ & Aſiâ, niſi Latinè. Prudenter hâc de re Beatus Rhenanus, *rer. Germanic. lib. 2. ad fin. fol. mihi 210.* O miram, inquit, Romanorum dexteritatem,& indicibilem felicitatem! Et non miretur quis,eripi non potuiſſe Romanis provincias, quæ non minùs Romanæ erant,quàm ipſa Roma.Et idem namque Rhenanus,*libr. eod. fol.207.* ubi de Provinciarū Linguâ tractat:Transdanubianæ,ait,provinciæ, Rhætia prima & ſecunda;atque Ciſrhenanæ provinciæ,Rhætiæ prima pars,pars Maximæ Sequanorum, Germania prima atque ſecunda, poſtquam à Romanis ſunt ſubactæ, ſermonem Romanum omnes acceperunt. Vide Iuſtum Lipſium, *de pronunciat. Latinæ Linguæ, cap.3.* Guilielm.Perkinſ. *in ementito Catholiciſmo,fol.mihi 327. & ſeq.* Iſaacū Pontanum *Origin. Francic. lib.6.cap.24.fol.599.* Me *in Diſſertatione, de Linguarum*

*gnarum mutatione, num.*18. Velleius; qui vixit Tiberio imperante: In omnibus, inquit, Pannonijs, non diſciplinæ tantummodò, ſed Linguæ quoque notitia Romanæ, pleriſque etiam litterarum uſus, & familiaris exercitatio erat. Gallis certè communiter notum erat idioma Latinum, In Concilio Turonenſi 3.*cap.*17. Anno Chriſti 770. jubentur homiliæ verti in ruſticam Romanam Linguam, aut Theotiſcam (quam Franci Galliæ intulerunt, & quæ in civitatibus, apud Nobileſque frequẽs erat) quò faciliùs cuncti intelligere poſſint, quæ dicuntur. vide Eſtienne Paſquier, *lib.* 7.*des recherch.cap.* 1. Quâ & occaſione de Gallis agens Strabo Auguſti iam ævo: negat dicendos eos ultrà Barbaros; utpotè mutatos in Romanum morem, & linguâ & vitâ, quoſdam & civili gubernatione. Abiêre etiam in mores & civilitatem Romanorum, Linguamque Latinam accepêre Luſitani, cæterique Hiſpani. Aldrete, *lib.*1.*cap.*11. *& ſeq.* ubi multa de hocce Romanorum inſtituto. Sicque Strabo, Turdetani, maxumè qui ad Bætin ſunt, planè Romanos mores aſſumpſerunt: ne ſermonis quidem vernaculi memores, ac plerique facti ſunt Latini, & colonos acceperunt Romanos. Fuit & in Africâ, Latina Lingua, vulgo quoque admodum frequens. Aldrete *lib.*3.*cap.*26. Rectè itaque Beatus Auguſtinus, *lib.* 19.*de civitate Dei, cap.* 7 Data eſt opera, ut civitas imperioſa, non ſolùm jugum, verùm etiam linguam ſuam, domitis gentibus per ſpeciem ſocietatis imponeret. Quod Plinius *lib.*7.*cap.* 5. beneficẽtiam interpretatur, in laudibus Italiæ ita loquens: populorum diſcordes, feraſque linguas, ſermonis commercio contraxit ad colloquia, & humanitatem homini dedit. Et ſanè adeò frequens in Galliâ & Hiſpaniâ, Latina fuit lingua, ut frequentiſſimæ Barbarorum illas in provincias excurſiones, corrumpere, non abolere illam potuerint prorſus, Et nempè abſonus planè eſt Leonhardus Aretinus, qui *Epiſtolar.libr.* 6.*fol.* 273. vulgus, & litteratos (etiam Ciceronis, ſeculo) Romæ, haut idiomate eodem fuiſſe loquutos cenſet: quamvis Dialectum Ruſticorum, aliam fuiſſe lubens concedam; ut probat, quod ex Varrone refert idem Aretinus. Quòd nempè ruſtici pro villâ, vella dicunt, & pro vectura quoque vellatura: ac pertinet huc, quod Livio Patavinitas, neſcio quæ, fuerit objecta. Sanè Gallia olim uſa fuit Germanicâ linguâ; potiſſimum in Celtis: ut vel invito Rhenano, *fol. mihi* 210. probant: Ægid.Schudi.*in deſcript. Rhæt. cap.* 38. Iſaacus Pontanus, *in Itinerar. Gall. Narbonenſ. & lib.* 6. *orig.cap. ult.fol.*608. *&c.* Ego, *de Linguar. mutat.num.* 21. Et teſtantur hoc, quæ paſſim habent Hiſtorici veteres Celtica verba. Alpes, Ambactus, Bodinc, Bodincus, Brogæ, Bulgæ, Celtæ, Dunum, Eporedicus, Galban, Magum, Marcha, Marga, Rheda, Soldurius, Veſus, Uri.&c. Addatur Cluverius, *German.lib.*1.*cap.*5.*& ſeqq. aliquot.* Guilielm. Paradin.*tract.de antiq.*

Stat. Burgund. cap. 15. Cambdenus, *in Britan. à princip.* Lingua hæc magnam partem ceſſit Latinæ, & ea Barbarorum incurſione corrupta, in illam, quæ nunc in Italiâ, Galliâ & Hiſpaniâ viget, commutata fuit. Quâ de re pluribus ago *in dict. Diſſertat. de linguar. mutat. per Diſcurs.*

XI. Alij, nil amplificandæ Reipublicæ conſultius eſſe autumant, quàm bello acquiſitas poſſeſſiones ac nationes, in provinciæ formam redactas, erigere in Ducatus, Marchionatus, aliosque Principatus & Comitatus; ex militibusq; nobiles facere, ac ijs aſſignare certa caſtella. Quâ ratione, illuſtri fidelitate, illuſtrius Imperium effici ſolet: quem morē Franci, Carolus item Magnus, & etiam Imperatores adprobârunt Germani. Herman. Kirchner. *de Republ. Diſputat.* 16. *theſ.* 3. *lit. a. & Diſputat.* 17. *theſ. vlt.* Eamque conſultiorem, tum propagationi, tum conſervationi judicaverunt; quam priorem Orientalis Imperij rationem, per Præſides & Prætores precarios, gubernationis adminiſtrandæ. Vulteius, *lib.* 1. *de feud. cap.* 1. Reinking, *lib.* 1. *claſſ.* 4. *cap.* 16. *num.* 13 *& ſeqq.* Feuda item ſtabiliunt Imperia, ac conſervant noviter parta. Eaque Longobardorum moribus genita, & introducta (videatur Diſſertatio Fratris mei Iohannis Georgij Beſoldi, *de origine Feudorum*) utilitatē & præſtantiâ, omnibus ferè Regnis & populis ſeſe inſinuârunt, & quaſi ultrò ſuſcepta, & evocata, magno omnium favore dominari cœperunt. Paulus verò Buſius, *lib.* 1. *de Republ. cap.* 12. *in fin.* hâc in parte ita diſtinguit: ut quidem prædia & arces in Feudum conferri utile ducat; qui ſint qui exigente occaſione, militent ſumptibus ſuis: Regiones verò integræ conferantur parum tutè. Idque Imperatorem Turcarum pro more habere, eaque re munimen ſibi Imperij firmiſſimum eſſe reputare. Aſt maxumè, hac in re, ad hypotheſin, ſeu materiam ſubiectam, variasque circumſtantias eſt reſpiciendum: nec in theſi aliquid ſtatui poteſt. Et pariter non hûc meretur referri, modus ille; quem nonnulli uſurpant: occidere nempè & pellere veteres colonos, ut poſteà vacuæ regioni dominari poſſit. *Pietra del Parag. d. Boccalini, cap.* 10. *fol. mihi* 38.

XII. Sed quid ſi Feudum ad Imperium revertatur; quomodò id alteri concedi poteſt? Sunt ſanè qui negant, Imperatorem, ſine Procerum aſſensu, de membris Imperii inſignioribus, in caſum etiam caducitatis aliquid diſponere poſſe. vid. Roſenthal. *de feud. cap.* 10. *conclus.* 11. & Beſium, *tract. de pact. illuſtr. famil. fol. mihi* 552. Undè ſubverentur nonnulli, ut Ius, quod Sereniſſimi Saxoniæ Duces, in Clivia, & Iuliacenſi Ducatu, prætendunt; in concertatione acutiori defendi queat. Verùm infirmioris momenti hæcce ratio eſt, & habet multos, maxumæq; auctoritatis contradictores. Magis urget, quod aiunt, Iuliacenſem

Berger